

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÇEVİRMEN: KAAAN H. ÖKTEN

“BABA BEN NİYE FAŞİST OLDUM?”

BİYO-POLİTİKANIN
TEMELLERİ VE
SINIRLARI ÜZERİNE

YAZAR:
WALTER EUCHNER

6

agorakitaplığı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

WALTER EUCHNER

1933'te Almanya'nın Stuttgart kentinde doğdu. Hukuk, tarih ve siyaset bilimi okuduktan sonra 1963-1971 yılları arasında Frankfurt am Main Üniversitesi'nde Iring Fetscher'in asistanlığını yaptı. Doktorasını Jürgen Habermas'ın yanında tamamladı. Ardından Göttingen Üniversitesi'ne siyaset bilimi profesörü olarak atandı. Halen aynı üniversitede araştırma ve derslerine 'emeritus' statüsünde devam etmektedir. Özellikle Locke, Hobbes ve Marx'la ilgili çalışma ve çevirileriyle öne çıktı, Almanya'da sosyalist hareketin tarihini inceleyen önemli eserlere imza attı. Son yıllardaysa biyo-politika ve sosyo-biyoloji konularını eleştirel biçimde ele alan çalışmalar yürütüyor. Evli ve iki çocuk babasıdır.

KAAN H. ÖKTEN

1969'da doğdu. İlk ve ortaokulu Almanya'da bitirdi. Avusturya Lisesi'ne gittikten sonra İstanbul Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler okudu. Burada Toktamış Ateş'in yanında doktorasını tamamladı. Aynı dönemde DAAD bursuyla Göttingen Üniversitesi'nde Walter Euchner'in danışmanlığında Heidegger, Kant ve Hristiyanlık konularında araştırmalarda bulundu. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak çalışıyor. *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş* (2003) ve *Heidegger ve Üniversite* (2002) adı altında yayımlanmış iki telif eseri var. Evli ve bir çocuk babası.

WALTER EUCHNER

1933'te Almanya'nın Stuttgart kentinde doğdu. Hukuk, tarih ve siyaset bilimi okuduktan sonra 1963-1971 yılları arasında Frankfurt am Main Üniversitesi'nde Iring Fetscher'in asistanlığını yaptı. Doktorasını Jürgen Habermas'ın yanında tamamladı. Ardından Göttingen Üniversitesi'ne siyaset bilimi profesörü olarak atandı. Halen aynı üniversitede araştırma ve derslerine 'emeritus' statüsünde devam etmektedir. Özellikle Locke, Hobbes ve Marx'la ilgili çalışma ve çevirileriyle öne çıktı, Almanya'da sosyalist hareketin tarihini inceleyen önemli eserlere imza attı. Son yıllardaysa biyo-politika ve sosyo-biyoloji konularını eleştirel biçimde ele alan çalışmalar yürütüyor. Evli ve iki çocuk babasıdır.

KAAN H. ÖKTEN

1969'da doğdu. İlk ve ortaokulu Almanya'da bitirdi. Avusturya Lisesi'ne gittikten sonra İstanbul Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler okudu. Burada Oktanış Ateş'in yanında doktorasını tamamladı. Aynı dönemde DAAD bursuyla Göttingen Üniversitesi'nde Walter Euchner'in danışmanlığında Heidegger, Kant ve Hristiyanlık konularında araştırmalarda bulundu. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak çalışıyor. *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş* (2003) ve *Heidegger ve Üniversite* (2002) adı altında yayımlanmış iki telif eseri var. Evli ve bir çocuk babası.

Walter Euchner

“BABA BEN NİYE FAŞİST OLDUM?”

BİYO-POLİTİKANIN TEMELLERİ VE
SINIRLARI ÜZERİNE

Türkçesi: Kaan H. Ökten

a

agorakitaplığı

Düşünce-Felsefe 1

“Baba Ben Niye Faşist Oldum?”

Biyo-Politikanın Temelleri ve Sınırları Üzerine

Walter Euchner

Eserin özgün adı:

Politische Tiere- tierische Politik.

Tradition und Wiederkehr der zoologisierung

des Politischen als biopolitics

Almanca’dan çeviren: Kaan H. Ökten

Kapak tasarımı: Mithat Çınar

Dizgi: Sibel Yurt

© 2003, Walter Euchner

© 2004; bu kitabın Türkçe yayın hakları

Agora Kitaplığı’na aittir.

Birinci Basım: Ocak 2004

ISBN: 975 - 8829 - 17 - 3

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık

Tel: (0212) 501 46 35

AGORA KİTAPLIĞI

Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,

Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL

Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28

www.agorakitapligi.com

e-posta: agora@agorakitapligi.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

.....

Bu kitap, siyaset bilimini uzunca bir süredir meşgul etmesine karşın son zamanlarda yeniden ivme kazanan bir ‘sorun’la ilgilidir: Siyasal ve sosyal alanın fennileşmesi. Biyo-politika ve sosyo-biyolojinin yanı sıra gen-teknolojisi gibi neredeyse *pop art* haline gelen kavramsal kalıplar ve teknik uygulamaların insanın yaşama dünyasını açıklamaya yeltenmesi, siyaset bilimini kapsamlı biçimde etkilemektedir. Bir sorun olarak algılanıp sorgulanan, ‘insan’ ve onun kurduğu ‘dünya’dır. Ve tabii sorgulama teknikleri ‘fenni’ olunca da hem insan, hem de onun sosyal ve politik dünyası ‘tür’ ve ‘gen’ gibi kavramların açıklama alanına girmeye başlamıştır. Doğanın estetize edilmesi anlamına da gelen bu anlayışın uzantılarını artık her yerde görmek mümkündür.

Bu yaklaşım, sözgelimi sosyal, kültürel ve ekonomik bir fenomen olan faşizmi bile biyo-politik kavramlarla ‘açıklama’ya kalkışınca, derlememize “Baba Ben Neden Faşist Oldum?” gibi dikkat çekici bir üst başlık koymaktan kendimizi alamadık. Zira biyo-politikanın temelleri ve sınırlarını inceleyen elinizdeki küçük kitap, ‘devlet’, ‘hıyerarşı’, ‘kapitalizm’, ‘faşizm’, ‘güç’ gibi fenomenleri ırsiliğın çatısı altında çözümlmeye çalışırken, belki de bunların kayıtsız şartsız biçimde meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir.

Göttingen Üniversitesi profesörlerinden Walter Euchner’in Almanya’da yayımlanmış iki çalışmasının çevirisinden ve bunlara ek olarak benim kaleme aldığım bir makaleden meydana gelen bu eser ‘doğacı’ açıklama gayretlerinin nerelere varabileceğini gözler önüne sermektedir.

Kitapta yer alan birinci makale Euchner’in şu eserinin tarafımca yapılan çevirisidir: “Politische Tiere – tierische Politik. Tradition und Wiederkehr der Zoologisierung des Politischen als biopolitics”, *Leviathan. Zeitschrift für Sozialwissenschaft*, Cilt 29, Yıl 2001, Sayı 3, s. 371-410.

İkinci makaleyse yine tarafımca çevirilen Euchner’in şu çalışmasıdır: “Neue Pfade zur Brave New World. Von Biopolitics zum Cyberspace der künstlichen Intelligenzen”, Martin Kühnel, Walter Reese-Schäfer, Axel Rüdiger (der.), *Modell und Wirklichkeit – Anspruch und Wirkung politischen Denkens. Festschrift für Richard Saage zum 60. Geburtstag*, Halle, Mitteldeutscher Verlag, 2001, s. 157-169.

Kitabın son yazısı olan kendi makalem, elinizdeki bu derleme için özel olarak kaleme alınmıştır.

Kaan H. Ökten
Göttingen/İstanbul,

Güz 2003

**“BABA BEN NİYE
FAŞİST OLDUM?”**

**BİYO-POLİTİKANIN TEMELLERİ VE
SINIRLARI ÜZERİNE**

Bu yaklaşım, sözelimi sosyal, kültürel ve ekonomik bir fenomen olan faşizmi bile biyo-politik kavramlarla ‘açıklama’ya kalkışınca, derlememize “Baba Ben Neden Faşist Oldum?” gibi dikkat çekici bir üst başlık koymaktan kendimizi alamadık. Zira biyo-politikanın temelleri ve sınırlarını inceleyen elinizdeki küçük kitap, ‘devlet’, ‘hiyerarşi’, ‘kapitalizm’, ‘faşizm’, ‘güç’ gibi fenomenleri irsiliğin çatısı altında çözümlemeye çalışırken, belki de bunların kayıtsız şartsız biçimde meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir.

Göttingen Üniversitesi profesörlerinden Walter Euchner’in Almanya’da yayımlanmış iki çalışmasının çevirisinden ve bunlara ek olarak benim kaleme aldığım bir makaleden meydana gelen bu eser ‘doğacı’ açıklama gayretlerinin nerelere varabileceğini gözler önüne sermektedir.

Kitapta yer alan birinci makale Euchner’in şu eserinin tarafımca yapılan çevirisidir: “Politische Tiere – tierische Politik. Tradition und Wiederkehr der Zoologisierung des Politischen als biopolitics”, *Leviathan. Zeitschrift für Sozialwissenschaft*, Cilt 29, Yıl 2001, Sayı 3, s. 371-410.

İkinci makaleyse yine tarafımca çevirilen Euchner’in şu çalışmasıdır: “Neue Pfade zur Brave New World. Von Biopolitics zum Cyberspace der künstlichen Intelligenzen”, Martin Kühnel, Walter Reese-Schäfer, Axel Rüdiger (der.), *Modell und Wirklichkeit – Anspruch und Wirkung politischen Denkens. Festschrift für Richard Saage zum 60. Geburtstag*, Halle, Mitteldeutscher Verlag, 2001, s. 157-169.

Kitabın son yazısı olan kendi makalem, elinizdeki bu derleme için özel olarak kaleme alınmıştır.

Kaan H. Ökten
Göttingen/İstanbul,

“BABA BEN NİYE FAŞİST OLDUM?”

**BİYO-POLİTİKANIN TEMELLERİ VE
SINIRLARI ÜZERİNE**

Birinci Bölüm

Giriş

Bu eser, hocalıktan emekliye ayrılmadan önce verdiğim son derse dayanıyor. Amacı, davranışları sosyo-biyoloji ile biyo-politika tarafından incelenen politik hayvanata dair modern bir mecra üzerinde yaptığım, fakat önceden hiç aklımda olmayan bir keşif gezisinin eleştirel raporunu sunmaktır. Aslında benim başta yapmak istediğim, öğrencilerimle hoşça vakit geçirmekti. Bu sebeple siyasi metaforlardan bolca yararlanacaktım (zaten bu konu üzerine Francesca Rigotti ve Pierangelo Schiera'yla birlikte epeyce vakit harcamıştım).¹ Öyle ya, hayvanat âlemine dair imge ve metaforlar çok eski çağlardan beridir insan davranışını benzetmeler ve mesellerle temsil ve tefsir etmek üzere kullanıldıklarından bizlere

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1) Bkz. Euchner/Rigotti/Schiera (1993).

dikkat çekici gelebilmekte, belli bir hoşça vakit geçirme değerine sahip olabilmekteydi.

Tahmin edilebileceği üzere, tasarımı bununla sınırlı tutabilmek mümkün olamadı. Toplumbilimsel saha üzerindeki biyolojistik fetihlerin (etoloji, sosyo-biyoloji ve biyopolitika isimleri altında toplanan disiplinler aracılığıyla) zamanla ne kadar ileriye gittiğini hiç tasavvur edememiştim. Fetih hareketinin ağırlık noktası olarak da Anglosakson bilim camiası öne çıkıyordu. Oysa bu fetih hareketinin, Alman toplumbilimcileri tarafından neredeyse tümüyle gözardı edildiği de bir gerçektir: Tek istisna, Düsseldorf Üniversitesi'nde küçük bir 'biyo-politolojik sera' inşa etmeye gayret eden Heiner Flohr'un biyo-politik yönelimli çalışmalarıdır.² Öyleyse kısaca belirtecek olursak, nebatattan hareket eden eğlenceli müfredadım, ister istemez güncel bir içerik kazanıvermişti.

2) Bkz. Flohr/Tönnemann (1983). Flohr toplumbilimlerinin, özellikle de Alman politika biliminin, sosyo-biyoloji ve biyo-politikayı ne kadar gözardı ettiğinden şikayet etmektedir. Flohr'un biyo-politik yaklaşımının oldukça eleştirel bir tartışması, Alman Araştırma Kurumu'nun (DFG) araştırma projelerinden birisi olan 'Politik Kurumlar Kuramı' çerçevesinde yapılmıştır. Bkz. Flohr/Hettlage/Saretzki (1990), Göhler/Lenk/Schmalz-Bruns içinde ile Flohr (2000). Biyopolitikanın uluslararası arenada tanınan tek Alman temsilcisi Flohr hakkında ayrıca bkz. Kamps/Watts (1998).

İkinci Bölüm

‘Politik Hayvanat Bahçesi’ne İlişkin Metafor ve İmgeler

Yazınsal alanda insan-hayvan karşılaştırmaları hem çok eskilere dayanır, hem de hakim olunamayacak kadar çoktur. Çoğu insanın gözünde hayvanlar önemli varlıklardır, çünkü onlarla bir çeşit yakınlığımızın olduğu düşünülür (buna rağmen hayvanlara keyfi olarak kötü muamele yapmıyor da değiliz). Nitekim bu konuda Tucholsky, bir eserinde, hayvanat bahçesini ziyaret edenlerin, maymunların bulunduğu kafesin önünde ‘vicdani rahatsızlığın getirdiği hafif bir ürperti yaşadıkları’³ nı belirtmektedir. Öte yandan, en büyük korkularımızdan birisi, Hitchcock’un *Kuşlar*’ında görüldüğü üzere, hayvanların

3) Tucholsky (1946, s. 18).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

bir araya gelip üzerimize saldırmalarıdır. Peki, hayvanlar âlemine ait imge ve metaforlar olmasaydı, âşıkların tatlı dili ya da politik gücü sevenlerin, ondan nefret edenlerin veya onunla alay edenlerin söylemi ne kadar cılız kalırdı, hiç bunu düşündünüz mü?

1) Hayvanat Meselleri

Eskiçağ'dan bu yana hayvanat âlemine dair meseller, insanları anlatmak için sevilerek kullanılan bir sanat ürünüdür. Burada insanlar, hayvani kişiliklere büründürülür: Açgözlü, hırslı, kurnaz, riyakâr, mağrur ve aynı zamanda safdil temsiller söz konusudur. En bildik örnekleri Ezop'un fabllarıdır, ki bunlar daha sonra Phaedrus ve Lafontaine tarafından yeniden ele alınarak anlatılmışlardır. Pek çoğumuz "Kurt ve Kuzu" hikâyesini ya da inek, keçi, koyun ve aslanın birlikte avlanmasını hatırlayacaktır. Bu hikâyede, hayvanat âleminin kralı, avını ilginç bir 'adalet ilkesi'ne göre pay eder:

Birinci çeyreği benimdir, çünkü ben aslanım.

İkincisi bana, cesur olana, aittir.

Üçüncüsü tabii ki en güçlü olanın, yine benimdir.

Son çeyreğine dokunanı ise yakarım.⁴

Bazen basit bir mesel, uzun bir şiir biçiminde anlatılır: Örneğin, yüzyıllardır anlatılagelen kurnaz tilki hikâyesi, Goethe'de Reineke Fuchs karakteriyle, açgözlü, hırslı riyakârlar ve dolandırılan dolandırıcılardan oluşan bir toplumun yansıma-

4) Phaedrus (1989, s. 13)

sı olarak yeniden ele alınır.⁵ Bernard Mandeville'in eskimeyen arılar fablı hâlâ çok modernidir, oysa hikâye on sekizinci yüzyılda kaleme alınmıştır. Nitekim bu fabl, Adam Smith'in politik ekonomisini önceleyen bir iktisat kuramı dersi gibidir. Burada konu, hiçbir ahlâki tereddüde düşmeksizin birbirlerini kandıran zaptedilemez bencillerden meydana gelen bir arı kovanıdır. İlginçtir ki, bu kovandaki tüm arılar bir süre sonra zengin olurlar. Açıkgöz olamayan işçi arılar bile bu zenginlikten pay alırlar. Ama daha sonra arı kovanında sonuçları açısından kötü bir dini uyanış hakim olur. Arılar tevekkül sahibi olurlar, dua etmekten çalışmaya zaman bulamazlar ve ardından fukaralaşırlar.⁶

George Orwell'in *Hayvanlar Çiftliği* de bir ders kitabı gibidir: Idealist bir sosyalizmin, bozuk domuz (pardon: insan) doğası yüzünden nasıl başarısızlığa düştüğünü anlatır. Öte yandan başka fabllar, 'hayvanlar insandan daha iyi insanlardır' düsturuna koşut olarak gelişir: Örneğin Erich Kästner'in *Konferenz der Tiere* (Hayvanlar Meclisi) isimli hikâyesinde, hayvanlar insanlara pasifizmi öğretmeye çalışırlar.⁷

2) Hayvanat Âleminden Alınma Benzetmelere Dayanan Hükümdar ve Politikacı Tipolojileri

Eski çağlardan beri kahramanlar ve hükümdarlar, kendilerini yabanıl ve cesur hayvanlara benzetir veya kendilerini onlarla karşılaştırırlar. Oysa Alman Rönesansı'nın ay-

5) Goethe (1998, s. 74 vd.).

6) Mandeville (1968, s. 91, vd.).

7) Orwell (1951), Kästner (1985, s. 219-299).

dınlanmacı hümanistleri bu tür iktidar sembollerini ciddi biçimde eleştirmişlerdir, ama bu pek bilinmez. Örneğin Sebastian Franck, Kutsal Roma Germen İmparatoru'nun kutsal arması olan kartal hakkında şöyle bir eleştiri getirmiştir: “Zorbalıkla herşeyi kendine çeken ve ona egemen olmaya çalışan arsız, inatçı bir kuştur,” ve o “herkesin düşmanı olan, herkese elem getiren” bir hayvandır. Franck’a göre, kendini kartalla özdeşleştiren bir hükümdar, bu hayvanın karakter özelliklerine sahip olmalıdır. Öte yandan, Rotterdamlı Erasmus, turnaları kartallarla karşılaştırarak şöyle bir sonuca varır: Turnalar bir formasyon izleyerek uçarlarken, önder kuş dönüşümlü olarak başa geçtiği için önderlik ömür boyu tek bir kuşa kalmaz.⁸ Berlin Cumhuriyeti’nin* sembolü olarak demokrat turna imgesini kullansak, kadim zamanlardan kalma şu eğri gagalı canavardan** çok daha iyi olmaz mıydı?

Yukarıdaki iktidar ve hükümdar eleştirilerini pek bilmeziz. Oysa Machiavelli’nin hükümdarlar tipolojisi çok daha bildiktir. Machiavelli’ye göre, hükümdarların sözlerinin eri olmaları takdire layık bir hasletse de bunu gerçekleştirmeleri pek zordur, tabii her hükümdarın en yüce hedefi olan ‘gücü elde tutmak’ söz konusu olduğu için. Gücü elde tutmanın iki yolu vardır: birisi hukuk, diğeriye kaba kuvvet. Machiavelli’ye göre hukuk insanlara, kaba kuvvetse hay-

8) Bu bilgileri eski dostum Hans Grünberger’e borçluyum. Bkz. Grünberger (1995, s. 4, 13, 25, 28 vd.).

*) Burada yazar, 1989’u takiben Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra yeni ortak başkent Berlin’e ve bu bağlamda ortaya çıkan yeni ‘demokratik ruh’a göndermede bulunuyor. (ç.n.)

**) Almanya’nın arması olan ‘sağa bakan kartal’ imgesi. (ç.n.)
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://tante.org>

vanlara özgüdür. Ancak bir hükümdar her iki yoldan da yararlanmak durumundadır, yani o 'bir hayvanın tabiatını alabilmeli'dir. Bu noktada Machiavelli, iki farklı hayvandan söz eder: biri tilki, diğeri aslan. Hükümdar tilki gibi olmalıdır, çünkü düşmanlarının kurduğu tuzakları sezebilmeli, onları atlatabilmeli ve onlara karşı kendi tuzaklarını kurabilmelidir. Aslan gibi olmasının sebebiyse, iktidar koltuğunun çevresinde uluyan kurtların gözünü korkutmak ve onları kaçırmaktır.

Machiavelli'nin en ünlü eleştirmenlerinden birisi olan Dolf Sternberger'e göre, böyle bir tipoloji, Batı düşünce geleneğiyle bağlarını koparan uğursuz bir gelişmedir. Zira, Machiavelli hukuk ile kaba kuvveti, yani insanla hayvanı aynı düzeye indirgemektedir. Bu bağlamda, hükümdar bir *centauros* gibidir: insan ve hayvan karışımı korkunç bir garabet, şimdiye kadarki düşünce alışkanlığımız içinde rastlanmamış bir tasavvur. Neticede bu, politikanın insanilikten çıkartılıp hayvanatlaştırılması yönünde bir ilk adımdır.⁹ Öte yandan günümüz politika gazeteciliğinde politikacıları tilkiler ve aslanlar olarak ayırmak artık vazgeçilmez birer retorik figür sayılmaktadır: Örneğin Adenauer tilki, Churchill ise aslan diye anılmaktadır. Oysa hayvan postuna bürünmüş politikacılardan meydana gelen bu hayvanat bahçesinde, tavşanların, koyunların, tavus kuşu ve sairenin de bulunduğuna değinmeden geçemeyeceğim.¹⁰

9) Sternberger (1978, s. 208 vd., 219-224).

10) Münkler (1994, s. 93-124).

3) Devlet Oluşturan Hayvanlar

Arı, karınca ve beyaz karıncaların, devlet benzeri oluşumlar halinde yaşadıkları malumdur. Bu bilgi, eski çağlardan beri politikanın hayvanatlaştırılması için önemli bir araç olmuştur. Ancak burada amaç, hayvanat mesellerinden farklıdır. Mesellerde hayvanlar insani zayıflıkların birer karikatürü işlevi görürlerken, devlet oluşturan hayvanlar konusu ideolojik olarak manipüle edilebilecek bir mesajı içermektedir. Onlar hiyerarşik, yani doğal ve sağlıklı iktidar yapıları içinde yaşamaktadırlar; doğaları gereği çalışkan ve disiplinlidirler; popülasyonlarını zengin ve güçlü kılan işbölümü ilkesine sadıktırlar; savaşçıdırlar ve devletlerini dış düşmanlara karşı cesurca ve fedakârca savunurlar. Bu sebeple, yurtsever pedagogların çoğu, kendi gençlerine arı veya karınca devletini örnek gösterirler.¹¹

Edebiyat alanında da devlet oluşturan hayvanların ‘politik’ yaşantısı ile insanların oluşturduğu politik oluşumları karşılaştıran pek çok esere rastlanmaktadır. Bu bağlamda Shakespeare, *V. Henry* isimli oyununda, doğadan öykünerek oluşturulmuş, hiyerarşik biçimde düzenlenmiş bir monarşinin faydalarını göstermek için bal arısını örnek olarak kullanmıştır:

*İtaat. Zira bal arıları böyle çalışırlar,
doğanın bir yasası gereği onlar
itaat edimini topluluklu bir krallığa öğreten yaratıklardır.
Kralları vardır ve her türlüşünden subayları,
bazılarıysa birer yargıç gibi yurda adalet dağıtırlar; [...]*

11) Örneğin bkz. Menzel (1865).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Başkalarıysa, askerler gibidir, dikenleriyle donatılmışlardır,
yazın kadifemsi tepelerde işe dalarlar,
biriktirip toplayıp şen biçimde getirirler
imparatorun otağına sunarlar,
majestelerinin faaliyetleriyle meşgul olur
şarkı söyleyen duvarcılar altından tavânlar döşerken,
sivil yurttaşlar balı yüklerken,
fukara hamallar
ağır yüklerini şu daracık kapıdan zahmetle sokarlarken [...].¹²

Öte yandan İmparator Wilhelm dönemi Almanyasının ruhunu eleştiren Theodor Fontane, devlet oluşturan arıların yaygın biçimde hürmet görmesini *Stechlin* isimli eserinde mizahi biçimde ele almıştır:

Arılarda durum nasıl? [...] Duydum ki arılar devlet konusunda çok ustaymışlar, neredeyse birer örnek oluşturunlarmış. – Doğrudur, Yüzbaşım [...]. Onlarda her kovan üç sınıftan meydana gelir: Birinci sınıfta kraliçe vardır. İkinci sınıfta çalışan arılar (onlar cinsiyetsizdir ve sanırım tüm çalışanlar için her zaman en hayırlısı da budur). Üçüncü sınıftaysa savaşan arılar vardır [...]. Aslına bakılırsa, bütün kültürümüzün dayandığı tekeşlilik ilkesini daha kesin ve inandırıcı biçimde gözler önüne sermek başka türlü mümkün değildir.¹³

12) Shakespeare (1997, s. 1461).

13) Fontane (1998, s. 154 vd.).

Üçüncü Bölüm

‘Tinsel Hayvan Âlemi’: Sol Hegelciliğin Eleştirisi ve Marksizmdeki Darwinci Dönüş

1) Genç Hegelcilik ve Marksizm

İnsan ile hayvanları karşılaştırarak insanın doğası üzerine bilgi sahibi olmaya çalışanların bir başka grubu, insan anlayışını hayvanatlaştırarak değil, ama insanla hayvan arasındaki ayrımları ortaya çıkararak amaca ulaşmak ister. Darwinizm ise bu amacın tersine döndürülmesi demektir: İnsanın memeli hayvan olduğu gerçeğinden hareketle, insani davranışın hayvanların davranışlarına bakılarak anlaşılabileceği sonucunu çıkartmaktır. Darwin’den önceki insan anlayışı, ya apaçık ya da örtük biçimde Hristiyan-teolojik bir yönelime sahipti. Buna göre insan, suretinde yaratıldığı

Tanrı'nın mükemmelliğine yaklaşmaya çalışmalıydı. Bu emri çiğneyenler insan ile hayvanı aynı düzeye indirgiyordu ve bu açıkça gúnahtı. Katolik Kilise'nin, Darwinizmin yükseliş döneminde ona karşı en çetin savunma mücadelesini vermesinin nedeni de buydu.¹⁴

Marksizm ise geleneksel antropoloji ile Darwinizm arasında kalan, ama henüz konumu tam belirlenememiş bir yerde bulunmaktadır. Marksizmin kökeni Genç Hegelciliğe dayanır. Genç Hegelciliğin ana sorunu, yaratıcı bir 'tür varlığı' olarak anlaşılan insan ile burjuva toplumunun şartları altında zorunlu olarak bir 'bencil insan'a dönüştürölen varlık arasındaki tezattır. Genç Hegelcilerin başvurdukları argüman figürlerinin pek çoğu, Hegel'in *Phänomenologie des Geistes* (Tinin Görüngübilimi) isimli eserinde geçen ve esasen paradoks bir başlık taşıyan *Das geistige Tierreich und der Betrug oder die Sache selbst* (Tinsel Hayvan Âlemi ve Hile veya Davanın Kendisi) bölümünden esinlenmekteydi. Hegel'e göre 'tinsel hayvan âlemi', aynen hayvanlardaki gibi sadece kendi bireysel programlarına göre işleyen insanlardan oluşmaktaydı. Ama hayvanlarda tür ve birey bir bütün oluşturduğu halde, insanda durum öyle değildi. Bu sebeple insan, her şeyden önce birey aracılığıyla 'tüm insanların davasının bir birlik oluşturduğu', 'herkes için burada ölan' bir 'tümel' aşamasına varmalıydı. Ama insan, her seferinde 'kendi yapıp etmelerine ve kendi kuvvetlerinin oyunları'na geri düşmekteydi ki, burada hem kendilerine hem de diğerlerine hile yapıyordu.¹⁵

14) İnsanlaştıran hayvan psikolojisi, "hayvanı insan düzeyine çıkarmakla kalmaz, insanı basit bir hayvan düzeyine de indirir" (Wasmann 1887, s. 121).

15) Hegel (1952, s. 285 vd., 299 vd.).
Ücretsiz PDF Kİtap Arşivi - <https://rantey.org>

Genç Hegelciler bu mecra üzerinden devam ettiler. Onlara göre, burjuva toplumundaki insanlar ‘tinsel hayvan âlemi’ olarak adlandırılan bilinç düzeyine takılıp kalmışlardı: İnsanlar, hayvanların düzeyine düşmüş birer bencildi. Söz gelimi, erken dönem eserlerinde Marx, hayvanat âlemine yapılan tüm pozitif göndermeleri, köhne toplumsal ilişkilerin ideolojik ifadesi sayıyordu. Örnek olarak da, kendini yırtıcı hayvanlarla özdeşleştiren ve ‘kanı’nın soyundan gurur duyan soyluluğu göstermişti. Tüm insanların özgürleştirilmesi yoluna başkoyan biri için bu, gülünç bir geriyedönümlü zoolojik anlayıştan ibaretti.¹⁶ Oysa emekçiler için ‘tinsel hayvanlar âlemi’nin çok kötü bir sonucu vardı: Onlar hayvan düzeyinin de altına indirgenmişlerdi. Hayvanlar yaşamlarını kendi türlerinin doğalarıyla uyumlu biçimde sürdürürken, burjuva toplumundaki emekçiler kendi türünün tüm niteliklerinden kopartılıyordu.¹⁷

Genç Hegelciliği aşmaya çalışan Marx ve Engels, “tüm insanlık tarihinin [...] maddi koşulları”nı aramaya koyulmuşlardı, ama bu, çoğu kere doğacı bir dönüş olarak yanlış anlamalara yol açmıştı. Gerçekte onlar, salt doğacı bir argümantasyondan uzak duruyorlardı. Onlar için, insanların hayvanattan farkı, insanın kendi besinini kendisinin üretmesiydi. Bu da “yaşamlarını dışa aktarmanın bir türüydü, bir yaşam tarzıydı [...]” – başka bir deyişle, insanlara has bir kültür geliştiriyor olmağı.¹⁸ Marx’ın antropolojik görüşleri daima felsefi-refleksif olmuştur. İnsanlarla hayvanatta açlık

16) Bkz. Marx (1975, s. 130). Başka alıntılar için ayrıca bkz. Euchner (1993, s. 92-103).

17) Marx (1982, s. 239 vd.).

18) Marx/Engels (1969, s. 20 vd.).

ve cinsellik gibi biyolojik temel dürtülerin tatmin edilmesi ortaktı ama insanlarda bunlar bile nadiren doğal hallerinde ortaya çıkıyordu. “Açlık açlıktır. Ama pişirilen ve çatal bıçakla yenilen etle tatmin edilen bir açlık, ellerle, dişlerle ve tırnaklarla parçalanıp yutulan çiğ etin tatmin ettiği açlıktan başka bir şeydir.”¹⁹ Öte yandan, ayrımlaştırılmış ihtiyaçlar ve bunlardan doğan davranışlar (üretim koşullarına uygun olarak) kültürel açıdan üst düzey formlardı. İnsanlar temellerindeki birinci doğalarına göre değil, kendi yarattıkları ‘ikinci doğaları’nın örüntülerine göre yaşıyorlardı. Burada akla şöyle bir soru gelmektedir: ‘Birinci doğa’nın, yani ‘hayvani’ doğanın ‘ikinci doğa’nın önüne geçtiği durumlar var mıdır? Bu konuda Marx, insanı daha ziyade kültürel bir varlık olarak gören toplum felsefesi akımı içinde, oldukça sağlam bir duruş sergilemektedir.

2) Marksizmdaki Doğacı Dönüş

İkinci Enternasyonal’le karşımıza çıkan Marksizmin, Darwin’den etkilenmiş bir doğacılığa ve hatta sosyal-Darwinizme yatkın bir yüzü olmuştur. Öyle ki, uluslararası emekçi hareketin Engels’ten sonra en büyük Marksist temsilcisi olan Karl Kautsky, Marx ve Engels’in insan toplumunun gelişiminin maddi temellere dayandığını öğrettiğini, bu sebeple Marksizmin doğa araştırmalarını da kapsaması gerektiğini savunmaktadır. Kautsky, rakibi Rosa Luxemburg’a karşı, kitlelerin devrimci kendiliğindenliğinin tehlikeli yönlerinin bulunduğunu öne sürmüştür. Buna örnek

19) Marx (1953, s.13).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

olarak, galeyana gelen yaban arılarıyla karıncaların çoğu kez akılsızca ve birbirine saygısızca davrandığını göstermiştir.²⁰ Kautsky ahlaki, üst hayvanların ‘sosyal dürtüleri’yle açıklıyor ve şöyle bir cüretkâr sonuca varıyordu: “Ah-lâk yasası, hayvani bir dürtüden başka bir şey değildir”.²¹ Kautsky için, genel olarak şu geçerliydi: “Toplumun ve ah-lâkın temellerini bilmek istiyorsak hayvanlar âlemine inmemiz gerekir”.²² O halde, günümüzün sosyo-biyoloji ve biyo-politika savunucularının, Kautsky’yi de düşünsel atası arasında saymalarının vakti gelmiştir. Ancak hümanist sosyalist olan Kautsky, emperyalist çağın sosyal Darwinizmiyle kendi arasına bir mesafe koymayı da unutmamıştır.

İnsansever anarşist ve aynı zamanda etolojinin önemli kurucularından Rus Kont Kropotkin ise, sosyal-Darwinizmi çok daha kesin sözlerle reddetmiştir. Kropotkin’in *Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt* (İnsan ve Hayvan Âleminde Karşılıklı Yardım) isimli eseri uzun yıllar sosyalist ve anarşistlerin bir tür el kitabı niteliğindedir. Kropotkin’in tezi şöyle özetlenebilir: ‘Varoluş mücadelesi’ ile dayanışma ve toplum dürtüsü birbirini reddeden şeyler değildir. Bu önermeyi desteklemek amacıyla Kropotkin, bir kez daha politik hayvanat bahçesini seferber eder, karınca ve arıları örnek gösterir ve ortaklaşa avlanan kartallara, aslanlara ve kurtlara, yine ortaklaşa biçimde barajcıklar inşa eden kunduzlara işaret eder. Bu yüzden de Kropotkin, insan ve hayvanların davranışlarını Hobbes’un ‘herke-

20) Kautsky (1970, s. 235 vd.).

21) Kautsky (1930, s. 63).

22) Kautsky (1988, s. 155).

sin herkesle mücadelesi' örüntüsünden hareketle kavrayan sosyal-Darwinistleri, 'varoluş mücadelesi' kavramını çok dar bir çerçevede ele almakla suçlar. Ona göre, söz konusu mücadelenin doğru anlamı uyumdur. Uyum içirse dayanışmacı davranış kaçınılmazdır.²³

Güncel sosyo-biyolojik ve biyo-politik tartışmalarda Kont Kropotkin unutulmuş değildir. İnsan ve hayvan davranışının özünün saldırganlık olduğunu savunan güncel tartışmalarda, davranış bilimlerinin barışçı öncüsüne sık sık göndermelerde bulunulduğu görülmektedir.²⁴

23) Kropotkin (1923, s. 23 vd.).

24) Örneğin bkz. Ridley (1997), de Waal (1996, s. 21).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranney.org>

Dördüncü Bölüm

Spencer'in sosyal darwinizmi, sosyalizm ve sosyalizmle mücadele etme çabaları

'Varoluş Mücadelesi'nden Genetik Etoloji, Sosyo-biyoloji ve Biyo-politikaya

Spencer'in savunduğu türden bir sosyal-Darwinizm, özellikle Büyük Britanya ve Alman İmparatorluğu'nda önemli bir tinsel güç haline gelmişti. Nedeni açıktı: Sosyal-Darwinizm emperyalizmle ve beyaz ırkın üstünlüğü teziyle çok iyi bağdaştırılabiliyordu. Nasyonal Sosyalistlerin de sosyal-Darwinizmi ideolojik repertuarlarına dahil ettikleri hepimizin malumudur. Daha önce gösterdiğimiz gibi, İkinci Enternasyonal'le gelişen Marksizmde bile bunun izlerine rastlamak mümkündü. Öte yandan, organik devlet kuramında da biyolojistik argümanlara başvuruluyordu (bu akımı temsilen Albert Schäffle'nin adını zikretmek yeterlidir).²⁵ Fakat yirminci

25) Bkz. Marten (1983).

yüzyılın ilk otuz beş yılıyla birlikte, toplumbilimsel doğacılık geri plana itilmeye başlandı. Bunun sebebi de Kant ve Hegel felsefelerinin yeniden canlanmasıydı ki, bunların sonucunda Hegelci bir Marksizm, fenomenoloji ve varoluşçuluk biçim kazanacaktı.

Bu dönüşümün sonunda ‘felsefi antropoloji’ ortaya çıktı: Bir zamanların ünlü bir filozofu ve eğitimcisi olan Theodor Litt’in sözleriyle, “Günümüzün felsefi izleği ‘antropoloji’ydi.” Buna göre, insanı bir hayvan olarak kavramaya çalışmak bir eksiklik olup, bu ancak yapay biçimde oluşturulmuş varoluş şartları altında mümkündür. Oysa yeni yaklaşıma göre, insan yaşamı “organik pragmatizmin zincirleri”nden sıyrıldığında “tin” haline gelir [italik orijinalde].²⁶ Toplumbilimleri de doğacılık ve biyolojizmden uzaklaşmaktaydı. Örneğin Max Scheler’e göre, kesin bir “doğacı dünya görüşü” insanın kültür varlığı olması sebebiyle mümkün değildi. Kültürden arındırılmış bir doğa durumu yoktu.²⁷ Arnold Gehlen açınsındansa, doğa insanı ile kültür insanı arasında bir ayrıma gitmek yanlıştı. Bu, şu anlama geliyordu: Tek bir kültür insanlığı vardı, ama “kültürel envanter”de çok büyük farklılıkların olduğu da kesindi.²⁸ Anglo-Sakson dünyadaysa özellikle kültür etnolojisi üzerine çalışan Margret Mead ile Ruth Benedict, kültürücü bir insan anlayışını savunuyorlardı.²⁹

26) Litt (1948, s. 5, 31). Biyolojistik doğacılıktan dönüş ve bu ayrımlaştırmada Helmuth Plessner’in rolü ve önemi üzerine ayrıca bkz. Hettlage (1990, s. 66-70).

27) Bühl, Scheler’in yaklaşımını böyle özetliyor. Bkz. Bühl (1978, s. 203).

28) Gehlen (1961, s. 78).

29) Benedict (1955). Ayrıca bkz. “Yayımcının Ansiklopedik Kavram Sunuşu” (s. 222).

Öte yandan Konrad Lorenz tarafından başlatılan ve öğrencisi Irenäus Eibl-Eibesfeld tarafından sürdürülen ünlü hayvan incelemeleri, toplumbilimler üzerinde ilk önceleri sadece marjinal bir etki yaratmıştı. Lorenz ve Eibl-Eibesfeld'in izlediği 'geştalt algılaması' yönteminde, insan ile hayvan arasında davranış benzeşmeleri bulunmaya çalışılıyor ve bu amaçla saldırganlık, alan savunmaları, hiyerarşi oluşumu benzeri davranışlardaki ortak olgulara bakılıyordu. Ancak yine de bu yaklaşım, söz konusu fenomenleri toplumsal ve ekonomik çıkarların, ideoloji ya da rollerin ve rol çatışmalarının bir sonucu olarak gören çözümleyici yöntemi sarsamıştı. Hatta tam tersi bir durum söz konusuydu: Hayvanlarda egemenlik bölgesi davranışı ile insanlarda görülen savaş arasında, ya da şebekelerde 'yaşlılık postu'nun neden olduğu hiyerarşi oluşturunca etki ile sakallı ve bıyıklı yaşlıların saygınlığı arasında bir benzeşim kurmak pek çok itiraz ve reddetmelere yol açmıştı.³⁰

Genetik alanında yirminci yüzyılda yaşanan gelişme ve ilerlemeler, genetik yardımıyla tüm eksik ve noksanlıklarından arınmış bir insanlığın müjdesini vermekle kalmamış, Darwinci evrim kuramını da dönüştürerek, sadece genetik kuramına dayalı bir sosyo-biyoloji ve biyo-politikanın doğumuna yol açmıştı. Darwin'in genetik faktörler konusundaki bilgisi çok sınırlıydı, bu nedenle geliştirdiği kalıtım ve ayıklama kuramı için bu gibi etkenlerden yararla-

30) Bkz. Eibl-Eibesfeld (1987, s. 769); Lorenz (1978, s. 221). Karşılaştırmalı davranış bilimlerinin öncüleri arasında, geniş bir okur kitlesi olan etolog Robert Ardrey'i de saymak gerekir. Bkz. Ardrey (1970). Bu konunun toplumbilimsel eleştirisi için bkz. Senghaas (1969, s. 259), Schmidbauer (1972), Marten (1983, s. 246-256).

namadı. Ancak 1866'da kalıtım biliminin Gregor Mendel tarafından yeniden keşfedilmesiyle birlikte, daha sonra 1909'da Danimarkalı bir genetikçi olan Wilhelm Johannsen tarafından 'gen' diye adlandırılacak olan kromozomların temel öğelerinin mutasyonlar sayesinde fenotiplerde yeni özelliklerin oluşumuna imkân verdiği anlaşılmıştı. Neticede, genlerin hem biçimleri hem de kimyasal özellikleri araştırılmaya başlandı ve kalıtım bilimiyle birlikte Darwin'ci ayıklama kuramı yeni baştan tanımlandı.³¹

1960'lı yıllarda gen kuramlarındaki dönüşümlerle birlikte ortaya çıkan sosyo-biyoloji ve biyo-politikanın ön hikâyesi böyle.³² Sosyo-biyoloji ve biyo-politikanın diğer biyolojizmlerden farkı, insan ile hayvanın toplumsal davranışını onların bizatihi somut bireyselliklerine (yani, fenotiplerine) indirgememesi, genlerinin oluşturduğu bütünün (yani, genotipin) kendini muhafaza etme çıkarına dayandırmasıdır. Halen bu temel varsayım, toplumbilimlerindeki 'kültüralizm'e karşı bazen çok, bazen az bir dogmatizmle kullanılagelmektedir.

Sosyo-biyolojik-biyo-politik yükseliş, Harvard Üniversitesi'nde hocalık yapan ve geleneksel etolojiyi genetik bilimiyle yeniden kurmaya çabalayan sosyo-biyolojik düşüncenin klasikleri arasında sayılan Wilson gibi biyologlar ile tüm bu gelişmeler sayesinde kendi disiplinlerini yeniden temellendirebileceklerini ümit eden toplumbilimcilerin oluşturduğu bir ittifaka dayanmaktadır. Bu ittifakın beklen-

31) Bu konudaki ve özellikle de genlerin kimyasal temeli olan DNA'nın (deoksiribonükleik asit) ikili sarmal biçiminin keşfindeki başarılı gelişmelerin tarihi için bkz. Ridley (2000, s. 50-68).

32) Trivers (1981, s. 4).

tisi, doğa ve toplumbilimlerini ortak bir zemin üzerine oturtacak benzersiz bir devrim yaratmaktır. Bu amaçla Wilson ‘bütünleşme’ [*consilience*] kavramına başvuruyor ve ‘bilginin birliği’nden söz ediyordu. Ancak Wilson’a göre önkoşul, toplumbilimlerine önünde sonunda gerçek bir kuram statüsü kazandırabilmektir: “[...] toplumdan zihne ve buradan da beyne kadar tüm organizasyon düzeylerinde başarılı olabilecek bir nedensel açıklamalar ağı henüz yaratılamamıştır. Bu konudaki başarısızlıkları dolayısıyla toplumbilimlerinde gerçek bilimsel kuram diye bir şey ortaya atılamamıştır”.³³ Wilson’a göre, toplumbilimlerinde izlenen yapısalcı ve hermenötik yöntemler yalnızca ‘biyofob’ ve ‘kültürel izafiyetçi’ kalmaktadır.³⁴

Toplumbilimciler de aynı telden çalışıyordu. Örneğin, sosyolog van den Berghe, sosyolojinin yenilik yaratma gücünün çok düşük olmasıyla alay etmekteydi. Buna göre, sosyolojinin kavram ve modelleri, sadece saçmalıklar doğurmaktan ve malumu ilam etmekten başka bir şeye yaramayan eski fikirlerin yeniden canlandırılmasından ibaretti.³⁵ Oysa toplumbilimleri açısından sosyo-biyoloji, siyaset bilimcisi Wiegele’nin sözleriyle, “gelişmekte olan bir devrim” niteliğini taşıyordu.³⁶ Bunun nedenlerini Wilson şu şekilde özetlemişti:

“Tarihte ilk kez biyoloji, insan doğasını ve insanların oluşturduğu toplumsal örgütlenmelerin temellerini açıkla-

33) Wilson (1998, s. 208 vd.). Ünlü biyolog John Maynard Smith, Newton’un mekanik bilimine statü açısından denk bir sosyo-biyolojik kuram hayal etmektedir. Bu konuda bkz. Saunders (1988, s. 289).

34) Wilson (1975, s. 4); Wilson (1998, s. 204 vd., 208 vd.).

35) van den Berghe (1982, s. 14).

36) Wiegele (1982, s. 3-8).

mayı amaçlayacak şekilde formüle edilmektedir. Artık biyoloji, insanlarla hayvanları karşılaştırmak ve benzeşimler kurmaktan (bu etolojinin göreviydi) çok daha fazlasını yapabilmektedir. Başvurduğu yöntemlerle -genetik, ekoloji ve popülasyon biyolojisiyle ilgili kuramlarla- toplumbilimlerinin içeriği yeniden belirlenebilir; egemenlik bölgesi davranışı, çok eşlilik, nepotizm, cinsel bağlanma, çocuk cinayeti, hatta diğerkâmlık ve din konuları yeniden yorumlanabilir, yeni ve çok daha derin açıklamalar sunulabilir.”³⁷

Sosyo-biyolojik yaklaşımı savunanların hepsi de elbette Wilson gibi düşünmüyor. Monistik bir bütünselliğe sahip biyolojik-genetik açıklama taleplerine bakılarak, sosyo-biyoloji/biyo-politikada şu okulların var olduğu görülmektedir:

- *Ağırlıklı olarak monistik bir sosyo-biyoloji.* Bu okulun temel yaklaşımı “daha yoğun olarak genetik temellidir ve esas varsayımı, içinde bulunduğumuz çevre ne olursa olsun davranışlarımızı yönlendiren -ya da belirleyen- belirli genlerin varoluşudur”.³⁸ Ancak sosyo-biyolojiyi, salt gen kuramsal argümanlar ileri süren bir öğreti olarak savunanların sayısı azdır. Örneğin, insan söz konusu olduğunda kültürel etkilere ve toplumsal öğrenmeye imkân tanıyacak çıkışlara (genlerin belirlediği buyrukların dar çerçevesi içinde) izin verildiği görülmektedir. Öyle ki, Wilson bile sosyo-biyolojik programını kültür açısından zenginleştirerek, bu konudaki katı tutumunu yumuşat-

37) Wilson (1980, s. 8: Almanca çeviriye önsöz).

38) Kitcher (1985, s. 22).

mıştır.³⁹ Ancak yine de bu yaklaşımda, insan ve hayvan davranışları, genlerinin buyrultularıyla belirlenen birer fenotip olarak görülmektedir. İnsan ve hayvanların tüm varlık amacı, kendi genlerini bir sonraki fenotip nesline ulaştıracak röprouksiyondan ibarettir.⁴⁰ Bu yaklaşımları savunanlar arasında, matematiksel araçlardan yararlanan kati bir sosyobiyolojinin öncüsü olan Hamilton ve bu çizgiyi sürdüren Trivers'in yanı sıra, kültürel fenomenlerin etkisini reddetmedikleri halde davranışlarımızın genler tarafından idare edildiği görüşüne öncelik tanıyan Barash ile Alexander bulunmaktadır.⁴¹

- *Düalist 'biyokültürcü' sosyo-biyoloji/biyo-politika.* Bu okulun öncüsü Dawkins'e göre insanlar "sağ kalma makineleridir; gen olarak bilinen bencil moleküllerin bekasını sağlamak üzere, körü körüne programlanmış robotik araçlardır". Ancak Dawkins, tüm davranış örüntülerinin genetik bir temele dayandığını savunmadığını belirtmektedir. Örneğin, kültürel alanda gelenekler ve eğitim önemli bir role sahiptir. Öte yandan Petersen, Somit, Watts ve Flohr ise, biyolojistik bir ağırlığı olan 'biyokültürcü' yaklaşımı savunurlar.⁴² Aynı şey, çok etkenli bir *Human Behavior as a Biological Phenomenon* (Biyolojik Bir

39) Örneğin bkz. Lumsden/Wilson (1983). Wilson'un görüşlerindeki gelişme ve değişimlere ilişkin bkz. Kitcher (1985, s. 22).

40) Wilson (1975, s. 3 vd.).

41) Hamilton (1964); Trivers (1981); Barash (1981, s. 226); Alexander (1979, s. 82).

42) Bkz. Flohr (1990, s. 21 vd.) ile Hettlage (1990, s. 63). Hettlage'ye göre Flohr, kültürel izlerin önemini kabul etse de 'biyolojist' sayılmalıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranfey.org>

Fenomen Olarak İnsan Davranışı) programı geliştirerek biyo-politikanın öncüleri arasına giren Masters için de geçerlidir. Masters'ın yaklaşımında biyolojik -genetik ve nörofizyolojik- etkenlerin kültürel etkenlerden daha ağır bastığı görülmektedir.⁴³ Öte yandan White, genetik belirlemelerle kültürel etkilere ayrı ayrı değer atfetmekten kaçınmakta ve özellikle zihinsel durumlar üzerindeki önbilinçsel nörofizyolojik etkilere işaret etmektedir. Bu yaklaşım davranışçılığa oldukça yakındır.⁴⁴ Max-Planck-Gesellschaft'ın* başkanı Hubert Markl'ın da sosyo-biyolojiden yana olması ilginç bir durumdur. Ancak diğer sosyo-biyologlarla kıyaslandığında Markl, 'genlerin kudreti'ni çok daha fazla izafileştirmektedir. Ona göre insanların özellikleri, "genetik bir kalıtım zorunluluğuyla önceden programlanmış olmayıp, toplumsal bütün içinde tecrübe ve öğrenmeyle etkin olarak kişisel biçimlendirme ve düzenlemeye açıktır ve kişisel akıl yürütme ve içgörüler sayesinde iyice açılıp geliştirilebilmektedir".⁴⁵

- *Davranışçı okulun sosyo-biyolojiye/biyo-politikaya yaptığı katkılar.* Bu okulun mensupları, toplumsal ve siyasal davranışları aktörlerin psikolojik ve nörofizyolojik dinamiklerine ve onların dışsal gestaltlarına (yani, beden dillerine, mimiklerine ve duygusal ya da ussal konuşma tarzlarına) dayandırırılar. Burada

43) Masters (1982, s. 207).

44) Bkz. White (1993, s. 1 vd., 7).

*) Alman bilimsel araştırmalar kurumunun adı. (ç.n.)

45) Markl (1983, s. 40 vd., 46-48); Markl (1998, s. 61).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

önemli olan, hedef kitle üzerindeki etkilerdir (örneğin, seçimler sırasında seçmenlerin hoşnut olması veya itiraz etmesi). Peterson, Somit ve Losco gibi yazarlar bu yaklaşımı *life science*'ın (yaşam bilimi) bir türevi olarak değerlendirmekte ve gen kuramsal yönelimli sosyo-biyoloji/biyo-politikayı tamamlar nitelikte görmektedirler.⁴⁶ Öte yandan bu gruptaki başka yazarlar, daha çok etolojik yorumlara başvurup, gen kuramsal temellendirmelerden genellikle kaçınmakta (de Waal) ve hatta bu tür temellendirmeleri *a priori*'ci ve indirgemeci bularak eleştirmektedirler. Wilson ve Trivers gibi ilkesel monistlere karşı G. Schubert, biyolojik-davranışçı temele dayalı çok etkenli bir model geliştirerek, politik davranışların 'temel ihtiyaçlar', 'doğal ve toplumsal çevre' ile 'psikofizyolojik ve bilişsel süreçler' gibi etkenlerin birlikte etkileşiminden doğduğunu savunmaktadır.⁴⁷

46) Petersen/Somit (1994, s. 36 vd.); Losco (1994, s. 57 vd.).

47) de Waal (1996); Schubert/Strungaru/Curren (1994); Schubert, G. (1981a; 1981b, s. 243). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Beşinci Bölüm

Sosyo-biyolojik/Biyo-politik Yaklaşımın Öğeleri

1) Temel Teoremler

a) *Dahil Edici Esenlik (Fitness)*. Geleneksel Darwinizmde kullanılan ‘güçlü olanın sağ kalması’ sloganında, kimin ‘güçlü’ olduğu sorusu açıkta kalmaktadır: Acaba yaşam mücadelesini veren mi, yoksa dahil olduğu grup mu güçlüdür? Cevap olarak, ‘dahil olduğu grup’ seçeneğini tercih edenlerin sayısı az değildir. Çünkü bazı gruplarda, grubu saldırgandan korumak veya saldırganın geldiğini gruba haber vermek için yapılan ‘diğerkâm’ bir davranış, kendini feda etmeye kadar varmaktadır. O halde, fenotipin bu noktada ölümü göze alması, genotipe mahsus genleri yayma dürtüsüyle nasıl bağdaşmaktadır?

W. D. Hamilton'un *dahil edici esenlik* fikri bu konuya açıklık getirme amacındadır. Darwin'in tanımladığı ayıklama ilkesi, taşıyıcısına zarar verecek niteliklerin (karakterlerin) evrilmesine izin vermez. Bu modelde, kendini feda edici bir diğerkâmlık mümkün değildir. Hamilton ciddi biçimde ele alınmak koşuluyla, gen kuramsal bakışın buna izin verdiğini savunur. Zira, eğer diğerkâm davranış gösteren bireyin çocuklarının veya genel olarak akrabalarının yaşamından hareket edecek olursak (çünkü onlar da diğerkâm bireyin genlerinin bir kısmına sahiptir), bu bireyin ilk bakışta esenlik kaybı gibi gözükten davranışı, genetik açıdan bakıldığında tam bir esenlik kazanımıdır.⁴⁸ Hamilton'un çözümlemeleri şu sonucu doğurmaktadır:

"[...] bir gen için pozitif ayıklanmaya tabi olmak demek, eğer birbirleriyle akraba olan tikel taşıyıcılar söz konusuysa, bunlar için zorunlu olarak ortalamanın üzerinde *esenlik* artırma anlamına gelecek bir şey değildir. Çünkü akrabalar, ortak bir geçmişi paylaştıkları için aynı genlerin benzerlerini taşırlar. Buna göre, gen taşıyan bireyin zararına olan bir şey, genel olarak bakıldığında, yani akrabaları için büyük faydalar sağladığında, pozitif ayıklama anlamını taşıyabilir."⁴⁹

Dahil edici esenlik konsepti, somut fenotipe değil genlere yönelik bir yaklaşımdır. Buna göre, önemli olan gen havuzunun kendi genlerini yaymadaki başarısıdır, tikel gen taşıyıcısının değil. Genleri tarafından akrabaları için diğerkâm davranışlarda bulunmaya zorlanan bireylerin gen ha-

48) Hamilton (1964, s. 1).

49) A.g.y., s. 17. Ayrıca Trivers'in sunduğu tanımlama da önemlidir; bkz. Trivers (1981, s. 9).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

vuzu aslında evrim eliyle geliştirilirken, böyle davranmayan fenotipler neticede evrimin dışında kalırlar. Kendilerini kurban etmeye hazır fenotiplerin genleri, yaygınlaşan soyu ve akrabaları aracılığıyla bir tür ‘potansiyel ölümsüzlük’ haline dönüşür. Bu sebeple dahil edici eşenlik, sosyo-biyolojinin ‘merkezi teoremi’ kabul edilir.⁵⁰

b) *Ego Gücünün Düşürülmesi*. Sosyo-biyolojik çözümlemelerde davranışı sevk ve idare eden temel ilke olarak, karışımıza evrimsel olarak kazanılmış ve taşıyıcısına azami gen yayılımı dürtüsünü veren bir kudret çıkmaktadır. Bu kudret diğer canlılarda olduğu gibi insanda da önbilinçsel olup, hedefe yönelen davranışın esas öznesidir.⁵¹ Wilson’a göre, bu kudretin merkezi, hipotalamus’la alt korteksteki ‘limbik sistem’dir (bu sistem, yaşamın idamesi için gerekli spontane operasyonları yürütmektedir; ‘rasyonel’ davranış ise ‘yeni korteks’te oluşturulur).⁵² Buna göre hipotalamik kompleks, “temelde yatan genlerin ancak birbirleriyle uyumlu davranışsal cevaplar ortaya çıkarıldığında azami bir biçimde yayıldığını, bu amaçla kişisel bekâ, üreme ve diğerkâmlığın etkin bir karışımının gerekli olduğunu bilir.”⁵³ Wilson’a göre, beynin varoluş sebebi, “kendi bünyesini meydana getirip yöneten genlerin bekâsını ve çoğalmasını kolaylaştırıp teşvik etmektir. İnsan beyni bir bekâ ve üreme cihazıdır, akıl ise bu iş için gerekli tekniklerden sadece birisi”.⁵⁴

50) Bkz. Trivers (1981, s. 4-9); Dawkins (1982, s. 55, 83).

51) Bu konudaki eleştirileri için bkz. Schubert, G. (1981, s. 203-206, kaynaklarıyla birlikte).

52) Beynin fizyolojisi için bkz. Roth (1985, s. 180-190 [181, 184]).

53) Wilson (1975, s. 3 vd.).

54) Wilson (1978, s. 2).

Yine Wilson'a göre, özgür irade fikri bir 'yanılgı'dan ibaret- tir ve havaya atılan bir madeni paranın yazı veya tura ola- rak yere düşmesindeki özgürlüğe benzer.⁵⁵

Öte yandan Dawkins, argümanlarını biraz daha temkin- li biçimde ortaya atar. Ona göre genler, karşılaşılacak du- rumların bilinçli kestirimine imkân veren bir öğrenme ka- pasitesine sahiptir. Belki evrim, "karar verici merciler ola- rak hayatta kalma makinelerinin nihai efendileri olan gen- lerden özgürleşme"ye doğru ilerlemektedir.⁵⁶ Ancak geliş- menin bir ihtimal böyle olması, sonuç olarak Dawkins'in gen kuramsal çözümlemelerini etkilemeyecektir.

Özgür iradeyi kabul etmeyen sosyo-biyolojizmin savu- nucuları, çağdaş beyin araştırmalarının sonuçlarından da yararlanmaya, hatta ondan büyük bir destek bulmaya çalış- maktadırlar. Zira beyin araştırmacılarına göre de ön bilinç- sel limbik sistem, insan davranışını büyük oranda sevk ve idare eden bir komplekstir. Ayrıca Libet'in yaptığı deneyle- re göre, bir şeyi isteyip arzulama duygusu ortaya çıkmadan az önce bundan bağımsız bir nöronal süreç gözlenmekte- dir. O halde bu deneyler, 'ruhun özerkliği'ne ve özgür ira- denin temellendiği şeylere ilişkin ciddi kuşkular uyandır- maktadır. Ama yine de Libet, bilinç dışından gelen davranış itkisinin sonradan bir kontrol işlemine tabi olabileceği dü- şüncesini teslim etmektedir.⁵⁷ Bu durum, insandaki bilişsel

55) A.g.y., s. 71-78 (71 vd.). Barash da tamamen Wilson'un çizgisinden gitmek- tedir. Bkz. s. 225.

56) Dawkins (1989, s. 57, 59).

57) Libet (1985, s. 536, 538). Bu konuda bkz. Roth (2000, s. 170 vd.). Ayrıca 8 Eylül 2000 tarihli *Stuttgarter Zeitung* gazetesinin Roth'la yaptığı söyleşi (s. 9); Singer (2000, s. 203); 7 Aralık 2000 tarihli *Die Zeit* gazetesinde çıkan Lutz Win- gert ile Wolf Singer arasındaki tartışma (s. 43 vd.).

ve iradi yetileri iki farklı ‘temel’e dayandırmak gibi büyük bir soruna neden olmaktadır: Zira bir tarafta insanda nöronal temel ve bu düzeyde algılanan nesneler ve zihinsel hallerle ilişkili olarak yürüyen süreçler bulunmakta, diğer taraftaysa söz konusu süreçleri ‘tinsel hâl’de, yani bilinçli kavrama ve istemede bir araya getirip üzerinde akıl yürütme yetisi bulunmaktadır. Aslında bu ikilik, filozofların üzerinde uzunca bir süredir düşündüğü bir postüladır: Örneğin, insan davranışının tatmin veya acı beklentisine göre biçim kazandığını savunan Locke, bir zihinsel yükseltme (*suspension*) yetisinin bulunduğunu düşünmüştür. Locke’a göre, salt zevk yöneliminin üzerine akıl yürütebilen ve bu sayede kazandığı bilgilere göre insan davranışını şekillendirmeye yarayan yetiye ‘yükseltme’ denir.⁵⁸

“Zihinsel-bilişsel hâller [...] beyin durumlarından ‘başka bir şey olmadıkları’ için” bunlar hakkında hiçbir şey konuşulamayacağına göre, Roth ve Singer gibi beyin araştırmacıları, “algılama ve duyumsamaları bilincimize taşıyan [...]”⁵⁹ bir “fenomenal farkındalık” ya da “iç göz” benzeri fizyolojik önkoşullar aramaya koyulmuşlardır. Yine de pek çok araştırmacının içinde şöyle bir şüphe kalmaktadır: “Söz konusu öztecürbenin bazı içeriklerinin (örneğin, özgürce karar veriyor olduğumuza inanmanın) hayali bileşkeleri olabilir mi?”⁶⁰ Ancak beyin araştırmacıları, bu konuda sos-

58) Bkz. Euchner (1996, s. 65 vd.). Bu konuyla ilgili çağdaş bir bakış için bkz. Kemmerling (2000).

59) Bkz. Roth (1995, s. 262-277 [266]); Singer (2000, s. 198 vd.); ayrıca Dörner (2000). Söz konusu yazarlarca geliştirilen çözüm önerilerinin burada ele alınmayacağı açıktır.

60) Singer (2000, s. 203).

yo-biyologlardan yine de ayrılırlar, çünkü sosyo-biyologlar için genlerin yayılımı birincil davranış hedefi olduğuna göre özgür irade söz konusu olamaz.

Sosyo-biyolojinin katı versiyonunu temsil edenlerin savundukları tezi kendileri üzerinde uygulama fikrine henüz varmamış olmaları aslında şaşırtıcıdır. Bu bağlamda White, bir 'bilim sosyo-biyolojisi'ni savunmakta, sosyo-biyologların faaliyetlerinin hakikate değil, kendi kişisel esenliklerinin artırılmasına yaradığı sonucuna varılacağına muhtemel olduğunu düşünmektedir. "Eğer bu tikellik tamamıyla genetik olarak tanımlanmış bir kişisel çıkara indirgenebiliyorsa [...] tüm nesnellik iddiaları tuzla buz olmuş demektir". Böylece hem akıl, hem de bilim kendini kandırmaktan başka bir anlama gelmiyor demektir.⁶¹

c) *İndirgemecilik ve Matematikleştirme*. Önermelerini, dahil edici esenlik ve spontane fayda-maliyet analizi gibi en temel davranış maksimlerinden türeten sosyo-biyolojinin katı versiyonunun bu önermeleri formelleştirip matematikleştirmeye çalışması, formüllere dönüştürmeye kalkışması garipsenmeyecek bir tutumdur. Burada hedef, mümkün olduğunca açık ve seçik çıkarımlara varmak, idealdeki kesin fen bilimleri yöntemine en uygun yoldan gitmeye çalışmaktır.

Öte yandan, geleneksel etolojiye ya da onun davranışsalcı varyantlarına daha yakın duran sosyo-biyoloji/biyo-politikanın diğer temsilcileri, yukarıdaki yaklaşımı indirgemeci ve belirlenimci buldukları için eleştirmektedirler. Onlara göre, "Karmaşık fenomenleri incelemenin doğru yolu analitik

61) White (1981, s. X). Bkz. Kitcher'in Wilson ve Barash'a yönelik eleştirileri: Kitcher (1985, s. 405-425).

yöntemdir, yani fenomenleri bileşkelere ayrıştırarak ele almaktır. Bu yüzden bizler, toplumları organizma topluluklarına, organizmaları hücre topluluklarına, hücreleri moleküllere ve molekülleri de atomlara ayrıştırıyoruz.” Ancak bu yöntemi savunanlar, bunun toplumsal ve siyasal fenomenleri açıklamakta kullanılabilecek bir ‘kral yolu’ olmadığını da farkındalar.⁶² White için, böyle bir sosyo-biyoloji, birbiriyle bağdaştırılmaz iki hedefe yönelmiştir: “[...] bir taraftan, karıncadan insana kadar tüm örneklerde evrensel genelleştirme yasalarını keşfetmeye çalışan sistematik ve kapsamlı bir bilim kurulmaya çalışılmakta, diğer taraftan doğası gereği zengin, karmaşık ve akışkan olan bir biyolojik gerçekliği açıklamaya gayret edilmektedir”.⁶³

Eleştirilere konu olan yazarların kendilerini savunmaları da normal karşılanmalıdır. Söz konusu yazarlar cevap olarak, tüm canlıların davranışlarını ve bu bağlamda etkin olan mekanizmaları açıklayan ilkeleri bulmaya çalıştıklarını ileri sürmektedirler. Bu konuda kesin ifadelerde bulunabilmek için indirgemeci yollara başvurmak kaçınılmazdır.⁶⁴ Ama bu, belirlenimcilik anlamına gelmemektedir. Çünkü insanların, genler tarafından güdülenen davranış zorunluluklarına uymak gibi bir mecburiyetleri yoktur.⁶⁵ Bu açıdan bakıldığında, davranışları etkileyen etmenleri matematiksel olarak yeniden kurmaya yönelik çalışmalar, olsa olsa birer istatistiksel ortalama değerden ibarettir.⁶⁶ Oysa bu tespit ve

62) Rose/Appignanesi (1986, s. 7); Rose (2000, s. 295).

63) White (1981, s. 266).

64) Dawkins (1986, s. 65, 74).

65) A.g.y., s. 74 vd., 78.

66) Dawkins (1989, s. 95).

davranışları, indirgemeci modeller aracılığıyla açıklayıp, kestirimde bulunan sözde kararlı bilimsel tutumu onunla bağdaştırmak son derece zordur. Bu sebeple Rose, indirgemeci açıklamaların somutlaştırılmasından söz etmektedir.⁶⁷

Ancak sosyo-biyolojik formelleştirme girişimlerine yönelik eleştirilerin, genel olarak toplumbilimlerinde görülen karmaşık olgu ve süreçleri formelleştirme eğilimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştıramayacağı da açıktır. Formelleştirmede önemli olan, bu girişimin konuya uygun olup olmamasıdır. Formelleştirme yalnızca aktörlerin, hedeflerin ve oynanan rollerin yapısının kesin ve net olarak belirlenebildiği durumlarda konuya uygun bir girişim olur. Oysa gen yayılım odaklarının birer aktör olup olmadıkları, yukarıdaki şartlara sahip olup olmadıkları çok tartışmalıdır.

Yine de sosyo-biyolojide matematiğin çeşitli biçimlerde uygulandığı görülmektedir. Genellikle karşılaşılan biçim, belirli bir hipotezi geliştirmek (örneğin, Hamilton'un dahil edici esenlik varsayımını) ya da fayda-maliyet hesapları veya oyun kuramı⁶⁸ modelleri kurmak maksadıyla bir toplumsal durumun formelleştirilmiş sunumuna gitmektir. Kapsamlı model hesaplamalarına Lumsden ve Wilson'un çalışmalarında, eleştirel açıdansa Kitcher'in çalışmasında yer verildiği görülmektedir.⁶⁹

Sosyo-biyolojik inceleme nesnelerini matematiksel biçimde ele alma yaklaşımının kaynağı, Hamilton'un dahil edici esenlik hipotezi olmuştur. Bu hipotezin uzun uzadıya

67) Rose (2000, s. 288-318 [297]).

68) Oyun kuramının önemi hakkında bkz. Dawkins (1982).

69) Lumsden/Wilson (1981); Kitcher (1985).

çıkarımını burada sunmanın imkânı yoktur. Söz konusu hipotezin ana varsayımı, şahsi esenlikte azalmaya neden olan bir davranışın, genel olarak bir gen havuzunun dahil edici esenliğini artırması için şahsi zayıflatma ile kolektif güçlendirme eğilimi arasındaki oranın belirli bir değeri aşması gerektiğidir. Bu değer, yaşamını idame ettirebilenlerin akrabalık derecelerinin toplamı hesaplanarak bulunur. Yaşamını idame ettirebilenlerin akrabalık derecesi ne kadar yakınsa, diğerkâm bir davranışın sağlayacağı yarar da o kadar fazla olacaktır. Burada akrabalık katsayısı (yani, tek yumurta ikizlerinin yüzde yüz, ebeveyn ile çocuklarının ve kardeşlerin yüzde elli, üvey kardeş, torun ve dede-ninelelerin, teyze ve amcalarla onların yeğenlerinin yüzde yirmi beş, vs. akraba oldukları kuralı) aynı zamanda akrabalık derecesini ölçmektedir.⁷⁰

Bu konuda iki örnek verilebilir. Bunlardan birincisinde Trivers ‘ebeveyn-çocuk çatışması’ denilen bir olayı incelemektedir. Bu modelde, aktörler ebeveyn (genellikle anne) ile onun bir ya da daha fazla çocuğudur (Kitcher’in daha kesin bir ifadesiyle: onların genel esenlik katsayısı aktördür).⁷¹ Aktörler çıkarlarını dahil edici esenliğe göre belirler. Bu örnekte karşılaşılan durum asimetriktir: Anne daima zarar, çocuklarsa daima fayda görürler. Kardeşlerse annelerinden gördükleri ilgiyi paylaşmak durumundadırlar. Bu da kardeşler arası rekabeti doğurur. Ebeveyn gen yayılım çıkarlarını iki yoldan gerçekleştirebilir: Birincisi, dahil edici esenlik

70) Hamilton (1964, s. 16). Akrabalık dereceleri hakkında bkz. Alexander (1979, s. 44).

71) Kitcher (1985, s. 289).

stratejisidir, yani birkaç çocuğun yaşamını idame ettirebilmesi için ebeveynin kendi yaşamını feda etmesi. İkincisiyse bencillik stratejisidir. Bu da ebeveynin kendi sağlıklarına önem vermeleri, yaşamını idame ettirecek düzeye gelen çocukların evden uzaklaştırılması ve bu şekilde üreme sayısını artırma şansının yakalanması olarak özetlenebilir. Her iki yöntemde de hedef, mümkün olduğunca çok şahsi genin yayılımını sağlamaktır.⁷²

İkinci örnekte Dickemann, sömürge öncesi dönemde Hindistan'da görülen kız çocuklarının öldürülmesi vakalarını, dahil edici esenlik hipoteziyle açıklamaya çalışmaktadır. Genellikle kız çocuklarının öldürülmesi üst tabakada daha yaygın biçimde görülmektedir. Bunun temelindeki beklenti, kız çocuklarının sayısını azaltarak, üreme başarısı yüksek varlıklı erkek çocuklarının sayısını artırmaktır. Bu davranışın gen yayılım başarısını artırdığını iddia eden Dickemann'ın modeli, Kitcher tarafından yeniden hesaplanmış ve sonuç olarak kız çocuklarının öldürülmesinin istenilen gen yayılım başarısını göstermediği sonucuna varılmıştır.⁷³

Buraya kadar verdiğimiz örnekler, akrabalar arası karşılıklı ilişki temeline dayanmaktadır. Bu ilişkilerde hedef, akrabaların sahip olduğu gen havuzunu mümkün olduğunca başarılı biçimde (yani, evrimin türe uygun davranış tarzlarına prim verecek biçimde, buna 'akraba seçmesi' denir) yeniden üretmektir. Oysa akraba olmayanların karşılıklı ilişkisi de sosyo-biyolojik analize tabi olabilmektedir. Örne-

72) Trivers (1981, s. 27 vd.; 30 vd.).

73) Bkz. Kitcher (1985, s. 316 vd., 325 vd.).

ğın, akrabalar arasında riskli bir hayat kurtarma girişiminde dahil edici esenlik kuralı işlemektedir. Akriba olmayanlardaysa hayat kurtarma girişimi daha farklı bir kâr-zarar hesabına dayanır. Sözelimi, boğulma tehlikesiyle karşı karşıya olan birisinin hayati riski yüzde elli, onu kurtaracak kişinin boğulma riskiyse yüzde beş olsun. Bu durumda, kurtarıcı suya atlayıp tehlikedeki kişiyi sudan çıkaracaktır. Peki, kurtarıcı az da olsa hayati bir riskle karşı karşıya olduğuna göre, bu hareketi niçin yapmaktadır? Bunun sebebi, benzer bir durumda kurtardığı kişiden aynı davranışı göstermesini beklemesidir: ya onu kurtaracaktır ya da başka bir fayda görecektir. Karşılıklı fayda ilişkisi yaygınlaştığında, ilgili genler evrimsel açıdan avantajlı durumda olacaklardır. Peki, ama kurtarılan kişi yardımda bulunma taahhüdünde samimi değilse ne olur? Bu durumda o, evrimsel bir avantaja kavuşmuş olabilir. Öte yandan, samimi olmadığı ve hile yaptığı ortaya çıktığında, ciddi bir ayrımcılıkla karşılanacağından dezavantajlarla da yüz yüze gelebilir. Bunun sonucunda samimi olmayan, hileye başvuran davranışları tetikleyen gen programları pek yaygınlaşamayacaktır. Çünkü “seçme, gizli hilekârları belirleyip onları ayırma olanağını tercih etmek durumundadır”.⁷⁴ Öyleyse bundan, hafiyeliğin genetik temellerinin bulunduğu sonucu çıkar.

Saldırgan ‘bağımsız bencil varlıklar’ın yine de sağlam yapılar içinde nasıl yaşayabildikleri, oyun kuramına başvurularak açıklanabilir. Buna göre saldırganlık, başarı şansı daha önce tartıldıktan sonra gerçekleşmektedir. Bu amaçla yarar getirebilecek stratejiler geliştirilir ve örneğin ‘düşmanımın

74) Trivers (1981, s. 9, vd., 17-19, [19]).
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

düşmanı dostumdur' düsturuna uygun ittifaklar oluşturulur. Öte yandan, birbirine zıt davranış tarzları da, örneğin saldırganlık ile barışçılık (şahinler/güvercinler) bir dengeye otur-
tulabilmektedir. İlk aşamada şahinler güvercinlere kıyasla daha büyük bir yeniden üreme avantajına sahip olsalar da sadece saldırgan hayvanattan meydana gelen bir toplumda herkesin herkesle savaşından başka bir şey olamayacağı için, bir sonraki aşamada bu kez güvercinler yeniden üreme avantajına sahip olacaklardır. Sonunda bir denge oluşacak ve şahinler ile güvercinlerin toplumda oranı yediye beş şahinlerin lehine dönecektir. Maynard-Smith'e göre, bu, 'evrimsel durağan strateji'nin (ESS) bir sonucudur. ESS, toplumsal dengeleri genetik temeller üzerine oturtmaktadır. ESS'nin ana ilkesi "seçme, sapkınları cezalandırır" şeklindedir.⁷⁵

Oysa siyasal durum ve örnekleri gen kuramsal temelde nitelikli biçimde açıklayan formelleştirmeler bulmak zordur. Bunun yerine, genellikle *homo sapiens*'in ilkel hallerine göndermede bulunan veya primatların birarada yaşamalarını gen yayılım veçheleriyle açıklamaya çalışan yaklaşımlar tercih edilerek, siyasetin hem genel hem de aktüel özellikleri açıklanmaya çalışılmaktadır.⁷⁶

Yukarıdaki yaklaşımın en yaygın örneği, insansı varlıkların (hominidler) beş ila on milyon yıl önce Afrika ormanlarını terk edip, savanları mesken tuttuklarını, erkek ege-men bu hayvan ya da 'erken insan' gruplarının buralarda birbirleriyle mücadele ettiklerini savunmaktadır.⁷⁷ Flohr'a göre, böyle bir grupta görülen akrabalık ilişkileri sebebiy-

75) Maynard-Smith'in modeline atıfta bulunan Dawkins (1989, s. 68 vd., 73).

76) Örneğin bkz. de Waal (1996).

77) Böyle bir tablo için bkz. Foley (2000, s. 83, 86 vd., 100 vd., 132 vd.).

le karşılıklı yardımseverliğin egemen olduğu düşünölmelidir. Böylece “artan bir ‘göruh bilinci” meydana gelmiş, bu fenomen daha sonra kavimleri oluşturmuş, hiyerarşi oluşumu ve yabancı düşmanlığı (ksenofobiyle ilgili aşağıda bkz. IV, 2, c) kök salmış ve özellikle modern büyük devletlerde karşılaşölan biraradalık duygusunun temelleri atılmıştır (modern devletlerde bütün yurttaşların akraba oldukları söylenemez). Buradaki ‘biz duygusu’ çok eskilerde kalmış kavim duygusunu ikame etmektedir.⁷⁸

Biyo-politik tartışmalarda savunulmakta olan ve günümüzün siyasal aktöalitesi üzerine kurgulanmış bir duruma ilkel halden sıçramayla varılacağı düşöncesi pek tabii ki eleştiriyile karşılanmıştır. Bunun sebeplerini anlamak da zaten güç değildir: çünkü bunlar, karmaşık modern dünyanın çözümlenmesinde çok eski çağlara ait örneklerin nasıl bir açıklama gücüne sahip olduğunu ifade edemeyen hipotezlerdir.⁷⁹

2) Davranış Beklentisi ve Sosyal/Siyasal Yapı

a) *Saldırganlık*. Darwinci bir mesaj olan ‘varoluş mücadelesı’ sloganının da işaret ettiğı gibi saldırganlık, hayvatta olduğu kadar insanda da temel dürtüdür. Modern sosyo-biyoloji, saldırganlığın tikel genetik potansiyelin gerçekleştirilebilmesine yaradığından pek emindir.⁸⁰ Saldırganlığın gerçekleşme aşamaları çeşitlidir: Başka bir tü-

78) Flohr (2000, s. 67-70); ayrıca bkz. Flohr (1990, s. 41 vd.). Flohr ve diğerleri, akrabalığın ‘sahte akrabalık’ ve evlat edinmeyle de ikame edilebileceğini kabul etmektedirler. Örneğın bkz. Flohr (2000, s. 66); Barash (1981, s. 170 vd.). Böyle bir yaklaşım aslında dahil edici esenlik kuramının zeminini yok etmektedir.

79) Bkz. Durham (1981, s. 89 vd.); White (1981, s. 259); Schubert (1981, s. 202).

80) Ardrey (1971, s. 51).

re yönelik (örneğin, besin temini açısından), aynı türden olup da başka bir grupta yer alanlara yönelik ve tabii kendi grubundakilere yönelik saldırganlık gibi.

Saldırganlığın doğrudan gen yayılımını sağlayan çeşidi ırza tecavüzdür. Tecavüz hem insanda hem de hayvanatta görülmektedir. Erkeklerde tecavüz eylemi, “İşe yararlıklarını maksimize edebilmek için yapabilecekleri en iyi şeyse de, bu hareket cezai olup, doğru yoldan sapma demektir”.⁸¹ Öteki gruplarla mücadelede tecavüz, kendi grubunun genlerini yabancı gruba yaymayı amaçlar. Örneğin, sosyo-biyolojik konularda bilgisi olduğu anlaşılan bir muhabir, Kosova Savaşı’yla ilgili geçtiği bir haberde, “Sırp genlerini bir sonraki nesle aktarmak için genç kızlar [...] kışlalara ve genelevlere götürülmüş, çok sayıda kadına tecavüz edilmiştir,” şeklinde bir yorumda bulunmuştur.⁸²

Ormanları terk etme çağından günümüze hominidlerin sergilediği bu cinsel saldırganlık gücü karşısında savaşların neden kaçınılmaz olduğu aşıkarcılık kazanır. Zaten savaş konusunda durum primatlarda da bizden farklı değildir. Şempazeler, saldırganlıklarını kendi içlerinde tutup sınırlama kabiliyetine sahip olsalar da, dışarıya yansıttıklarında kanlı savaşlar tertip ederler.⁸³ Wilson, saldırganlık, gen yayına dürtüsü ile saha genişletme arasındaki ilişkiyi bir semptom olarak tarif eder: “Bir çete komşu bir gruba saldırıp o grubun saha-

81) Barash (1981, s. 70). Peki ama Wilson’un öğretilerine göre davranışları limbik sistem sevk ve idare ediyorsa durum ne olacaktır? Bu konuda bkz. yukarıda bölüm V, 2.

82) Barash (1981, s. 70); Dießenbacher (1999, s. III).

83) Wilson (1978, s. 99); Somit/Peterson (1998, s. 38); Barash (1981, s. 224). Şempazelerin ve diğer primatların davranışları hakkında bkz. de Waal (1982 ile 1996) ve Vogel (1989, s. 66 vd.).

sını ele geçirerek, meta-popülasyondaki genetik temsilini artırır. Bu başarılı nesil, kavmin ortak belleğinde yer edince bu hareket yineleneyeceği gibi saldırganlığın coğrafi kapsamı da artacaktır. Bu emsal, meta-popülasyona yayılarak etkisini iyice artırır. Bu tür bir ilkel kültürel kapasite ancak belirli genler varsa mümkün olabilmektedir". Wilson bu sendromun daha Hz. Musa zamanında bile bilindiğini, kavmini Midyanlılar'a karşı savaşa çağırdığında onun bundan hareket ettiğini belirtir: "Şimdi bütün erkek çocukları ve erkeklerle yatmış kadınları öldürün. Yalnız erkeklerle yatmamış genç kızları kendiniz için sağ bırakın" (Çölde Sayım, 31:17-18).⁸⁴

Buna göre, insanda sahicilik (teritoryalizm), hayvanattaki mıntika davranışına tekabül etmektedir. Bu yüzden insanlar, kendi sahalarını saldırgan biçimde savunma eğilimi içindedirler. Bu ise bir başka savaş sebebinin daha ortaya çıkması anlamına gelir: "Savaş, sosyal grupların uyduğu incelikli ve güçlü teritoryal tabu dokusunun ani ve şiddetli biçimde yırtılması olarak tanımlanabilir" – oysa bu tartışmalı bir tezdır, çünkü "sahanın savunulması için [...] genetik bir koşullanmanın" bulunup bulunmadığı henüz ispatlanamamıştır.⁸⁵

Bir saldırganlık sebebi olarak sahicilikla yakından ilişkili olan bir başka sosyal fenomen nüfus patlamasıdır. "Hayvanlar, kıt olan ya da yaşam döngüsü içinde kitleleşmesi olası zorunluluklar üzerinde (genellikle de besin maddesi ve barınak) kontrolü elde etmek için saldırganlığa başvururlar".⁸⁶ Hayvanatın sergilediği davranışların he-

84) Wilson (1975, s. 573); ayrıca bkz. Wilson (1978, s. 107 vd.).

85) Wilson (1978, s. 110 vd.). Bu konudaki eleştirileri için bkz. Dennett (1995); Etkin (1981, s. 69).

86) Wilson (1978, s. 103).

men ardından, modern kitle toplumlarının sorunlarını açıklayacak sosyo-biyolojik sığramada bulunulur: Modern kentlerdeki huzursuzluğun sebebi nüfus yoğunluğudur; bu tehlike genlerin yol açtığı üreme dürtüsüyle daha da artmaktadır. Oysa etolojik argümanlara başvuran de Waal, fare deneylerinden alınan sonuçların insanların sosyal hayatları açısından herhangi bir ifade taşımadığını savunmuştur. Örneğin, Japonya ya da Hollanda gibi nüfus yoğunluğu fazla olan memleketlerde, yüksek değerler arasında yine de hoşgörü ve konformite sayılabilmektedir.⁸⁷

b) *Diğerkâmlık*. Wilson'a göre, hem hayvanatta hem de insanlarda görülen diğerkâmlık fenomeni 'sosyolojinin ana kuramsal sorunu'dur.⁸⁸ Burada diğerkâmlık, bir aktörün bir davranışının kendinden bir şey götürürken, davranışı kabul edene yarar sağlayan bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Aktörün, davranışı karşılığında ileride eşdeğerde bir hareket görüp görmemesi burada önemli değildir. İlk bakışta gen kuramsal açıdan diğerkâmlık diye bir şey olmaması gerekirdi, çünkü diğerkâm birey böylelikle kendi esenliğini zedelerken, evrim açısından öngörülmemiş bir harekete girmektedir. Ama yine de diğerkâmlık diye bir şey mevcut olup, sosyo-biyolojik açıdan bakıldığında üç farklı şekle sahiptir:

- *Katı diğerkâmlık*. Hamilton'un dahil edici esenlik kuramına göre tanımlanan diğerkâmlığın bu türünün gen yayılımı açısından nasıl yarar sağladığı yukarıda ele alınmıştır (bkz. V, 1, a).

87) Somit (1981, s. 29); Vanhanen (1998, s. 144); de Waal (1996, s. 201).

88) Wilson (1975, s. 3 vd.).

• *Karşılıklı diğerkâmlık (yumuşak diğerkâmlık).*⁸⁹ Burada işbirliğine dayalı ya da yardımsever bir davranış söz konusudur (tehlike anında yardım, besin maddesinin paylaşımı, hasta ve yaralılara, çocuk ve yaşlılara yardım gibi). Bu örnekte diğerkâm birey, gösterdiği davranışına yine karşılık beklemektedir. Akrabalar arası karşılıklı diğerkâmlık, Hamilton'ın dahil edici esenlik kuramıyla açıklanabilmektedir. Akraba olmayanlar arası karşılıklı diğerkâmlıkta aktör, hareketine karşılık alacağından çok emin olmalıdır, aksi takdirde diğerkâm harekette bulunmaktan vazgeçecektir. Akraba olmayanlar arası diğerkâmlıkta sahtecilik ve samimi olmama tehlikesi oldukça fazladır (bkz. V, 1, c). Trivers, karşılıklı diğerkâmlığın örneklerini tek tek ele alıp tartışmaktadır. Ona göre diğerkâmlığın bu türü, hareketin yöneldiği bireyin yaşına da bağlıdır. Örneğin, genetik açıdan bakıldığında ebeveynin ve onların ebeveyninin desteklenip bakılması ekonomik değildir. Akraba olmayanlardaysa karşılığı olmadan yaşlıların bakımının yapılması neredeyse imkânsızdır. Birbirine uzak gruplardaki bireylere kıyasla aynı grup içindeki bireylerin birbirlerine faydalı olma olasılığı ise daha yüksektir. Diğerkâm ortaklıkta bulunma kabiliyeti, karşılıklı sağlanan avantajlar dolayısıyla özellikle faydalıdır. Bu davranış özelliklerini doğuran genler bu sebeple evrim tarafından öncelikle desteklenmektedir. Buradaki 'diğerkâmlığın' saikleri 'bencilce' olduğundan, Etkin'e göre bu örneği 'görünürde diğerkâmlık' olarak ifade etmek daha doğru olacaktır.⁹⁰

89) Bkz. Trivers (1981, s. 9 vd.); Dawkins (1982, s. 155). *Katı diğerkâmlık ve yumuşak diğerkâmlık* kavramlarını savunan bir metin için bkz. Schubert (1981, s. 195-216).

90) Trivers (1981, s. 10, 15, 21); Etkin (1981, s. 70 vd.).

• *Gerçek diğerkâmlık.* Sosyo-biyolojik açıdan bakıldığında gerçek diğerkâmlığın ortaya çıkması pek mümkün olmasa da örnekleri sık sık görülmektedir: Maliyetine aldırma-sızın yaşlılara bakılmakta, çocuklar evlat edinilmektedir. Öte yandan, hayvanatta yabancı yavruların beslendiğini emzirildiğini, kabul edildiğini görmek mümkündür (hatta başka bir türün yavruları bile kabul edilmektedir). Yine öyle davranışlar vardır ki (örneğin ‘batan gemiyi en son kaptanı terk eder’ gibi), bunlar katı sosyo-biyoloji açısından bakıldığında hiçbir şekilde açıklanamayan yüksek ahlâk, şeref ve haysiyet gibi kavramların doğrultusunda gerçekleşirler. Bu sebeple insan ve hayvanatta sosyal davranışı indirgemeci bir çözümlemeyle açıklamaya çalışanlara yönelik hem sosyalselimsel ve felsefi, hem de biyolojik eleştiriler çoktur. Bu eleştiriler, söz konusu açıklamaların sınırlı bir geçerliliğe sahip olduğunu savunurken, sosyal çevreye, öğrenme kapasitesine, öğrenilmiş ve ahlâken temellendirilmiş tutumlara daha fazla önem atfettikleri görülmektedir.⁹¹

c) *Hiyerarşi.* Memeli hayvanlarda hiyerarşinin, genleri dolayısıyla sahip olduğu nitelikler sayesinde önder hayvan olarak doğanların (yani, ‘alfa’ bireylerin) gen yayılım dürtülerini rakiplerine karşı koruma ve yayma gerçeğinden ileri geldiği düşünülmektedir. Buna göre alfa bireyler, en çok çiftleşenler oldukları için en çok yavruya sahip olanlardır. Benzer bir durum bazı insan gruplarında da görülmektedir (kimi Kızılderili şeflerinde rastlandığı üzere).⁹² Söz konusu önder ro-

91) Caton (1981, s. 115, 121 vd.); Etkin (1981, s. 45, 64, 77 vd.).

92) Kamps/Watts (1998, s. 21), Somit/Peterson (1998, s. 44 vd.); Dawkins (1989, s. 113); Barash (1981, s. 79).

lünün koşulu olarak sadece fiziki güç ve cesaret değil, özellikle insanlarda idare edebilme yeteneği, avcılık, sanatkarlığın yanı sıra aile babası nitelikleri de önemli yere sahiptir.⁹³

Flohr 'hayvansal hiyerarşi ilişkileri'nden hareket ederken, kurumların oydaşma ya da makul iktidara dayalı olduğunu savunan politolojik öğretiyeye karşı çıkmaktadır.⁹⁴ Ona göre, kurumların sağlam olmasının sebebi, bunun bu hiyerarşi içinde sadece en üst noktada bulunan bireyin çıkarına uygun olmasından değil, ayrıca 'baskın olmayan bireylerin' de çıkarına olmasından dolayıdır. Grup aidiyeti, tabi olmanın dezavantajlarını aşan avantajlar getirmektedir. Bu avantaj muhasebesi, bireylerin (buna insanlar da dahildir) 'genetik altyapısı'na yansımaktadır. Ancak Flohr, günümüz hiyerarşilerinin açıkça ya da örtük olarak asli biyolojik amaçlarından farklı amaçlara da hizmet edebildiğini kabul etmektedir.⁹⁵

Primat ve insanlarda gözlemlenen gen sebepli baskınlık davranışı ile baskın olma arzusu arasında büyük benzerliklerin olduğu varsayılmaktadır. Örneğin şempazeler, alfa birey mevkii için birbirleriyle mücadele ederlerken, iktidarı koruma ve iktidara gelme stratejileri izlemektedirler: Alfa bireyler müttefik ararken, rakipleri baştaki şempazeyi devirmek için kendi aralarında birleşmektedir. Dişi şempazelerinse hiçbir zaman alfa birey olamadıkları görülmektedir.⁹⁶ İnsanlarda da erkeklerin baskın olma halinin sürdüğü gözlemlenmektedir.

93) Wilson (1975, s. 569).

94) Flohr (1990, s. 40).

95) Flohr (1990, s. 40 vd.).

96) Ardrey (1971, s. 124). Bu konuda başka bir görüş için bkz. de Waal (1996, s. 124): Şempazelerle insanlar arasındaki benzerlikler ne kadar fazla olursa olsun, insanlarda erkekler ev işlerini yapabilir, kadınlarsa yönetici mevkilere gelebilmektedirler.

Bunun sebebi olarak da, kadınların çocukların büyütülmesi sırasında çok fazla zaman ve enerji harcamaları gösterilmektedir. Öte yandan erkekler, kadınlardan artan bu zaman ve enerjiyi kavimlerinin korunması ya da ava çıkılması için kullandıkları gibi gen yayılım dürtülerini diğer kadınlarda tatmin etmek için de kullanabilmektedirler.⁹⁷

Cinsiyetlerine biçilen rollerinin genetik sebepli olması, kadınların neredeyse her yerde önemli siyasal mevkilerin dışında olmalarını açıkladığı varsayılmaktadır. Parlatlarda kadın milletvekillerinin oranı nadiren yüzde beşi geçmektedir. Her şeye rağmen bir yönetici mevkiine yükselen kadınların neredeyse tümü 'cinsiyetlerinden arınmış' olarak çalışmaktadırlar. Çarpıcı örnekler arasında Golda Meir, Indira Gandhi ve bazı kadın Amerikan senatör ve valiler gösterilmektedir.⁹⁸ Oysa bu ifadelerin birer bilimsel bilgi olmaktan çok, katılaşmış önyargılardan hareket ettiği aşikârdır.

d) *Etnosantrizm/Ksenofobi*. Hayvanatta da rastlanan kavim merkezilik (etnosantrizm) ve yabancı düşmanlığı (ksenofobi), sosyo-biyolojik varsayımlara göre, dahil edici esenlikle karşılıklı diğerkâmlık kuramlarından hareketle

97) Barash (1981, s. 62 vd., 89).

98) Barash (1981, s. 214); Ardrey (1971, s. 144). Tübingen Üniversitesi'nin siyasetbilimi arama sistemi <http://www.uni-tuebingen.de/uni/spi/urlpool.htm>'nin aktüel verilerine göre, Alman parlamentosu Bundestag'ta kadın milletvekillerinin oranı yüzde 30,9; İngiltere parlamentosu House of Commons'ta [Avam Kamarası] yüzde 22,7; Fransız parlamentosu *Assemblée nationale*'da [Millet Meclisi] yüzde 9,6; İsveç parlamentosu *Sveriges Riksdag*'ta [İsveç Meclisi] yüzde 39,3; Avrupa Parlamentosu'nda ise yüzde 29,7'dir. Kadınların toplum içindeki rolünün gen sebepli olduğunu Wilson da savunmaktadır: bkz. Wilson (1978, s. 128 vd., 147).

açıklanabilmektedir.⁹⁹ İnsanlardaysa bu davranışların hominidlerden *homo sapiens*'e geçiş süreci içinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Etnik yapı ve halkların büyüklüğü giderek arttığı ve akrabalığa dayalı örgü azaldığı halde 'güruh bilinci', yani kendi grubunu yüce tutma ve yabancıyı aşağı görme davranışları korunabilmiştir. Bu süreç "sanki bir güruh olarak savanlar kattediliyormuşçasına"¹⁰⁰ günümüzün 'büyük örüntüleri'ne kadar devam edegelmiştir. Söz konusu etnosantrizm özellikle komşulukta, spor etkinliklerinde ve 'memleket babası', 'Annecik Rusya' gibi deyişlerde ve nihayet propaganda ve kışkırtmaya gidilerek tehlikeli boyutlara vardırılabilir ulusal örf ve adetler ile çeşitli sembollerde kendini dışavurmaktadır.¹⁰¹ Barash için, ırkçılık da gen sebepli olduğu halde ırksal farkları önemli addetmektedir.¹⁰² Ayrıca, yabancı düşmanlığının kalıcı olduğu bilgisini geliştirmiş olan sosyobiolojinin bulgularının uluslararası ilişkiler kuramınca da dikkate alınması gerektiği talep edilmektedir.¹⁰³

Bir 'biyokültürcü' olan Flohr'a göre, etnosantrizm ile ksenofobiye sadece biyobilimsel yöntemlerle açıklamak mümkün olmayıp, sınırlı bir hoşgörü ve barışçılık terbiyesi pekâlâ mümkündür. Ancak toplam görüntüye baktığında Flohr da negatif bir sonuca varmaktadır: Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan etnik çatışmaların şiddeti, etnosantrizm

99) Flohr (2000, s. 65); A. K. Flohr (1994, s. 124, 134 vd.); ayrıca bkz. Meyer (1998, s. 97-118); Barash (1981, s. 223): Akraba olmayanlarda saldırganlığa ket vurmanın azaldığını iddia etmektedir.

100) Flohr (2000, s. 67 vd. [68]).

101) Flohr (2000, s. 68 vd.).

102) Barash (1981, s. 175 vd.). Eleştirisi için bkz. Kitcher (1985, s. 252-256).

103) Falger (1998, s. 186).

konusunda ilerleme sağlanacağını savunan iyimserleri haksız çıkarmıştır.¹⁰⁴

e) *Nepotizm*. Bu kavram, sosyo-biyolojik/biyo-politik yazında söz konusu disiplinin açıklama gücünü gözler önüne seren bir fenomen olarak el üstünde tutulmaktadır. Nepotizm, avantajların dağıtımında akrabalara öncelik vermek demektir ve hem insanlarda hem de hayvanatta görülen yaygın bir fenomendir. Buna göre nepotizm, dahil edici esenlik ve karşılıklı diğerkâmlık ilkesinin dayandığı mekanizmanın yarattığı bir etkiden başka şey değildir (öyle ki, dahil edici esenliğin bir başka özelliği, avantaj dağıtımında izlenecek akrabalık dereceleriyle ilgili sınıflamayı da beraberinde getirmektedir).¹⁰⁵ Daha önce gösterildiği üzere, giderek büyüüp genişleyen bir toplumsal hayatta akrabalığın yerine 'kültürel açıdan tanımlanan biz duygusu' ikame edilmektedir.¹⁰⁶ Ancak, 'biz duygusu'nun saf sosyo-biyolojik/biyo-politik öğretiyeye göre sadece gen yayılımı sebepleriyle avantajları olan gerçek akrabalık kadar etkili olacağı savunulduğunda, dahil edici esenlik teoreminin açıklama gücünün azaldığı gerçeğinin hiçbir yerde tartışma konusu edilmemesi oldukça gariptir.

Nepotizmin modern etki ve sonuçlarına dair açıklamalar, hayvanat âlemi ile arkaik insan gruplarından sıçrayıp günümüze varan sosyo-biyolojik bir *salto mortale*'yle [ölüm taklasıyla] ele alınmaktadır. Flohr, nepotizmin ortadan kaldırıl-

104) Flohr (2000, s. 70 vd., 75).

105) Bkz. Flohr (1990, s. 29, 66, 72); Vanhanen (1998, s. 140); Barash (1981, 162 vd.).

106) Flohr (2000, s. 72 vd.).

lamaz gen sebebi kalıcılığına örnek olarak Çavuşesku ailesini, Kuzey Kore’de Kim’leri, Kennedy ailesini ve Yeltsin ‘ailesi’ni ele almaktadır. Bundan daha ayırmlaştırılmış çözümler bulmak şüphesiz çok zordur (!). Totaliter muktedirlerin iktidarlarını koruyan en yaygın strateji, rakip grup veya sülalelerden korktukları için kendi evlatlarını iktidara yükseltmek olmuştur. Oysa sülalelerine mensup kişileri siyasal görevlere getirme çabasındaki büyük Amerikan ailelerinin davranışları bundan çok farklıdır. Çünkü onların, bu görevlere seçimle gelmeleri gerekmekte, bunun için büyük mali külfetlere katlanmak zorunda kalınmakta ve dahil edici esenlik riski oluşturdıkları için her zaman suikasta kurban gitme tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir. Öte yandan, Batı dünyasının eskiçağ medeniyetlerinde en üst düzey görevlerin dağılımında nepotizme neden nispeten düşük oranda rastlandığını biyo-politik araçlarla açıklamaksa pek mümkün görünmemektedir.

3) *Biyo-politika ve Çağdaş Politika*

a) *Bürokrasi*. Bürokratik iktidarın biyo-politik çözümlemesi yukarıdaki alışıldık açıklama örneklerini izlemektedir. Buna göre bürokrasi, kavim-tarihsel olarak nepotizmle aynı kökten gelir: Zira asgari düzeyde bir bürokrasiye sahip olduğu düşünülen eski iktidar sistemlerinin, bu bürokrasiye akrabalarını atadıkları düşünülmektedir. Ancak akraba olmayanlarla işbirliği yapabilmek için işbirliğine dayalı diğerkâmlık kuralının işlemesi gerekir. Ancak muktedirler bundan emin olamadıklarından, sadakat sağlamak amacıyla başka türlü yöntemlere başvururlar. Örneğin Losco, Doğu toplumlarının

idari yapılanmasında iğdiş edilmiş erkeklerin, Avrupa ortaçağındaysa evlenme yasağına uyan din adamlarının kullanılması ve nihayet evlat edinme yöntemlerine başvurulmasını, bürokrasi içinde çalışmakta olan kişiyi kendi soy sopundan ayırma girişimi olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁷ Ona göre, toplum içinde bürokrat akrabaların bulunması, kaçınılmaz olarak nepotizme neden olacağından bu olay asla ortadan kaldırılamayacaktır. Aynı şekilde, bazı avantajlardan akraba olmayanların yolsuzluk yapılarak yararlandırılması da çok yaygın bir fenomendir. Bu, iki tarafın da esenliğini artıran karşılıklığa dayalı bir işbirliği şeklidir.¹⁰⁸

Flohr ise bulgularını bir tür bürokrasi reformu için kullanmaya çalışmaktadır. Ona göre, bürokrasiyle karşı karşıya gelen yurttaşlarda bu durum ‘az çok rahatsızlık yaratmaktadır’. Bunun sebebi, bürokrasinin çok eski çağlardan kalma, filogenetik olarak belirlenmiş, biyolojik olarak koşullandırılmış ihtiyaçlarla çelişmesidir. Çünkü bürokrasi, insanları bir işlem birimi olarak görmektedir (karşılıklığa dayalı işbirliğine temel olacak bir akraba ya da partner olarak değil -W.E.). Ona göre, biyokültürel araştırmalardaki bu yaklaşım, güncel moda içinde ortaya çıkan bir bürokrasi eleştirisinden çok yurttaşların hissi ihtiyaçlarına cevap veren bir bürokrasi reformu için bazı imkânlar sunmaktadır.¹⁰⁹

b) Demokrasi ve Demokratik Mekanizmalar. Demokrasi hakkındaki sosyo-biyolojik yorumların birbiriyle zıt sonuç-

107) Losco (1994, s. 51 vd.).

108) Losco (1994, s. 54 vd.).

109) Flohr (1986, s. 60 vd.); Flohr (1990, s. 47).

lara vardığı görülmektedir: Bir tarafta demokrasi olanaklı görülmemekte, diğer taraftaysa evrimin olası bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Egemen öğretisi bu konuda dahil edici esenlik teoremin-den hareket etmektedir. Buna göre insanın genetik altyapısı nedeniyle hiyerarşiler ve otoriter rejimler demokrasiye kıyasla çok daha olasıdır: “[...] doğa bizim türümüze doğuştan gelen otoriteriyen bir eğilim vermiştir, demokratik idari (ve sosyal sistemsel) bir eğilim değil” –bu ise *homo sapiens*’in ‘genetik mirası’ndan başka bir şey değildir.¹¹⁰ Buna göre, besin ve cinsel partner gibi kıt olan şeylere ilişkin mücadelede güçlü olan kazandığından, doğal bir eşitlikten söz etmek mümkün değildir.¹¹¹ Ayrıca primatlarda ve ilkel insanlarda ‘yöneten-yönetilen ilişkisi’nin ‘üreme işlevi’ne sahip olduğu, ancak bu işlevin yerine artık sistem koruyucu sosyal işlevlerin geçtiği de iddia edilmektedir.¹¹²

Katı anlamda bir biyo-politikayı savunanlar, demokrasi-nin yanılzamaya dayalı bir iktidar biçimi olduğu sonucunu kabul etmek durumundadırlar (ancak onlar bunu açıkça dile getirmezler). Öte yandan ‘biyokültürcü yaklaşım’ın temsilcileri demokrasi fikrini, insanların genetik belirlenimlerine rağmen demokratik anlamda endoktrine edilebileceklerini savunarak kurtarmaya çalışmaktadırlar: “[...] türümüzde doğuştan gelen hiyerarşik bir eğilim bulunmasına rağmen, sadece insanlarda görülen bir ilinekleme olan endoktrine edilebilirlik sayesinde tesadüfi bir varsayım olarak öğretilir ve bunun için gerekli olan ama kendi başlarına alındığında yeterli

110) Somit/Peterson (1997, s. 18, 8, 123).

111) Flohr (1994, s. 174).

112) Corning (1983, s. 43).

olmayan mümkün kılıcı sosyal, ekonomik ve diğer şartlar sağlanırsa [demokrasi endoktrine edilebilir, -Çev.]”.¹¹³ Buna göre, demokrasi aslında pek de olası olmayan durumların tesadüfen denk gelmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu şartların tam olduğu yerlerde demokrasi uğruna mücadele etmeye degecektir, çünkü tüm iktidar biçimleri arasında insanlara en fazla hareket özgürlüğü sağlayanı demokrasidir.¹¹⁴

Bu yaklaşımın tersini savunanlar, demokrasinin genetik olarak zaten programlanmış olduğunu düşünmektedirler. Daha 1945 yılında ‘dünyanın demokrasi için güvenli bir yer haline geldiği’ şeklindeki iyimser düşünce yaygınlık kazanmaya başlayınca, Edmund W. Sinnott, genetik olarak her bir insanın biricik olması bulgusunu özgürlük ve demokrasinin temeli ve ‘diktatörlerin aşamaya-cağı bir engel’ olarak yorumlamıştı.¹¹⁵ Öte yandan J. Ch. Davies, şeref, iktidar ve eşitlik peşinde koşmayı genetik

113) Somit/Petersen (1997, s. 108).

114) Somit/Petersen (1997, s. 110); Flohr (1994, s. 176 vd.). Vanhanen, demokrasinin ortaya çıkışına ilişkin geliştirdiği kuramında; siyasal yapıların kıt kaynaklar için yapılan savaşın bir sonucu olarak ortaya çıktığını, en güçlü rakibin çıkarlarının belirleyici olduğunu öne sürmektedir (1990, s. 3, 47 vd.). Bu sebeple monokratik ya da oligarşik sistemlerin oluşumu ‘daha olası görünse de, “demokratikleşme, güç kaynaklarının hiçbir grubun rakiplerini ezemeyecek ya da hegemonyasını sürdüremeyecek kadar yaygın biçimde dağıtılmış olduğu şartlar altında gerçekleşecektir” (1990, s. 50; ayrıca bkz. 1984, s. 18). Vanhanen’in empirik araştırmaları ideolojik ve dış politika faktörlerini göz ardı etmekte olduğundan, güç elde etme çabasının kesin Darwinist anlamda -kendi nesebine fayda sağlaması için güç elde etmeye ve bu gücü korumaya çalışmak- totaliter ya da otokratik rejimlerden demokratik sistemlere geçişin (örneğin Nasyonal Sosyalist Almanya’dan ya da Sosyalist Doğu Almanya’dan Almanya Federal Cumhuriyeti’ne geçişin) nasıl gerçekleşeceğini yeterli ölçüde açıklayamamaktadır. Almanya örneğinde ideolojik, dış politika ve ekonomik faktörlerin daha ağırlıklı hareket motifleri olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca Vanhanen’e ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. Saretzki (1990, s. 100 vd.).

115) Sinnott (1945, s. 64-69, 72 [66]).

açından kabul edilebilir görmektedir. Ona göre, feodalizm-karşıtı ayaklanmaların sebebini burada aramak gerektiği gibi, bunu sadece kültürel etkenlere bağlamak doğru değildir. Bu açıdan bakıldığında, Jefferson'ın 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi'nin ana izleği, biyolojik açıdan temellendirilebilen bir hakikati içermektedir, çünkü maymunlarda ve balıklarda bile eşitlikçi arzuların bulunduğunu gözlemlemek mümkündür.¹¹⁶

Demokrasilerde siyasal davranışı biyolojistik temellere dayanarak açıklamaya çalışan pek çok çalışmada, katı bir tür seçme kuramından çok davranışsal örneklerin önplanda tutulduğu görülmektedir. Bu konuda özellikle seçim propagandalarıyla ilgili çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmalar, toplumsal ve tavır yönelimli açıklama örüntülerini tercih eden siyasal sosyoloji analizlerine alternatif olarak ve bilinçli şekilde geliştirilmektedir. Buna göre, hayvanat ve insanda görülen doğal hiyerarşi eğilimi dolayısıyla demokrasilerde de önderlerin öncelikli role sahip oldukları iddia edilmektedir. Önderlerde özellikle bedensel niteliklerin ön planda olduğu (iri gorillerin sırtlarının gümüşü renkte olması gibi), yüz ifadesiyle beden dilininin de gelişmiş bulunduğu varsayılmaktadır. Nitekim siyasetçilerin televizyondaki başarısının buna bağlı olduğu düşünülmektedir. 'Artı' yüzlü insanların (yukarıya doğru çekik kaşlar, görsel teması davet eden büyük parlak gözler, yukarıya doğrulan bir çene), 'eksi' yüzlü insanlara göre daha büyük etki yarattıkları savunulmaktadır. Öte yandan, siyasetçilerin pek sev-

116) Davies (1994, s. 183-185, 196 vd.).

diği ‘toplum içine çıkma’ etkinliğinin de genetik kökenli olduğu söylenmektedir. Buna göre, alfa bireyin şahsen yakınında bulunmanın ‘manevi olarak tatmin edici’ ve ‘heyecan verici’ yanları bulunmaktadır.¹¹⁷ Adayların sağlıklı olup olmadıklarına ilişkin analizlerde onların fotoğraf ve video görüntülerine bakılarak seçimi muhtemelen kimin kazanacağına dair çıkarımlarda bulunmanın mümkün olduğu iddia edilmektedir.¹¹⁸ Buradan çıkan sonuç, savunulan siyasal programın bu analizler için pek önemli olmadığıdır. Öte yandan, nörofizyolojik ve psikolinguistik analizler sayesinde siyasal temel yönelimlerin açığa çıkartılabileceği dahi savunulmaktadır. Buna göre, beynin sağ yarısı bütünsel-tümleşik, sol yarısıysa mantıksal-analitik düşünce yönteminin bulunduğu yerdir. Kişinin konuştuğu dil ve seçtiği sözcükler, onun ağırlıklı olarak beynin hangi yarısını kullandığına işaret eder: Duygusal ağırlıklı bir vokabüler kullanan kişiler daha ziyade bütünsel bir yöntemi izlediklerinden, beynin sağ yarısını ve bunun sonucu olarak da sağ yönelimli bir siyaseti, mantıksal düşünce silsilerini izleyenlerse beynin sol yarısını ve dolayısıyla sol yönelimli bir siyaseti izledikleri iddia edilmektedir. Bu hipotezi tanımlayıcı örnekler olarak Nixon ve Reagan gibi sağ yönelimli siyasetçiler ve John F. Kennedy gibi sol yönelimliler gösterilmektedir.¹¹⁹

117) Masters (1983, s. 88-94).

118) Schubert, J. (1998, s. 197).

119) Petersen/Somit (1994, s. 37). E. White’ın siyasal davranışla ilgili örnek olaylar üzerinden yürüttüğü davranışsalçı açıklamalar da ilgi çekicidir. Örnek olarak ‘Nixon-Cluster’ ile ‘İran-Contra Skandalı’nda Oliver North’un gizli servis faaliyetleri, bu kişilerin belirli bazı zihinsel niteliklerine indirgenerek ele alınmıştır. Bkz. White (1993, s. 31 vd., 48 vd.).

c) *Refah Devleti ve Ekonomi*. Sosyo-biyoloji/biyo-politika-
nın ‘diğerkâm’ bir refah devleti politikasıyla ilgilenmesinin se-
bebi, bu durumun dahil edici esenlik teoremiyle çelişmesidir.
Bu bağlamda serbest piyasa ekonomisinin sosyo-biyolojinin
en iyi örneklerinden birisi olduğunun savunulması şaşırtma-
maktadır. Oysa refah devleti konusunda aynı analitik yaklaşı-
ma başvurulmadığı görülmektedir. Masters’a göre, refah dev-
letinin oluşum sebebi, insanlarda bencillik ile sosyal davranış
arasındaki karşıtlıktır. Hayvanlarda davranış, stereotip örün-
töleri izlediği halde, insanlar birtakım rit ve sembolleri takip
etmektedirler. Toplumsal gerilimleri azaltıp dengelemek
maksadıyla önderler söz konusu rit ve sembollere başvurarak
refah devleti politikasını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.¹²⁰

Dawkins’e göre, refah devleti doğal değildir. Refah
devletinin ‘diğerkâm’ politikası kötüye kullanıldığında,
sosyal açıdan zayıf olan bir ebeveyn gereğinden fazla ço-
cuk dünyaya getirecek, bu çocuklar gerektiği gibi besle-
nip büyütülemeyecektir.¹²¹ Wilson bu sorunu daha da ge-
nelleştirmekte ve insanın gen belirlenimli doğasına aykırı
her politikanın dezavantajlara sebebiyet vereceği şek-
linde bir tez ortaya atmaktadır. Buna örnek olarak, cinsi-
yetler arası eşitliğin haddinden fazla ileriye götürülmesi-
ni göstermekte ve bunun yol açtığı olumsuz sonuçlarını
vurgulamaktadır. Ancak Rawls’un *Theory of Justice* (Ada-
let Kuramı) isimli kitabına yönelttiği eleştirilerden de gö-
rülebileceği gibi Wilson, yine de toplumsal eşitliğe daya-
lı bir politikanın savunucusu görünümündedir.¹²² “Şöyle

120) Masters’ın bir kongrede sunduğu bildiri için bkz. Hines (1983, s. 75 vd.).

121) Dawkins (1989, s. 117).

122) Wilson (1978, s. 80, 128 vd., 132 vd., 5). Ayrıca bkz. Somit/Petersen
(1998, s. 53).

ya da böyle, ister sezgisel yoldan isterse bilim eliyle olsun, bu hesaplara evrim tarihini katmak zorunluluğu vardır, çünkü insan doğası inatçıdır ve herhangi bir zarara yol açmadan bir şeyi yapmaya zorlanamaz.” Bu zararlar hesap edilemeyecek kadar büyük olabilir.¹²³ Buna karşılık Flohr, biyobilimsel bilgilerle donatılmış bir gerçekçiliğin sınırları içinde kalmak koşuluyla, toplumsal bir reform politikasının mümkün olabileceğini savunmaktadır.¹²⁴

Sosyo-biyolojik ekol, ekonomiyle olan yakınlığını her fırsatta dile getirmektedir.¹²⁵ Bu bağlamda, modern ekonomik bireyselciliğin atalarından F. A. von Hayek’e dayanılmaktadır. Hayek için ekonomik düzen, evrimin bir sonucu olduğu için insanların ve hayvanatın oluşturduğu toplumlardaki diğer herhangi bir düzen kadar iyidir.¹²⁶ Ekonomik düzenin oluşumunda genetik ve kültürel etkenler birlikte etki etmektedir. Ama söz konusu düzenin bekâsına karar veren etken Darwinci ‘doğal seçme’dir. Bu sebeple, serbest piyasa düzenine dayalı ekonomi kuramı en karmaşık ve gelişkin sosyal yapı analizini meydana getirmektedir.¹²⁷ Ancak sosyo-biyoloji ile ekonomi arasında karşılıklı ilişki kurma denemeleri çoğu kez tek taraflı kalmıştır. İktisat kuramcılarının sosyo-biyolojik yaklaşımdan argüman ödünç aldıklarına pek rastlanmıyorsa da, katı sos-

123) Wilson (1978, s. 147). Eleştirisi için bkz. Kitcher (1985, s. 32); Singer (1981, s. 65 vd.).

124) Flohr (2000, s. 78).

125) Örneğin bkz. Masters (1981, s. 137). Öte yandan G. Schubert (1981, s. 193) katı sosyo-biyolojinin ekonomiyle olan bu yakınlığını eleştirmekte ve bu ekolün ‘ekonomik insan’dan hareket ettiğini belirtmektedir.

126) v. Hayek (1969, s. 145).

127) v. Hayek (1969, s. 145, 150).

yobiyologlar, dahil edici esenlikte ya da karşılıklı diğer-kâm davranışta fayda-maliyet hesabını veya denge ve işbirliği sistemlerini formelleştirmek için sıklıkla ekonomik modellere başvurumaktadırlar.¹²⁸ Boulding'in de bir makale başlığında belirttiği gibi, ekonomi 'hiç de biyolojik bir bilim değildir'. Serbest piyasa ekonomisini sosyo-biyolojik argümanlara başvurarak meşrulaştırmaya çalışanlar olsa da bunların sayısı pek fazla değildir.¹²⁹

128) Söz konusu denge sistemleri hakkında bkz. Boulding (1982, s. 138); Hirshleifer (1982, s. 165 vd.).

129) Ekonomi ahlâkını ekonomistik biçimde yorumlayan Karl Homann'ın yaklaşımını çürütmek için sosyo-biyolojik bir teoreme başvurulmuş olması elbette çok ironiktir: Tutsak ikileminin öngördüğü işbirliğine hazır olma gerçeği, *homo oeconomicus*'un sonucu olamaz. Bu ancak *homo sapiens*'in evrimi sırasında onun güruh çağında meydana gelen ve kökü genetik olan bir diğerkâm ahlakı varsaymak zorundadır. Bu konuda bkz. Weise (1992, s. 64 vd.).

Altıncı Bölüm

İnsanın Konumu Ayır mı?

1) İnsanın Zoolojikleştirilmesi = Hayvanatın Antropolojikleştirilmesi

İnsanın bir memeli hayvan niteliğine sahip olduğundan kimse kuşku duyamaz. Ama yine de onun zihinsel yetileri dolayısıyla öteki canlılar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olduğuna ilişkin sağlam argümanlarımız var: İnsanların dil aracılığıyla iletişim kuruyor olmaları, ileri düzeyde soyutlaştırmalara başvurarak düşünebilmeleri, özlerine ilişkin tefekkürde bulunabilmeleri ve ölüm bilincine sahip olmalarının yanı sıra, doğayı (kendi doğaları dahil) hem yaratıcı hem de sömürücü ve yıkıcı biçimde değiştirip kendine has bir kültürel yaşama dünyası yaratabilme yetisi olan dışlayıcı *poiesis* (yaratı) sahipliği, bu argümanların en başta gelenleridir.

Sosyo-biyolojik argümantasyona göre, yukarıdaki belirle-
nimlerde insan açıkça ya da örtük olarak ikici bir bakış açı-
sından bakılarak değerlendirildiğinden, insanın yaşama dün-
yasında hayvan benzeri bir ‘birinci doğa’nın üzerinde, kültür
dünyası anlamındaki ‘ikinci doğa’nın bulunduğunu savunan
bu argümana itibar edilemez. Dawkins bu konuda şunları
belirtir: “Yaygın biçimde kullanılan insani ve ‘hayvani’ ayrı-
mı, yaşam ağacının akla uygun olmayan biçimde çarpıtılma-
sı demektir. [...] Bu durumda insan türü ayrı tutularak ‘yakın
akrabamız’ olan şempazeleri, denizanaları, tahtakuruları ve
amiplerle aynı kategoride değerlendirmek zorunda kalırız.
Bu rahatsız edicidir.”¹³⁰ Öte yandan Dawkins’e göre, “Hay-
vanlar düşünemez, konuşamaz, okuyamaz, bilim yapamaz
ve müzik çalamaz,” gibi savlar son kertede ‘insan’ denen hay-
vanın bunları yapabildiğini ifade etmekten başka bir şey de-
ğildir; oysa örneğin kırlangıçlar öteki kuşlardan daha uzağa
ve daha hızlı uçabildikleri halde bu durum onları kuş türün-
den saymamamıza neden olmaz.¹³¹

Bu noktada Dawkins, yöntemsel bir not düşerek, gri kaz-
ların davranış kurallarından hareketle insanların davranış
kurallarını bulmaya çalışmanın da doğru olamayacağını,
önemli olanın tüm canlılarda ortak görülen temel ilkeleri
bulmak olduğunu savunmaktadır.¹³² Öte yandan Bressler’e
göre, insan davranışının sosyo-biyolojik yorumunu yapabil-
menin önkoşulu, ‘düşük sınıf hayvanat’ta *tertium comparati-
onis* (bağımsız karşılaştırma unsuru) olarak vazife gören sos-
yal davranışın açıkça ve ortadan kaldırılamaz bir ‘tür aşan’

130) Dawkins (1986, s. 63).

131) Dawkins (1986, s. 63).

132) Dawkins (1986, s. 65).

özellik gösteriyor olmasıdır. Böyle bir özelliğin de tüm toplumlarda ve her tarihsel şart altında görülüyor ve sonraki nesillere eksiksiz biçimde aktarılıyor olması gerekmektedir.¹³³

Bizzat sosyo-biyologlar tarafından dile getirilen bu kısıtlara rağmen, hayvanattan hareket ederek insan için sonuç çıkarmaya çalışmak, sosyo-biyolojik/biyo-politik argümanın en yaygın şeklidir. Örneğin Lorenz'in çalışmalarından beri biliyoruz ki, insanlar kendi mekânlarını korumaktadırlar (tıpkı dikence balığı gibi). Hayati tehlike içine girdiklerini bile bile dikence balıkları, turna balığının gelip gelmediğini gözlemlemek için öncüler ileriye sürerler. Bundan insanlar için çıkan sonuç, işbirliğine dayalı davranışların avantajlı olduğudur.¹³⁴ Öte yandan, Mississippi nehrinde yaşayan bir marmot türü, saldırgan ve asosyal davranışlar sergiledikleri halde, onların Olimpos'un eteklerinde yaşayan akraba türleri son derece uysal ve sosyal hayvanlardır. Bunun sebebi, değişik üreme davranışlarına yol açan farklı çevre koşullarıdır. O halde marmot, maymun ve insanda sosyal davranış, 'besleyip büyüten birimler'in yaşamsal sorunlarına bağlıdır.¹³⁵ Örneğin, avcı ve toplayıcılıktan türeyen medeniyetler, fil dişinin ya da geyik boynuzunun gelişimine benzeyen hipertrop ve canavarca formlar geliştirmişlerdir çoğu kez.¹³⁶

Özellikle insanla maymun arasındaki davranışlara bakarak benzeşim kurma eğilimi oldukça yaygındır. Örneğin şebekler, hemcinslerini o kadar cansiperane biçimde korumaktadırlar ki, bu durum, saldırıya uğrayan bir memleketin

133) Bressler (1981, s. 187 vd.).

134) "Wider die egoistische Gesellschaft" (Bencil Topluma Hayır) başlıklı konferansa ilişkin Joachim Müller-Jung'un hazırladığı rapor; bkz. FAZ, 12.07.2000.

135) Masters (1989, s. 11-16 [16]).

136) Wilson (1978, s. 89).

genç evlatlarının düşmanla savaşında canlarını seve seve vermelerine benzetilmektedir.¹³⁷ Öte yandan de Waal, insan- sı maymunlarda hoşgörü, uzlaş ve teselli etme davranışla- rından rahatlıkla söz edilebileceğini savunmaktadır. Ayrıca, şempazelerin yalan söylediği, sahte tavır takındığı ve provo- kasyonlara aldırış etmedikleri bile görülmektedir.¹³⁸ Şempa- zeler 'değiş tokuş'un ne olduğunu bilmektedirler ve 'eşitlik' ve 'yumuşak huyluluk' duyguları vardır. Bunun sebebi, bü- yük olasılıkla yemlerini paylaşıyor olmalarıdır (ancak muz konusunda paylaşımcı olmayıp oldukça acımasız oldukları da bir gerçektir).¹³⁹ Hatta onların politik bile davrandıkları görülmektedir: Birbirleriyle mücadele ederler, ittifaklar ku- rarlar, müzakerelerde bulunurlar ve çeşitli uzlaş ritlerine başvurarak '*peace-making*' [barış oluşturma] yaparlar.¹⁴⁰ İşa- ret diline sahiptirler, hem hoşgörülebilir hem de yasaklan- mış davranışa ilişkin dilsel olmayan görüşleri vardır, alet kullanırlar ve süslenirler. Bu sebeple şempazelerde kültür, dil, politika ve ahlâktan söz etmek yanlış olmaz. Onlarda ek- sik olan, sadece bilginin nesilden nesile aktarımıdır.¹⁴¹

Insanla hayvan davranışı arasında bu kadar geniş benze- şimler kurma eğilimlerine karşı sosyo-biyolojik araştırma- cıların bile itiraz sesini yükselttiği görülmektedir. Buna gö- re primatlardan bile farklı olarak insanlar, 'nesiller arası öğ- renme'nin mümkün olduğu 'kültürel birimler' meydana ge-

137) Ardrey (1971, s. 97 vd.).

138) de Waal (1996, s. 18, 71-77). Vogel (1989).

139) de Waal (1996, s. 143 vd., 147, 151).

140) de Waal (1996, s. 173-182, 210 vd.).

141) de Waal (1996, s. 210 vd.); de Waal (1982, s. 211). Yukarıda da değindi- ğimiz gibi, Vogel'in 'en yakın akrabalarımız'a ilişkin çizdiği tablo çok daha az ba- rişçıldır. Bkz. Vogel (1989, s. 66 vd.).

tirmektedirler. Şempazelerde dilsel yeti konusuna gelince: Şempazelerin karmaşık işaret sistemlerini öğrenebildikleri doğru olsa da bunu sadece mükafat için yaptıkları da bir gerçektir. Onlar salt iletişim kurmak uğruna iletişim kurmazlar. Oysa insan bebekleri bile ‘bastırılmaz bir konuşma güdüsü’ne sahiptirler: “Yetişkin maymunlar tımar olmayı severlerken, insanlar hasbihal etmekten hoşlanırlar.” İnsanlar düşünme yetileriyle zaman ve mekânın sınırlarını aşabilmektedirler. Böylece geleceğe ilişkin tasarımlarda bulunurlar ki, bu da şu anki karar verme durumlarına etki etmekte ve hatta bu durumu değiştirebilmektedir.¹⁴²

İnsan davranışını hayvan davranışından hareketle açıklamaya çalışmak yöntemsel bir sorun oluşturmaktadır: Karmaşık karar verme ve edimde bulunma sistemlerini daha basitlerine başvurarak yorumlamak doğru mudur? Eğer karmaşık olan sistem, daha basit olandan rahatlıkla türetilbiliyorsa (yani, basit olan sistemdeki öğelerden tümevarımsal çıkarımlar yapılabiliyorsa) bu soruya evet cevabı verilebilir. Ama insan-hayvan ilişkisinde böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü insan davranışını genetik programdan daha fazla etkileyen karmaşık bir kültürel üstyapımız vardır, böyle bir üstyapıya hayvanlarda rastlamaksa mümkün değildir. Örneğin White, toplumsallaşmış insanda görülen kültürel fenomenleri şempaze örneklerine ya da ‘daha düşük veya biyolojik temellere’ göre açıklama yöntemini haklı olarak eleştirmektedir.¹⁴³ Esasen burada insan

142) Etkin (1981, s. 47, 65-68). Eleştirisi için bkz. Kitcher (1985, s. 189 vd.).

143) White (1981, s. 268, 259). Ayrıca bkz. Kitcher (1985, s. 337 vd.); benzeşim yöntemine yönelik zekice eleştirileri için bkz. Hettlage (1990 vd.) ile Saretzki (1990, s. 105 vd.). ‘Çıkarsama’ya dayalı benzeşim yöntemine ilişkin bkz. Hartigan (1994, s. 25).

davranışı, hayvan davranışından hareketle açıklanıyor değildir. Zira insanla hayvan davranışını karşılaştırmak için kullanılan kavramlar (teselli etme, yalan söyleme, *peace-making*, vs.) insan dünyasına dair kavramlardır, onlar insana has duyguları dile getirirler: Zoolojikleştirme aslında antropolojikleştirmedir.

2) ‘*Memes*’

Aşırıya kaçan biyososyolojizmine rağmen Dawkins, insanın yaşama dünyasına ait kültürel etmenlerin insan davranışlarını belirleyici bir etkiye sahip olduklarını kabul etmektedir. Çünkü “[...] modern insanın evrimini anlayabilmek için genleri evrim düşüncesinin biricik temeli olarak algılamaktan vazgeçmeliyiz.”¹⁴⁴ Ancak sıkı bir materyalist olarak Dawkins, söz konusu kültürel etmenlerin insan beynindeki belirli noktalarda yer aldığının altını çizmektedir. O bunlara ‘sinaptik bağlantılar örüntüsü’ demektedir. Dawkins’e göre bunlar, belki de mikroskop altında belirlenebilen bir yapıya sahiptir. Dawkins bu etmenlere *memes* demektedir: Bu kavram ‘*memory*’ (bellek) ile ‘*imitation*’ (taklit) kelimelerinden oluşturulmuş bir neolojizmdir.¹⁴⁵ Buna göre, kültürel ya da düşünsel formların maddi temeli *memes* oluşturur. Dawkins’e göre moda, merasim, sanat biçimleri, müzik, mimari ve teknolojinin yanı sıra politik veya dinsel düşünceler konusunda, hatta ‘Marksist ya da Nazi *memes*’leri’ vardır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Dawkins (1989, s. 191).

¹⁴⁵ Dawkins (1989, s. 191); Dawkins (1982, s. 109).

¹⁴⁶ Dawkins (1989, s. 190); Dawkins (1982, s. 109 vd.).

Dawkins *memes*'leri genlere koşut biçimde kurmaktadır. Genler gibi *memes*'ler de birer replikatördür, yani *memes*'ler (daha doğrusu, belleğinde tuttuğu kültürel etmenler) öteki insanlara aktarılmakta ve bunlar onların beyinlerinde maddeleşmektedir: "Onlar öteki bireylerin duyu organlarınca algılanabilmekte ve böylelikle algılayan bireyin beyninde orijinal *memes*'in bir suretinin (tam olması gerekmez) taklit edilerek beyne kazınması mümkün olmaktadır. *Memes*'in bu yeni sureti, taşıdığı fenotipik etkileri bu beyinde de açığa çıkarmaya başlar. Sonuç olarak bu *memes*'in başka suretleri ortaya çıkar ve kendini başka beyinlere yayar."¹⁴⁷ Genlerin başına gelenler *memes*'lerin de başına gelebilir: Replikasyonda başarılı olamazlarsa (örneğin, müzik veya edebiyat zevki değişirse ya da sosyalizmin modası geçerse) onlar da ortadan kaybolurlar. Oysa başarılı *memes*'ler, onlara sahip olan bireylere önemli gen yayılım avantajları sağlarlar.

Dawkins'e göre *memes*'lerin maddi temelinde moleküller bulunmaktadır. Ancak bilebildiğim kadarıyla henüz bu moleküler temel belirlenebilmiş değildir. Buna rağmen, Dawkins'in buluşunun orijinal bir fikir olduğunu kimse yadsıyamaz ve hatta bazı çevrelerde *memes*'in kültleştiğı bile söylenebilir.¹⁴⁸ Aslına bakılırsa *memes* fikri, sosyo-biyolojik düşüncenin postülalara dayanma eğiliminin en güzel örneklerinden biridir. Buna göre, önemli ve etkili olan her şeyin bir geni olması gerektiğinden, kültürel güçler için de fizyolojik bir taban bulunmalıdır. Onların

147) Dawkins (1982, s. 109). Ayrıca bkz. Blackmore (2000).

148) Blackmore (2000, s. 34).

nesilden nesile aktarımı ancak bu şekilde mümkün olabilir. Dawkins'in asıl gayesinden bakılarak değerlendirildiğinde *memes*, insan kültürünün maddi taşıyıcılarıdır. Dawkins'in bu fikri hayvanat âlemine de aktarılmıştır. Örneğin, karataavuklar genetik olmayıp, varyasyonları çok fazla olan bir ötüş kültürüne sahiptirler. Bu kültürün aktarımının *memes*'in yukarıda açıklanan etkinlik tarzına göre gerçekleştiği iddia edilmektedir.¹⁴⁹

3) Doğacı Ahlâk

Katı biyososyologların gözünde geleneksel felsefe tam bir skandaldır. Örneğin Dawkins, sanki Darwin hiç yaşamamışçasına felsefe yapılmaya devam edildiğinden şikayet eder.¹⁵⁰ Eleştirilere özellikle hedef olan felsefeciler, toplum sözleşmesi kuramcılarıdır: Eskilerden Rousseau, yenilerdense ağırlıklı olarak Rawls bu eleştirilerden nasibini alır.

Buna göre, insanların asli halini tecrit edilmiş biçimde yaşayan ya da birbirine ilgi duymayan yaratıklar olarak varsaymak büyük bir hatadır. Rawls'un *Adalet Kuramı* isimli eserinde ortaya attığı adil kaynak dağılımı sorunu, şempazelerin de bildiği bir sorundur ki, onlarda bu konuya ilişkin hiçbir 'ahlâki söylem' söz konusu değildir. Bu meselenin çözümü için bir toplum sözleşmesine hiç gerek yoktur.¹⁵¹ Toplum içinde

149) Delius (1989, s. 37-45).

150) Dawkins (1989, s. 1).

151) de Waal (1996, s. 161, 168). Felsefi sorunsallara ilişkin oldukça hoşgörüsüz davrananların başında Kant ile Locke'la mücadele eden Barash gelmektedir, bkz. Barash (1981, s. 228 vd.). Ona göre tinin doğası üzerine akıl yürütmek, bizi insanla kurbaga arasında neredeyse hiçbir farkın olmadığı sonucuna götürür (s. 231).

yaşayan eşit insanların sorumluluk taşıma sorununu makul biçimde açıklama amacıyla olan toplum sözleşmesi fikri, zihinsel bir konstrüksiyon olup, taşıdığı işleve ilişkin katı sosyo-biyologların söyleyeceği hiçbir iyi şey yoktur. Onlar için evrim ve seçme kuramı son derece yeterlidir. Hatta Wilson, evrim ve seçme kuramının temellerinin özellikle etikçilere baştan öğretilmesi gerektiğini bile savunmaktadır. Etik üzerine düşünenler anlamalıdır ki, gen yayılım programını dikte eden duygusal kontrol merkezleri (yani, limbik sistem), etik felsefesinden çok daha zekidir.¹⁵² Değerlere ve etik önermelere ilişkin bilinç-öncesi kaynaklar ve bunların evrimi felsefecilerce göz ardı edilmekte, bu konuda cahil kalan toplumlarda sonuç olarak önemli toplumsal kayıplar meydana gelmektedir.¹⁵³

Buna karşılık Wilson, doğacı bir etik kodun geliştirilmesini önermektedir. Bunun için genlerimizin ve beyin fonksiyonlarımızın nöronal temelleri hakkında mümkün olduğunca kapsamlı bilgi sahibi olunmalıdır.¹⁵⁴ Buna göre tinin, evrimsel olarak ortaya çıkmış nöronal beyin mekanizmalarının bir epifenomeni olarak kavranması gerektiği artık kabul edilmelidir. Böylelikle geliştirilecek olan yeni etik, insan genlerinin ortak bir gen havuzu biçiminde baki kalması gerektiği gerçeğini en üst değer olarak kabul edecektir. Her bir bireyin, kısaltılması mümkün olmayan bir evrim içinde tesadüfi gen kombinasyonuna sahip tesadüfi bir geçiş noktası olduğu gerçeğinden hareketle, insan türüne 'soyluluk'un

152) Wilson (1975, s. 1).

153) Wilson (1978, s. 4 vd., 147).

154) Wilson (1975, s. 573). Bu konuda bkz. Singer (1981, s. 57).

denk düştüğü çıkarsanmaktadır. Bunun bir sebebi, gen havuzunun bir sonraki nesile aktarılamayan dahiler ortaya çıkartabilmesidir. Söz konusu ilişkiler hakkında daha iyi bilgi sahibi oldukça ‘demokratik biçimde anlaşılması gereken bir öjenik seçeneği’mizin olabileceği anlaşılacaktır. Bir üçüncü ana değer olarak insan hakları gösterilir. Ancak bu bağlamda insan hakları alışıldık anlamında ele alınamaz. Sosyo-biyolojik anlamda insan hakları, kendimizin ve akrabalarımızın üreme başarısını koruma altına almaktadır. Adaletsizliğin uzun erimli sonuçları türümüz için tehlikeli olacağından söz konusu ‘memeli buyruğu’ (*mammalian imperative*) neticede etkin olacaktır. İnsan hakları hareketinin gerçek biyolojik sebebi de budur. İddiaya göre bu sebep, öteki usalcı temellendirme denemelerinden çok daha etkilidir.¹⁵⁵

155) Wilson (1978, s. 196-199). Biyolojistik etik yaklaşımları, olgusal belirlenimlerden emirsel önermelerin çıkarsanamayacağı bilgisine ters düştüğü için pek çok kişi tarafından eleştirilmiştir. Bu konuda bkz. Singer (1981, s. 150), Kitcher (1985, s. 417-434).

Yedinci Bölüm

İstanbul Kültür Sanat Akademisi, İstanbul, 2018

Biyo-politika: Politikanın 'Scienza Nuova'sı mı?

1) İncelikten Yoksun ve Yanlışlanamayan Önermeler

Biyo-politikaya yönelik sosyalbilimsel karşı çıkış, öncelikle ideoloji eleştirisi çevresinde gelişen argümanlara başvurmaktadır. Buna göre, biyo-politika sosyal-Darwinist olmakla suçlanmakta ve liberal rekabet ideolojisini temsil ettiği savunulmaktadır.¹⁵⁶ Örneğin Agnes Heller'e göre, biyo-politika, politikanın yurttaş özgürlüğüne dayalı ahlâki içeriğini ortadan kaldırarak, insanlığı cinsiyet ve ırk temeline dayalı biyolojik bir prangaya mahkûm etmektedir.¹⁵⁷ Öte yandan biyo-politikanın "Yeni Sağ"a veya "Thule Çevresi"ne dahil edilerek eleştirildiği de sıkça görülmektedir.

156) Ho/Fox (1988, s. 117, 140); Bateson (1986, s. 4, 87).

157) Heller/Puntscher-Riekmann (1996, s. 14 vd.).

Biyo-politikanın ideolojik açıdan eleştirisi kuşkusuz haklıdır, ancak bu eleştiriler sırasında başvurulmuş genelleştirici argümanlar, biyo-politik literatürün sadece bir kısmına yöneltilenlerdir. Zira biyo-politologlar arasında, Flohr gibi sosyal reformcuların yanı sıra Somit ile Petersen gibi demokratik duruşlarından kuşku duyulamayacak yazarlar da vardır. Yine Dawkins, sağ radikalizmi reddettiğini açıkça ifade etmektedir.¹⁵⁸ O halde, biyo-politik literatürün kendi içinden gelen eleştiriler çok daha etkileyici olacaktır.

Biyo-politik önermeler, politik davranış hakkında pek de incelikli olmayan ifadeler içermektedirler. Söz konusu muğlak önermeler içinde en önde geleni, tüm davranışlarda olduğu gibi politik davranışta da asıl hedefin gen yayılımı olduğunu savunanıdır. Buna göre, gen yayılımı için çeşitli stratejiler bulunmaktadır: saldırganlık, akraba seçme, karşılıklı diğerkâmlık gibi. Oysa ister insanlarda ister hayvanatta olsun, davranışlar söz konusu stratejilerin birbirine karıştığı örgüler içinde gerçekleştirilir. Bu anlamda Wilson, “kişisel beka, üreme ve diğerkâmlığın etkin biçimde birbirine karıştığı birbirini ters etkileyen baskılar”dan söz etmektedir. Örneğin aile ve kabileye fayda sağlayan bir davranış, bireye zarar verebilmekte; bireye fayda sağlayan bir davranışsa aile veya kabileye zarar verebilmektedir.¹⁵⁹ Öte yandan A. K. Flohr’a göre, etnosantrizm dahil edici esenlik açısından yararlı olsa da, diğer kavimleri kışkırtacağı için çok ileriye götürülmemelidir.¹⁶⁰ Yine de, ister saldırgan isterse savunmacı her politik davranışı gen yayılım emrine

158) Dawkins (1986, s. 77).

159) Wilson (1975, s. 3 vd.).

160) A. K. Flohr (1994, s. 190 vd.).

indirmek mümkün. Nüfus üredikçe bu strateji işlemeye devam edebilmektedir. Bu sebeple sosyo-biyolojinin 'yanlışlanamaz' olduğunu ve dahil edici esenlik yaklaşımının 'biyoloji ile politik davranışı doğrudan birbirine bağlamayacağı'nı savunanlar bu konuda haklıdır.¹⁶¹

Sosyo-biyoloji/biyo-politikanın bir diğer zorluğu, öne sürülen genetik temellerle, bu temellerin sebep olduğu sosyal ve politik davranış arasında nasıl bir ilişki olduğunun pek açık olmamasıdır. Sosyo-biyolojik yapıtların okurları, sanki her davranışa tekabül eden bir gen varmış izlenimine kapılırlar: saldırganlık ve diğerkâmlık geni, 'toplumsal davranışta genetik esnekliği artıran' gen, 'belirli sınıflara dahil olabilmek için belirli bir genetik esneklik' geni ya da 'bir tür barışçıl manevra yapabilme' geni vs.¹⁶² Öte yandan, 'gen ile davranışsal fenotip arasında birebir ilişki' bulunduğunu keskin biçimde eleştiren Etkin, bunların dışında 'kandırmanın incelikli biçimlerini tespit etmeye yarayan genler'den, 'sempati geni'nden ve 'suçlu olma geni'nden söz etmektedir –eşleme listesini uzatmak mümkündür.¹⁶³

Gerçekten de gözlemlenen her önemli davranış için bir gen tasarlama ya da uydurma eğiliminin yaygın olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Örneğin Etkin, gen uydurmanın yerine davranış çeşitliliğinin, 'geri besleme mekanizmaları' temeline dayalı öğrenme süreçleriyle daha iyi açıklanabileceği tezini savunmaktadır.¹⁶⁴ Buna ek olarak, belirli bir davranışa karşılık gelen ve yeri belirlenebilen ayrı bir genin bulun-

161) Saunders (1988, s. 275); Watts (1994, s. 314).

162) Wilson (1975, s. 549, 554 vd., 563, 573).

163) Etkin (1981, s. 63, 88).

164) Etkin (1981, s. 61); Caton (1981, s. 119).

duğunu savunan ‘atomcu’ düşüncenin, akt üel araştırma sonuçlarıyla uyum içinde olmadığı da görülmektedir. Araştırma raporlarına bakılırsa, ayrı birer gene ya da gen grubuna ait olarak çözümlenen DNA sekansları, işlevleri henüz bilinmeyen daha uzun DNA parçalarının içine yerleşiktir. Yine aynı şekilde, bilimsel çalışmalarda ‘bir gen-bir özellik’ eşleştirmesinden yavaş yavaş vazgeçildiği gözlemlenmektedir. Tek tek genlerin ya da birlikte etkileşerek faaliyet gösteren gen gruplarının karmaşık, toplumsal ve siyasal açıdan önemli davranış tarzlarına (ki bunların aynı zamarında dış çevrece de şekillendiği bir gerçektir) nasıl etkide bulunduğu üzerine kırımca henüz sağlam açıklamalarda bulunmak mümkün değildir. Yine de bu yönde fikir ileri sürenler, yanlış temellendirilmiş hipotezler savunmaktan başka bir şey yapamazlar.¹⁶⁵

2) Biyo-politika – Kültürel ve Tarihsel Somutluğu Olmayan Bir Yaklaşım

Biyo-politoloji için kanıt sunucu örnekler, genellikle stereotip hayvanat davranışlarından ve bunların insan davranışlarındaki benzeşim örneklerinden ibarettir. Toplumsal ve siyasal çevrenin önemi inkâr edilmese de, esas açıklayıcı argüman gen yayılım konsepti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bosna ve Kosova’da yaşanan kitlesel tecavüzler, bu yüzden dünyada te-

165) Örneğin bkz. Keller (2001, s. 46). Ayrıca bkz. 14 Şubat 2001 tarihli FAZ gazetesinin bilim sayfası. Eleştiriler karşısında Dawkins, kendisinin ve Wilson’ın savunduğu genlere ilişkin görüşlerin birer postüla niteliğinde olduğunu ve sadece ‘doğal seçme yoluyla ortaya çıkan davranış örüntüsü olasılıkları’nı temsil ettiğini söylemektedir. Bu tür postülaların birer ‘meşru spekülasyon’ olduğunu, atomcu ‘tek sebep modellerinin [...] sadece kavramsal bir kolaylık’ getirdiğini savunmaktadır (Dawkins 1982, s. 18-21).

cavüzün yaşanmadığı diğer bölgelere göre çok daha ilginç bulunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi, Sırp askerleri Arnavut kadınlarına Sırp genlerini yaymak için tecavüz etmişlerdir, insanlıktan çıkmış askerlerin tipik davranış örüntüsünü sergiledikleri için değil. Oysa tecavüzcülerin, tecavüz ettikleri kadınlara sahip çıkması durumunda, gen yayılımından söz etmenin (mitolojide Sabinli kadınların kaçırılması örneğinde olduğu gibi) mümkün olamayacağı gerçeği gözden kaçmaktadır. Belli ki, tecavüzcü Sırp askerleri kendi genlerinin geleceğini umursamamışlardır. Ayrıca Sırp genleri Arnavutların yaşama alanında kalmaya devam ettikçe, bu genlerin bir süre sonra etkinliğinin sifıra ineceği bir başka gerçektir.

Bu durumda şöyle bir karşı örnek oluşturmak yararlı olabilir: Çağdaş bir sanayi devletinin bir savaş başlattığını varsayalım. Bu savaşta normal vatandaş, hayatını feda etmek zorunda kalacaktır. Siyasal ve ekonomik elitler ise büyük çoğunlukla cephe gerisinde kalacaklardır. Örneğin Nazi iktidarı sırasında samimi sosyalistler kendilerine şöyle demişlerdir: Bu şartlar altında dünyaya çocuk getirmeyeceğiz. Peki, sosyobiyoloji/biyo-politika böylesi örnekleri (bu örneklerin gerçekten de var olduğunu benim kadar sizler de biliyorsunuz) nasıl açıklayacaktır? Büyük olasılıkla şöyle cevap verilecektir: Sosyobiyoloji determinizm demek olmadığı için, böylesi farklı örneklerin meydana gelmesi doğaldır. Buna karşın onların, yazınlarında somut bir tarihsel yaşama dünyasında görülen zorlayıcı durumları kendi önerme ve kuramlarıyla açıkladıklarını görmek pek mümkün değildir.

İnsanlarda saldırganlık potansiyelinin bulunduğu ve her an fiiliyata geçirilebileceği bilinen bir gerçeğin ilannından öte-

ye gitmez. Saldırganlığa sebebiyet veren patolojilerin var olduğunu herkes bilir. Ancak bence insanın ‘birinci’ değil ‘ikinci doğası’ (yani, dinsel, ulusal veya milliyetçi mit ve ırkçılıkları) sebebiyle doğan saldırganlıklar politik açıdan çok daha önemlidir. Bunlar insanın ‘doğal’ saldırganlık potansiyelinden çok daha tehlikelidir. Ayrıca, söz konusu kültür sebepli saldırganlıkların hayvani değil, insani kökenli olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Goethe’nin *Faust*’unda Mephisto, Tanrı’ya itiraz ederek insana akıl bahşetmenin bir hata olduğunu savunmaktadır. Buna göre, insanda akıl olmasaydı insan daha rahat ederdi, çünkü akıl, akli kötü kullanmaya teşvik eder: “Ona akıl der, ama onu sadece alelade bir hayvandan daha hayvanca davranmak için kullanır”, der Mephisto. “Alelade bir hayvandan daha hayvanca” – bu, insanca demektir. Şu anki savaşların ve düşmanlıkların, hayvanatla paylaştığımız genetik malzeme dolayısıyla değil, propaganda araçları sayesinde önyargı, nefret ve imha fantezilerine dönüşüverenen ideolojik yapıntılarından kaynaklandığıysa tartışılmaz bir gerçektir.

Dünyanın bazı yörelerinde öylesi öğrenme süreçleri yaşanmıştır ki, eski düşmanlar, kendi grubundaki üyeler kadar iyi geçinilebilen insanlara dönüşebilmişlerdir. Örneğin, Ortaçağ’da Almanya’daki şövalyeler, soylular ve kentliler birbirlerine düşmandılar. Ayrıca dinsel sebeplerden dolayı çok kanlı savaşlar yapılmıştı. Daha on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Prusya ve Avusturya (ve onların müteffikleri) Almanya’ya egemen olmak için karşı karşıya gelmişlerdi. Bir-iki nesil öncesine kadar Almanlar ve Fransızlar azılı düşmanlar olarak görülüyordu. Bu durumların aşılmasını sağlayan öğrenme süreçlerinin sonunda, bu yörelerdeki hiç

kimsenin bir daha buralarda savaş olacağını düşünmediğini kabul edebiliriz. Siyaset biliminde şöyle bir temel kural vardır: “Demokrasiler birbirlerine karşı savaş yapmazlar”- aksi ispatlanamaz bir önerme olmadığı halde, bunu çürütmek henüz mümkün olamamıştır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse: Sosyo-biyoloji/biyo-politikanın sunduğu çözümler, bana göre toplumbilimlerini zenginleştirmekten yoksundur. İnsanın genetik programının politik davranışını tam olarak açıkladığı hipotezi ile gerçek durumlar arasında o kadar büyük bir uçurum vardır ki, bunu empirik kanıtlarla aşabilmek mümkün olamamaktadır. Çatışma sebeplerini araştıran inceleme alanları arkaik davranış biçimleri, kan davası, sömürme, üst nefreti, aşırı yabancılaşıma endişeleri, manipüle edilmiş dinsel zıtlıklar, politik efsanelerin geliştirilip kullanılması ile kışkırtmacılık gibi motifleri ortaya çıkarmakta başarılı olabilir. Ama tüm bu motiflerin temelinde genetik programımızın olduğunu kabul etsek bile, söz konusu davranış kökleri çatışma üreten bu fenomenlerin oluşumu, etkinliği ve ideolojik üst-yapısı kadar açıklama gücüne sahip olamayacaktır. Yukarıdaki çözümleri söz konusu çatışma sebeplerinin kısa bir süre içinde kırılamayacak kadar katılaştığını gösterebilir. Bu gibi durumlarda dünyanın söz konusu yörelerinde savaş ve iç savaş halen ihtimal dahilinde olacaktır. Ama başka yörelerde söz konusu çatışma sebeplerinin etkinliklerini kaybettikleri ümit edilebilir – ve böyle bir durumda barışçıl öğrenme süreçleri başlayabilir. Bunun mümkün olduğunu Avrupa ve Amerika tarihi bize kanıtlamaktadır. Dünyanın diğer yöreleri de bu örneği izleyecektir.

Sekizinci Bölüm

Biyo-politikanın Geleceği

Biyo-politikanın kendi zirve noktasını aştığı anlaşılıyor. Tartışmalarda hep aynı stereotip temaların ele alınması bunun önemli bir göstergesi: saldırganlık, hiyerarşi, nepotizm, etnosantrizm/ksenofobi, bürokrasi, davranışsalci seçim araştırmaları, vs. Değerlendirebildiğim kadarıyla, bu alanda yenilikler ortaya çıkamıyor. Gen bilimlerinin yükselen değerler arasında sayılmasından dolayı sosyo-biyoloji/biyo-politikanın da bir yükseliş trendine girmesi mümkündür. Oysa sözde biyo-politikadan sorumlu olan genlerimizde sanki dev bir mütasyon yaşanıyor gibi. Bunu gösteren pek çok işaret bulunabilir. Daha 1978'de Wilson, bilgisayar bilimindeki (özellikle de yapay zekâ konusundaki)

göz kamaştırıcı ilerlemelerin insan kavramının yeniden tanımlanmasını gerektireceğini iddia ediyordu: “[...] insan gibi davranan her şey *insandır*” –belki bilgisayarları da bu cümleden saymak gerekecektir.¹⁶⁶ Wilson’a göre, laboratuvarlarda değişik organizmaların genleri birleştirilerek yepyeni türler (yani, ucubeler –W.E.) yaratılmıştır.¹⁶⁷ Sonuç olarak, Wilson şöyle demektedir:

“İnsan genbilimi hızlı biçimde gelişmektedir [...]. Zamanla toplumsal davranışların genetik temelleri hakkında büyük bir bilgi birikimi oluşacak, moleküler mühendislik ve klonlama aracılığıyla hızlı seçme yöntemlerine başvuru-
olarak gen yapısını değiştirebilme teknikleri geliştirilecektir. Nihayet, ortaklaşa karar verilerek yapılan öjenik girişimlerle yavaş işleyen evrimsel değişimi hızlandırmak da mümkün olacaktır. İnsan türü kendi doğasını değiştirebilecek bir noktaya gelmiştir. [...] (İnsan türünün –W.E.) daha yüksek bir zekâ ve yaratıcılığa doğru ilerlemesi onun duygusal cevap verme yetisini artıracak mı, yoksa azaltacak mıdır? Toplumsallığın yeni örüntüleri parça parça ortaya çıkacak ve yerleşecektir.”¹⁶⁸

Barash ise şu fikri ortaya atmaktadır: Bireyleri genetik olarak özdeş oldukları için klonlardan meydana gelen bir toplumda aşırı bir diğerkâmlık hüküm sürüyor olmalıdır.¹⁶⁹ Görüldüğü gibi yeni bir *Cesur Yeni Dünya*’ya giden yollar hazırlanmıştır bile. Bu yollar alındığında, aslında biyo-sosyoloji/biyo-politika kendi kendini reddetmiş olur, çünkü

166) Wilson (1978, s. 18).

167) Wilson (1978, s. 202).

168) Wilson (1978, s. 208).

169) Barash (1981, s. 169).

arzu edilen evrim yapay zekâyla sona erer. Ray Kurzweil ile Hans Moravec tarafından tasarlanan geleceğin dünyası, ne yazık ki sadece klonlar ve ucubeler, öjenik yöntemlerle mükemmelleştirilmiş artık insanlar ve bilgisayarlardan oluşmaktadır. Bu dünyada söz konusu doğacı disiplinlere gerek kalmayacak ve onların yerini yapay zekâ bilimi, bilgisayar bilimi ve robotik alacaktır. Oysa bu, sadece sanal olan ve belki de hiç gerçeğe dönüştürülemeyecek başka bir alandır.

Kaynakça

- Alexander, Richard D., 1979: *Darwinism and Human Affairs*, Seattle/Londra: Univ. of Washington Press.
- Ardrey, Robert, 1971: *Der Gesellschaftsvertrag. Das Naturgesetz von der Ungleichheit der Menschen*, Wien/München/Zürich: Molden.
- Barash, David, 1981: *Das Flüstern in uns. Ursprung und Entwicklung menschlichen Verhaltens*, Frankfurt a.M.: S. Fischer.
- Bateson, Patrick, 1986: "Sociobiology and Human Politics", der. Steven Rose ve Lisa Apignanesi, *Science and Beyond*, Oxford: Blackwell, s. 79-99.
- Berghe, Pierre van den, 1982: "Bridging the Paradigms: Biology and the Social Sciences", der. Thomas Wiegele, *Biology and the Social Sciences. An Emerging Revolution*, Boulder/Colorado: Westview Press, s. 13-28.
- Benedict, Ruth, 1955: *Urformen der Kultur*, Hamburg: Rowohlt.
- Blackmore, Susan, 2000: *Die Macht der Meme oder die Evolution von Kultur und Geist. Mit einem Vorwort von Richard Dawkins*, Heidelberg: Spektrum.

- Boulding, Kenneth E., 1982: "Economics as a Not Very Biological Science", der. Thomas Wiegele, *Biology and the Social Sciences. An Emerging Revolution*, Boulder/Colorado: Westview Press, s. 129-144.
- Bühl, Walter L., 1978: "Max Scheler", der. Dirk Käsler, *Klassiker des soziologischen Denkens. Zweiter Band. Von Weber bis Mannheim*, München: C.H. Beck.
- Caton, Hiram, 1981: "Domesticating Nature: Thoughts on the Ethology of Modern Politics", der. Elliott White, *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books, s. 99-133.
- Corning, Peter D., 1983: "Politik und Evolution. Kybernetik und Synergismus in der Entstehung komplexer Gesellschaften", der. Heiner Flohr ve Wolfgang Tönnemann, *Politik und Biologie. Beiträge zur Life-Sciences-Orientierung der Sozialwissenschaften*, Berlin/Hamburg: P. Parey, s. 38-60.
- Davies, James Chowning, 1994: "Innate Roots of Revolution and Other Political Violence", der. Albert Somit ve Steven A. Peterson, *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut: Jai Press, s. 183-208.
- Dawkins, Richard, 1982: *Extended Phenotype*, Oxford: Freeman.
- Dawkins, Richard, 1986: "Sociobiology: the New Storm in a Teacup", der. Steven Rose ve Lisa Apignanesi, *Science and Beyond*, Oxford: Blackwell, s. 61-68.
- Dawkins, Richard, 1989: *The Selfish Gene. New Ed.*, Oxford/New York: Oxford UP.
- Delius, Juan D., 1989: "Of Mind Memes and Brain Bugs. A Natural History of Culture", der. Walter A. Koch, *The Nature of Culture*, Bochum: Brockmeyer.
- Dennett, Daniel C., 1995: *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and the Meanings of Life*, New York: Simon and Schuster.

- Dießenbacher, Hartmut, 1999: "Der demographische Faktor. Was war die Ursache des Kosovo-Krieges?", FAZ (03.07.1999), s. III vd.
- Dörner, Dietrich, 2000: "Bewußtsein und Gehirn", der. Norbert Elsner ve Gerd Lühr, *Das Gehirn und sein Geist*, Göttingen: Wallstein, s. 147-165.
- Eibl-Eibesfeld, Irenäus, 1987: *Grundriß der vergleichenden Verhaltensforschung*. 7. überarb. u. erw. Aufl., München/Zürich: Piper.
- Elsner, Norbert ve Gerd Lühr, 2000: *Das Gehirn und sein Geist*, Göttingen: Wallstein.
- Etkin, William, 1981: "A Biological Critique of Sociobiological Theory", der. Elliott White, *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books, s. 45-87.
- Euchner, Walter, Francesca Rigotti ve Pierangelo Schiera, 1993: *Die Macht der Vorstellungen. Die politische Metapher in historischer Perspektive*, Bologna/Berlin: il Mulino, Duncker & Humblot.
- Euchner, Walter, 1996: *John Locke zur Einführung*, Hamburg: Junius.
- Euchner, Walter, 2000: "Ideengeschichte des Sozialismus in Deutschland, Teil I", der. Helga Grebing, *Geschichte der sozialen Ideen in Deutschland. Sozialismus, Katholische Soziallehre, Protestantische Sozialethik. Ein Handbuch*, Essen: Klartext.
- Falger, Vincent S.E., 1998: "Biokulturelle Perspektive und Internationale Beziehungen", der. Klaus Kamps ve Meredith Watts, *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 179-192.
- Flohr, Anne Katrin, 1994: *Fremdenfeindlichkeit. Biosoziale Grundlagen von Ethnozentrismus*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Flohr, Heiner ve Wolfgang Tönnemann (der.), 1983: *Politik und Biologie. Beiträge zur Life-Sciences-Orientierung der Sozialwissenschaften*, Berlin/Hamburg: P. Parey.

- Flohr, Heiner, 1990: "Die Bedeutung biokultureller Ansätze für die Institutionentheorie", der. Gerhard Göhler, Kurt Lenk ve Rainer Schmalz-Bruns, *Die Rationalität politischer Institutionen. Interdisziplinäre Perspektiven*, Baden-Baden: Nomos, s. 21-57.
- Flohr, Heiner, 2000: "Ist der Ethnozentrismus in unserer Natur verwurzelt?", der. Uwe Jens ve Hajo Romahn, *Sozialpolitik und Sozialökonomik. Soziale Ökonomie im Zeichen der Globalisierung. Festschrift für Lothar Neumann*, Marburg: Metropolis, s. 63-79.
- Foley, Robert, 2000: *Menschen vor Homo sapiens. Wie und wann sich unsere Art durchsetzte*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Fontane, Theodor, 1998: *Romane und Erzählungen in drei Bänden, Band 3*, Frankfurt a.M./Wien: Büchergilde Gutenberg.
- Gehlen, Arnold, 1961: *Anthropologische Forschung. Zur Selbstbegegnung und Selbstentdeckung des Menschen*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Goethe, Johann Wolfgang von, 1998: *Reineke Fuchs. Goethe, Werke, Sechster Band*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Göhler, Gerhard, Kurt Lenk ve Rainer Schmalz-Bruns, 1990: *Die Rationalität politischer Institutionen. Interdisziplinäre Perspektiven*, Baden-Baden: Nomos.
- Grünberger, Hans, 1995: *Raubvogel und kaiserliches Wappentier. Laster- und Tugendkataloge in der Karriere des Adlers als Herrschaftssymbol in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Yayınlanmamış Yazma.
- Hamilton, W. D., 1964: "The Genetic Evolution of Social Behaviour", *Journal of Theoretical Biology*, 7, s. 1-16; 17-52.
- Hartigan, Richard Shelly, 1994: "Contributions of Biopolitics to Mainstream Political Science: Implications for Political Philosophy", der. Albert Somit ve Steven A. Peterson, *Research in Bi-*

opolitics. Volume 2. *Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press, s. 19-33.

- Hayek, F. A. von, 1969: "Bemerkungen über die Entwicklung von Systemen und Verhaltensregeln", *Freiburger Studien. Gesammelte Aufsätze*, Tübingen: Mohr, s. 144-160.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 1952: *Phänomenologie des Geistes. Nach dem Texte der Originalausgabe hrsg. von Johannes Hoffmeister*, Hamburg: Meiner.
- Heller, Agnes ve Sonja Riekman (der.), 1996: *Biopolitics. The Politics of the Body, Race and Nature*, Brookfield/Vermont: Avebury, Ashgate Publishing Limited.
- Hettlage, Robert, 1990: "Das Tier im Mensch – die verspätete Suche nach biologischen Ursachen", der. Gerhard Köhler, Kurt Lenk ve Rainer Schmalz-Bruns, *Die Rationalität politischer Institutionen. Interdisziplinäre Perspektiven*, Baden-Baden: Nomos, s. 59-84.
- Hines, Samuel, 1983: "Der Ursprung des Staates", der. Heiner Flohr ve Wolfgang Tönnemann, *Politik und Biologie. Beiträge zur Life-Science-Orientierung der Sozialwissenschaften*, Berlin/Hamburg: P. Parey, s. 68-79.
- Hirshleifer, Jack, 1982: "Economics from Biological Standpoint", der. Thomas Wiegele, *Biology and the Social Sciences. An Emerging Revolution*, Boulder/Colorado: Westview Press, s. 145-184.
- Ho, Mae-Wan ve Sidney W. Fox (der.), 1988: *Evolutionary Processes and Metaphors*, Chichester vd.: Wiley & Sons.
- Ho, Mae-Wan, 1988: "On Not Holding Nature Still: Evolution by Process, Not by Consequence", der. Mae-Wan Ho ve Sidney W. Fox, *Evolutionary Processes and Metaphors*, Chichester vd.: Wiley & Sons, s. 117-144.

- Kästner, Erich, 1992: "Die Konferenz der Tiere", Kästner für Kinder, Frankfurt a.M./Wien: Büchergilde Gutenberg.
- Kamps, Klaus ve Meredith Watts (der.), 1998: "Einleitung", *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 11-26.
- Kautsky, Karl, 1930: *Ethik und materialistische Geschichtsauffassung. Ein Versuch*, Berlin: J.H.W. Dietz.
- Kautsky, Karl, 1970: "Die Aktion der Masse", der. Antonia Grunenberg, *Die Massenstreikdebatte. Beiträge von Parvus u.a.*, Frankfurt a.M.: Europäische Verlagsanstalt.
- Kautsky, Karl, 1988: *Die materialistische Geschichtsauffassung. Gekürzte Ausgabe. Hrsg. u. eingel. v. John H. Kautsky*, Berlin/Bonn: J.H.W. Dietz.
- Fox Keller, Evelyn, 2000: "Das Jahrhundert des Gens", *FAZ* (20.01.2001), s. 46.
- Kemmerling, Andreas, 2000: "Ich, mein Gehirn und mein Geist", der. Norbert Elsner ve Gerd Lühr, *Das Gehirn und sein Geist*, Göttingen: Wallstein, s. 223-241.
- Kitcher, Philipp, 1985: *Vaulting Ambition. Sociobiology and the Quest for Human Nature*, Cambridge, Mass./Londra: The MIT Press.
- Kropotkin, Peter, 1923: *Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt. Autorisierte Ausgabe besorgt von Gustav Landauer*, Leipzig: Th. Thomas.
- Libet, Benjamin, 1985: "Unconscious Cerebral Initiative and the Role of Conscious Will in Voluntary Action", *The Behavioral and Brain Sciences*, 8, s. 529-566.
- Litt, Theodor, 1948: *Mensch und Welt. Grundlinien einer Philosophie des Geistes*, München: Federmann.
- Lorenz, Konrad, 1978: *Das Wirkungsgefüge der Natur und das Schicksal der Menschen. Gesammelte Arbeiten. Hrsg. und eingel. v. Irenäus Eibl-Eibesfeld*, München: Piper.

- Losco, Joseph, 1994: "Biology and Public Administration", der. Albert Somit ve Steven A. Peterson, *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press, s. 47-67.
- Lumsden, Charles J. ve Edward O. Wilson, 1981: *Genes, Mind and Culture. The Coevolutionary Process*, Cambridge, Mass./Londra: Harvard UP.
- Lumsden, Charles J. ve Edward O. Wilson, 1983: *Promethean Fire. Reflections on the Origin of Mind*, Cambridge, Mass./Londra: Harvard UP.
- Mandeville, Bernard, 1968: *Die Bienenfabel oder private Laster, öffentliche Vorteile. Einleitung von Walter Euchner*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Markl, Hubert, 1983: "Wie unfrei ist der Mensch? Von der Natur in der Geschichte", *Natur und Geschichte*, München/Wien: Oldenbourg.
- Markl, Hubert, 1998: "Die fortwirkende Naturgeschichte im Menschen", *Wissenschaft gegen Zukunftsangst*, München/Wien: Hanser, s. 53-78.
- Marten, Heinz-Georg, 1983: *Sozialbiologismus. Biologische Grundpositionen der politischen Ideengeschichte*, Frankfurt a.M./New York: Campus.
- Marx, Karl, 1975: "Die Verhandlungen des 6. rheinischen Landtags", *MEGA, I, 1*, Berlin: Dietz Verlag, s. 129-169.
- Marx, Karl, 1982: "Ökonomisch-philosophische Manuskripte", *MEGW, I, 1,2*, Berlin: Dietz Verlag, s. 189-483.
- Marx, Karl ve Friedrich Engels, 1969: "Die deutsche Ideologie", *MEW. Band 3*, Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl, 1953: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohentwurf)*, Berlin: Dietz Verlag.

- Masters, Roger D., 1982: "Politics as a Biological Phenomenon", in: Thomas Wiegele, *Biology and the Social Sciences. An Emerging Revolution*, Boulder/Colorado: Westview Press, s. 203-224.
- Masters, Roger D., 1985: *The Nature of Politics*, New Haven/Londra: Yale UP.
- Menzel, August, 1869: *Die Biene in ihren Beziehungen zur Kulturgeschichte und ihr Leben im Kreislauf des Jahres*, Zürich: Menzel.
- Meyer, Peter, 1998: "Zur Persistenz ethnischer Solidarität. Evolutionsbiologische Perspektiven", *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 97-118.
- Münkler, Herfried, 1984: *Politische Bilder, Politik der Metaphern*, Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Orwell, George, 1951: *Animal Farm. A Fairy Story*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- Peterson, Steven A. ve Albert Somit, 1994: "Research Methods Derived from Life Sciences", *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contributions of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press, s. 35-45.
- Phaedrus, 1989: *Der Wolf und das Lamm. Fabeln. Lateinisch und deutsch*, Hrsg. v. Volker Riedel, Leipzig: Reclam.
- Ridley, Matt, 1997: *Die Biologie der Tugend*, Berlin: Ullstein.
- Ridley, Matt, 1999: *Alphabet des Lebens. Die Geschichte des menschlichen Genoms*, München: Claassen.
- Rose, Steven ve Lisa Appignanesi, 1986: "Introduction", *Science and Beyond*, Oxford: Blackwell, s. 1-16.
- Rose, Steven, 2000: *Darwins gefährliche Erben. Biologie jenseits der egoistischen Gene*, München: C.H. Beck.
- Roth, Gerhard, 1995: *Das Gehirn und seine Wirklichkeit. Kognitive Neurobiologie und ihre philosophischen Konsequenzen*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.

- Roth, Gerhard, 2000: "Die Evolution von Geist und Bewusstsein", der. Norbert Elsner ve Gerd Lühr, *Das Gehirn und sein Geist*, Göttingen: Wallstein, s. 147-188.
- Saretzki, Thomas, 1990: "Biopolitics – ein erklärungskräftiger Ansatz für die Theorie politischer Institutionen?", der. Gerhard Göhler, Kurt Lenk ve Rainer Schmalz-Bruns, *Die Rationalität politischer Institutionen. Interdisziplinäre Perspektiven*, Baden-Baden: Nomos, s. 85-114.
- Saunders, Peter T., 1988: "Sociobiology: A House Built on Sand", der. Mea-Wan Ho ve Sidney W. Fox, *Evolutionary Processes and Metaphors*, Chichester vd.: Wiley & Sons, s. 275-294.
- Schmidbauer, Wolfgang, 1972: *Die sogenannte Aggression. Die kulturelle Evolution und das Böse*, Hamburg: Hoffmann und Campe.
- Schubert, Glendon, 1981: "The Sociobiology of Political Behavior", der. Elliott White, *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books, s. 193-238.
- Schubert, James N. vd., 1998: "Physische Erscheinungen und die Einschätzung von politischen Kandidatinnen und Kandidaten", der. Klaus Kamps ve Meredith Watts, *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 155-179.
- Senghaas, Dieter, 1969: *Abschreckung und Frieden. Studien zur Kritik organisierter Friedlosigkeit*, Frankfurt a.M.: Europäische Verlagsanstalt.
- [Shakespeare, 1997]: *The Norton Shakespeare Based on the Oxford Edition*, New York/Londra: W.W. Norton & Company.
- Singer, Peter, 1981: *The Expanding Circle. Ethics and Sociobiology*, Oxford: Clarendon Press.
- Singer, Wolf, 2000: "Vom Gehirn zum Bewußtsein", der. Norbert Elsner ve Gerd Lühr, *Das Gehirn und sein Geist*, Göttingen: Wallstein, s. 189-204.

- Sinnott, Edmund W., 1945: "The Biological Basis of Democracy", *The Yale Review*, 35 (1945/46), s. 61-73.
- Somit, Albert, 1981: "Human Nature as a Central Issue in Political Philosophy", der. Elliott White, *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books, s. 167-191.
- Somit, Albert ve Steven A. Peterson (der.), 1994: *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press.
- Somit, Albert ve Meredith W. Watts, 1994: "Biology and Politics: Political, Practical and Philosophical Issues", der. Albert Somit ve Steven A. Peterson, *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press, s. 1-18.
- Somit, Albert ve Steven A. Petersen, 1997: *Darwinism, Dominance, and Democracy: The Biological Basis of Authoritarianism*, Westport: Praeger Publishers.
- Somit, Albert ve Steven A. Peterson, 1998: "Die Natur der menschlichen Natur. Wo Evolutionstheorie und Politische Philosophie sich treffen", der. Klaus Kamps ve Meredith Watts, *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 39-54.
- Sternberger, Dolf, 1978: *Drei Wurzeln der Politik* (Sternberger, Schriften, II, 1), Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Trivers, Robert, 1981: "Sociobiology and Politics", der. Elliott White, *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books, s. 1-43.
- Tucholsky, Kurt, 1946: "Affenkäfig", *Gruß nach vorn. Eine Auswahl*, hrsg. v. Erich Kästner, Stuttgart/Hamburg: Rowohlt.

- Vanhanen, Tatu, 1984: *The Emergence of Democracy. A Comparative Study of 119 States, 1850-1979*, Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Vanhanen, Tatu, 1990: *The Process of Democratization. A Comparative Study of 147 States, 1980-1988*, New York/Bristol, PA/Washington, D.C./Londra: Crane Russak.
- Vanhanen, Tatu, 1998: "Soziale Probleme und Biopolitics", der. Klaus Kamps ve Meredith Watts, *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturalismus. Liber Amicorum Heiner Flohr*, Baden-Baden: Nomos, s. 133-144.
- Vogel, Christian, 1989: *Vom Töten zum Mord. Das wirklich Böse in der Evolutiongeschichte*, München: Hanser.
- Waal, Frans de, 1982: *Chimpanzee Politics. Power and Sex Among Apes*, Londra: Cape.
- Waal, Frans de, 1996: *Good Natured. The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals*, Cambridge, Mass./Londra: Harvard UP.
- Wasmann, Erich S.J., 1897: *Vergleichende Studien der Ameisen und der höheren Thiere*, Freiburg im Breisgau: Herder.
- Watts, Meredith W., 1994: "Biopolitical Contributions to Comparative Politics", der. Albert Somit ve Steven A. Peterson, *Research in Biopolitics. Volume 2. Biopolitics and the Mainstream. Contribution of Biology to Political Science*, Greenwich/Connecticut/Londra: Jai Press, s. 209-235.
- Weise, Peter, 1997: "Ökonomie und Ethik", der. Martin Dabrowski, *Wirtschaftsethik und Moralökonomie. Normen, soziale Ordnung und der Beitrag der Ökonomik*, Berlin: Duncker & Humblot.
- White, Elliott (der.), 1981: *Sociobiology and Politics*, Lexington, Mass./Toronto: Lexington Books.

- White, Elliott, 1993: *Genes, Brains, and Politics. Self-Selection and Social Life*, Westport/Connecticut/Londra: Praeger.
- Wiegele, Thomas C., 1982: "Is a Revolution Brewing in the Social Sciences?", *Biology and the Social Sciences. An Emerging Revolution*, Bouldner/Colorado: Westview Press, s. 3-8.
- Wilson, Edward O., 1975: *Sociobiology. The New Synthesis*, Cambridge, Mass./Londra: Harvard UP.
- Wilson, Edward O., 1980: *On Human Nature*, Cambridge, Mass./Londra: Harvard UP.
- Wilson, Edward O., 1998: *Consilience. The Unity of Knowledge*, Londra: Little, Brown and Company.

EKLER

Biyo-Politika'dan Yapay Zekânın Siberuzayına Açılan Yeni Çıgırlar

Yayınlanma Tarihi: 2023

“İleriye! Yukarıya! Dışarıya!”
(Extropia’cıların Düsturu)

Sosyo-Biyoloji/Biyo-Politika ve Ütopya

Sosyo-biyoloji ve biyo-politika, Anglo-Sakson mahreçli toplumbilim anlayışının sosyal ve siyasal soruları çözümlemeye çalışırken sıkça kullanmaya başladığı biyolojik temoremleri özetleyen kavramlardır. Söz konusu disiplinlerin temel bilimsel duruşu, pozitivist olduğu kadar maddecidir de. Oysa, toplumların zıt kutuplar çevresinde örgütlenmiş olabileceği fikri (Platoncu ütopya geleneğinde olduğu gibi,

iyi toplumlar ile Aldous Huxley'in *Brave New World* [Cesur Yeni Dünya] isimli eserinde tasvir edildiği üzere 'kara' ütopyaların kötü toplumları) bu duruşun çok uzağındadır. Bu sebeple 'yeni çığırlar'dan söz edildiğinde, diyalektik bir dönüşümün yaşandığı izlenimi doğmaktadır. Oysa, bu konuyla ilgili öne çıkan eserlere göz atıldığında, içlerinde felsefi açıdan ağırlığı olan pek bir şey bulunamayacağı için, burada bir dönüşümden değil de, doğabilimsel pozitivizmden güncel insan dünyasının değiştirilmesini tahayyül eden yaklaşımlara yönelik bir 'ölümcül sıçrayış'tan (*salto mortale*) söz etmek daha yerinde olacaktır.

Benim buradaki amacım ütopya kavramını tartışmak değil. Bu konuda oldukça iyi çalışmalar var zaten (bkz. Saage 1991). Onun için burada sadece şu kadarıyla yetineceğim: Bence ütopya, Platon'cu gelenek içinde ele alındığında, yani mevcut siyasal yapının rasyonel düzenleme ilkeleriyle çelişen bir aksi sureti olarak görüldüğünde anlamlıdır. Ütopik düşünebilme yeteneği, mevcut olanın dışında da bir şeylerin olabileceğini hayal edebilme gücüne ihtiyaç duyar. Bunun yanı sıra öztefekkür yeteneği de şarttır, yani kendimizi şu ankinden farklı bir siyasal varoluş biçiminde tahayyül edebilmeyi de gerektirir.

İnsanın toplumsal ve siyasal varoluşuna ilişkin söz konusu ütopik ikili anlayış, biyolojistik 'life sciences' (yaşam bilimleri) tarafından kesinlikle reddedilmektedir. Örneğin pek çok beyin araştırmacısı, insan beyniyle ilgili açıklamaların beyin içinde cereyan eden fizyolojik süreçlerle özdeş olmayan bilişsel bir sistem sayesinde mümkün olduğunu savunsa da, bazı beyin fizyologları, sözgelimi 'bilinç'in bile

beynin belirli bir bölgesinin sinirsel olarak uyarılmasından ibaret olduğunu, bu sebeple 'özgür irade' gibi tartışmanın basit bir yanılsamaya dayandığını ileri sürerler. Sosyo-biyoloji/biyo-politikanın tekçi-maddeci düşünen temsilcileri de bu kanaattedir. Sosyo-biyolojinin kurucusu Edward O. Wilson için 'irade özgürlüğü' gibi bir şey yoktur örneğin. Ona göre insan davranışı sadece beyindeki limbik sistem (*thalamus, hippocampus*) tarafından sevk ve idare edilmektedir, o kadar. Bu bağlamda limbik sistem, evrim süreci içinde öyle gelişmiştir ki, insan davranışlarının özü itibarıyla, insanın kendi genlerini en etkin biçimde bir sonraki nesle aktarabilmesini sağlayacak şekilde programlamıştır.

Tüm bu açıklamaların temelinde *evrim ilkesi* yatmaktadır. Bu temel ilke, Darwin tarafından tanımlanmış olup, canlı türlerinin gelişimini açıklamaya gayret etmektedir. Günümüzdeyse evrim kuramı, gen-kuramsal açıdan yorumlanmaktadır. Genlerimizin büyük bir çoğunluğu diğer canlılarla ortaktır, özellikle de en yakın akrabalarımız olan primatlarla. Aslında 'siyasal hayvanat' olarak adlandırılan arılar ve karıncalarla bile zannettiğimizden fazla ortak yönümüzün bulunduğu söylenegelmektedir. Temel ilke şudur: Bütün canlıların amacı kendi genlerini yaymaktır. Öyle ki, bu amacı gerçekleştirmeye çalışanlar tikel canlılar değil, genel olarak genlerdir (Dawkins 1989). Genlerin hedefi ölümsüzlüktür. Fiilen mevcut olan canlı anlamındaki 'fenotip' olarak bizler, aslında gen taşımacılığının araçlarından başka bir şey değiliz. Yahut, ünlü bir sosyo-biyolog olan David Barash'ın bir zamanlar dile getirdiği üzere: Bizler koşu atı, genlerimiz jokeylerimizdir (Barash 1981, 226).

Sosyo-biyolojinin ikinci ana teoremi, 'dahil edici esenlik' (*inclusive fitness*) olarak ifade edilmektedir. Bu teorem, neden bazı canlıların 'diğerkâm' davrandığını, yani karşılığını görme şansı çok zayıf olduğu halde diğerlerine yarar sağlama eğilimi içinde olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Sosyo-biyolojik açıdan bakıldığında böyle bir şey aslında imkânsızdır, çünkü diğerkâmlık, varoluş mücadelesi yasasıyla çelişmektedir. Bu kuramsal çelişki, diğerkâm davranışın da egoist motivasyonlar sonucu gerçekleştirildiğini iddia etmek suretiyle çözülmeye çalışılmıştır. Genetik temellere sahip bir kurala göre bireyler, akraba veya topluluklarına yönelik yarar sağladığında da kendi genlerinin devamını bir şekilde garanti altına almış olurlar. Çünkü yakın akrabalar ya da içinde yaşanan topluluk kısmen de olsa o bireyin genlerini taşımaktadır. Birey kendini feda ederek diğerlerine bir fayda sağladığında, diğerlerinin yaşama şansı artacak, böylece genlerin bir sonraki nesle aktarılma imkânı çoğalacaktır. Örneğin, sosyo-biyolojinin öncüsü W.D. Hamilton, gen yayma açısından ele alındığında, bireyin kendini diğerleri için feda etmesinin yarar getirdiğini matematiksel olarak açıklamaya çalışmıştır. Bu matematiksel modele göre birey, kendini feda ederek daha çok genin bir sonraki nesle aktarılabilmesini sağlamaktadır (Hamilton 1964, 1-16). Buna bir örnek, kendi hayatlarını risk altına sokarak (örneğin, yırtıcı bir hayvanı kendine çekerek) diğer hemcinslerini ötüşleriyle ikaz eden kuşlardır. Memleket uğruna canını feda etmek de bu kapsamda ele alınmaktadır.

Biyo-politika, yani bu tür teoremlerin siyaset bilimi açısından değerlendirilmesi, Almanya'daki siyaset bilimcileri arasında henüz pek kabul görmemektedir, çünkü onlar, si-

yaseti genellikle kültürel argümanlarla açıklama eğilimi içindedirler. Ayrıca biyo-politikanın kapsama alanı da son derece sınırlıdır. Daha ziyade şiddet ve savaş, hiyerarşi oluşumu, etnosantrizm ve yabancı düşmanlığı, nepotizm ve bürokrasi ile demokrasi sorunlarıyla ilgilenen biyo-politika, primatlarda genetik olarak programlandığı görülen hiyerarşik davranış kalıplarını soyutlayarak insan dünyasına uygulamaya çalışmaktadır. Biyo-politikanın yaygın biçimde müracaat ettiği teoremler arasında genetik kökenli egemenlik dürtüsü ile diğerkâm davranışı akrabalık bağlarıyla açıklamaya çalışan ‘dahil edici esenlik’ yaklaşımları bulunmaktadır. Oysa geniş ülke topraklarına sahip çağdaş devletlerde akrabalık bağlarının siyasal davranışları açıklayabilme şansı çok düşüktür, kuşkusuz. Bu sebeple biyo-politika, ulusla ya da belirli gruplarla (yani bir tür yapay akrabalık bağıyla) özdeşleşme gibi değişik veçheleri bünyesine katmak durumunda kalmıştır. Doğacı yaklaşımlarına rağmen biyo-politikanın temelde tündengelimci ve kurgulayımci olduğu, ürettiği sonuçlar açınsındansa akla yatkın olmayıp, çoğu kere olgularla çeliştiğı gözlemlenmektedir.

Tüm bu sebeplerden dolayı, ütopya ile biyo-politika birbiriyle bağdaşmaz. Biyo-politikaya göre evrim, lider bireylerin ve başlarında bulundukları klanların gen yayma çıkarlarına hizmet edecek hiyerarşik toplum yapıları ortaya çıkarma peşindedir. Bu doktrine göre, evrimsel biçimde meydana çıkan söz konusu ‘doğal düzen’le ters düşen ütöpik modeller, evrim açısından hatalı gelişmelere sebebiyet vermekte ve uzun dönemde düzenin bekasını ciddi biçimde tehdit etmektedirler. Dolayısıyla, sosyo-biyoloji ile biyo-politika-

nın özgürlükçü düsturu haline gelen ‘en kifayetli olana en çok hareket serbestisi tanıma’, yukarıdaki öğretiyi özlü biçimde yansıtacaktır. Klasik ütopyaların en belli başlı hedefleri arasında özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ve ekonomiyle toplumun merkezi biçimde yönlendirilerek toplumsal adalet idealinin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Oysa biyo-politik açıdan böyle bir hedef, ‘güçlü olanın hayatta kalması’ ilkesiyle tam bir çelişki anlamına gelecektir.

Darwin’ci Evrimden İnsan Eliyle Yönlendirilen Evrime

Almanya’daki siyaset bilimcilerin çoğu kültürcü olduğundan, sosyal bilimlerin kalelerinin birer birer ‘yaşam bilimleri’ tarafından ele geçirilmesini fark etmeleri çok uzun sürmüştür. Söz konusu gelişmelerin artık nazarı dikkatleri celbetmesinin belki de en büyük sebebi, Almanya’nın en büyük gazetelerinden biri olan *Frankfurter Allgemeine Zeitung*’un (FAZ) kültür editörü Frank Schirrmacher’ın gen ve ‘yapay zekâ’ araştırmalarının muhtemel etkileri üzerine aynı gazete için hazırladığı yazılardır. Bilimle ilgili tartışmaların bu şekilde yeniden yönlendirilmesi, ‘yaşam bilimleri’nde de kısmi bir veçhe değişimini yansıtmaktadır. Yeni tartışmalarda, gen-kuramsal açıdan yorumlanan evrimden, geleneksel evrim kuramının eleştirisine doğru bir kaymanın da yaşandığı görülmektedir. Evvelden evrim-biyolojiyle ilgili bilimsel literatürde, Darwin’e Tanrı benzeri bir konum tayin edilmişti. Buna göre evrimsel seçme ilkesi, mümkün olan dünyaların en iyisini ortaya çıkarmıştı, çünkü sadece kudretli, sağlıklı ve kifayetli olanlar yaşamaya

devam edebiliyordu. Oysa en yeni tartışmalar, bu görüşün yanlış olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, evrim kuramının sonuçları hiç de tatminkâr değildir ve gözden geçirilmeye muhtaçtır. Örneğin, gen-teknolojisindeki muazzam gelişmeler, bazı ırsi hastalıkların kökünü kazıyacak tedbirleri mümkün kılarak, insan soyunun mükemmelleştirilmesi açısından önemli bir imkân sunmaktadır. Ayrıca yapay zekâ (YZ) sayesinde, insanoğlunun bazı zayıflıkları yeni teknolojilerle giderilebilmektedir. Ama bu gelişmelerin hiçbiri, klasik evrim kuramınca ele alınmamaktadır. Belki de gelecekte, insanoğlunun türsel sınırları aşılacak, eşi görülmemiş zekâ katsayılarına erişilerek yepyeni bir tinsel varlık ortaya çıkacak ve evrenin uçsuz bucaksız derinliği fethedilecektir. Bunların tümü de, evrimin insanoğluna dayattığı sözde sınırların ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Darwin'in dile getirdiği evrim kuramının yerini, tinin henüz bilinmeyen yapay varlık biçimlerini kapsayan yeni bir gelişim anlayışı almaktadır. Diyalektik açıdan bakıldığında, sosyo-biyolojizmin gerçekten de ütopyacılığa ('kara' ütopya) yaklaştığını söylemek mümkündür.

Böyle bir eğilim, uzunca bir süreden beri gözlemlenmektedir. Özellikle de Anglo-Sakson kültür âleminde: Bilim dünyasının faşistlerin yönetimi altında barbarlığa dönüştüğü Avrupa'dan uzak biçimde serpilen ABD ve İngiltere'deki bilimsel çalışmalar, Darwin-Spencer odaklı bir maddeci pozitivizmin hızla gelişmesine zemin hazırlamıştı. Söz konusu eğilimin yönünü görmek açısından, 1962'de düzenlenen 'Ciba Sempozyumu' önemli bir yere sahiptir. O tarihte, aralarında altı Nobel ödüllü araştırmacının da bulunduğu yir-

mi yedi bilim adamı Londra'da bir araya gelmişti. Tartışılan konu, insanoğlunun genetik donanımının mükemmelleştirilip mükemmelleştirilemeyeceğiydi. Örneğin, planlama uzmanı A. Glikson'a göre, insanların kendi insani vazifelerini yerine getirebilmeleri, evrimi bizzat yönlendirmeleriyle gerçekleşebilecekti (Glikson 1988, 164). Soyarıtımı tedbirlerinin uygulanması anlamına gelen bu talep, halktan yükselecek muhalif görüşlerin önünün mutlaka alınması gerektiğini savunmaktadır: "...modelimiz ne kadar incelikli olursa, hükümet politikası da muhtemelen o kadar kolaylıkla yürürlüğe konabilecektir" (YZ araştırmacısı Donald M. Mackay; Mackay 1988, 189 vd.). Öte yandan zoolog ve genetikçi Hermann J. Muller, 'euteleogenesis' (yani 'üstün genetik özelliklere sahip' erkeklerin spermleri alınarak yapılan yapay döllenme) sayesinde 'en mükemmel genetik donanıma sahip' çocuklar üretmenin mümkün olacağını söylemektedir (Muller 1988, 284, 287, 291). Irsi özelliklerimizin kodlandığı DNA molekülünün sarmal yapısını keşfedenlerden biri olan F.H.C. Crick ise, daha da ileri giderek, çocuk yapma ve sperm dondurma isteğinin 'önceden alınacak izne tabi' tutulmasını talep etmiştir. Hatta, genetik açıdan sakıncalı olan ebeveynin çocuk yapmasının engellenmesini, gerektiğinde hükümetin 'gıdalara, döllenmeyi engelleyici katkı maddesi' koymasını, 'toplum için özellikle yarar sağlayan kişiler'in çocuk sahibi olmalarının maddi olarak da desteklenmesini bile savunmuştur (Crick 1988, 302 vd.). Öte yandan, sosyo-biyolojinin öncülerinden ve *Daedalus, or Science and Future* ("Daedalus, yahut Bilim ve Gelecek", 1923) isimli ütöpik eserin yazarı ünlü biyolog J.B.S. Haldane, özel yete-

nekleri olan erkeklerin (metinde gerçekten sadece 'erkekler' diye yazmaktadır) klonlanmasını önermiştir. Haldane, insan yetiştirme tekniklerinin geliştirilerek belirli hizmet ve amaçlara uygun beden biçimlerinin geliştirilebileceğini ve örneğin uzay seyahatleri için kısa bacaklı küçük insanların yettirilebileceğini savunmuştur. Ona göre, "geriye dönük bir mütasyona gidilerek orta pliyosen yaklaşık (2-4 milyon yıl öncesi) dönemindeki beden yapımıza, yani kavramalı ayaklara ve maymunların sahibi olduğu türden kalça kemiklerine kavuşarak" çok daha yararlı bir fiziki yapıya kavuşmamız mümkündür (Haldane 1988, 372, 381 vd., 384). Tüm bunların bir mizah gösterisine ait olduğunu düşünebiliriz, ama söz konusu toplantıya katılanların üst düzey bilim adamı oldukları onların ne kadar ciddi olmalarını, göstermektedir.

Ciba Sempozyumu'nda insan zekâsıyla yapay zekânın birbiriyle kaynaştırılması gerektiğine ilişkin ilk emareler de görülmüştü. Fizikçi ve bilim tarihçisi S. Price, insan beyninin yerine makinelerin konulmasını, birden çok insanın beynini bir araya getirerek 'kendini aşan bir sistem'in yaratılmasını önermiştir (Price 1988, 199). Zoolog Hermann J. Muller'e göre amaç, doğal seçmenin getirisini artırmaktır, çünkü doğal seçme her zaman 'ilerleme' anlamına gelmemektedir. Bunun için genlerin insanoğlu tarafından sevk ve idaresi sağlanmalı, ayrıca 'insanoğlunun yerini alacak ...tamamıyla yapay varlıklar'ın yaratılmasına çalışılmalıdır. Ancak Muller, bu alanda pek başarı sağlanamayacağı görüşündedir (Muller 1988, 277, 284). Edward O. Wilson da insan klonlanma ve genetik manipölasyon üzerine kurulu bir soyarıtımının yeni bir tinsel varlığın -muhtemelen insanla bilgisayar arası bir yaratığın-

doğuşuna yol açacağını tahmin etmektedir. Wilson'a göre, bu yaratığın insani niteliklere haiz olduğu kuşkusuzdur, çünkü "insan gibi olana insan denir" (Wilson 1978, 18, 208).

Yapay Zekâların Siberuzayı

Doğabilimlerinin fütüristik mensuplarının gördüğü bu hülyalar katlanarak artmış ve yeni bir aşamaya gelmiştir. 1994'ten beri ABD'de bir grup felsefeci, molekül bilimci, bilişsel bilimci, bilgisayar uzmanı, robot teknisyeni, nanoteknoloji uzmanı, medya uzmanı ve matematikçi, '*Extropians*' (*Extropia*'cılar) adı altında bir araya gelmişlerdir. *Extropia*'cılar arasında robot araştırmacısı Hans Moravec, bilgisayar uzmanı Ray Kurzweil ve grubun felsefi 'önder'i Max More da bulunmaktadır. *Extropia*'cılarının sosyo-biyolojiyle ortak yönü, YZ sayesinde evrimin mükemmelleştirilebileceğine olan inançlarıdır.

'Ekstropi,' entropinin tersine çevrilmesidir. Termo-dinamiğin ikinci yasasına göre entropi, kapalı bir sistemde, herhangi bir başka enerji biçimine dönüştürülemeyen ısı miktarının geri döndürülmesi imkânsız biçimde artmasıdır. Bu, düzensizliğin giderek artması anlamına gelmektedir. Oysa *Extropia*'cılar, bilimlerin ve bilginin katlanarak büyümesinin genel olarak enerji, karmaşıklık ve düzen artışına yol açacağını savunmaktadırlar. Bu öğretinin baş temsilcisi Ray Kurzweil'dır. Kurzweil, öğretisini Moore Yasası denilen ve bilgisayar uzmanı Gordon Moore tarafından keşfedilen bir kurala dayandırmaktadır. Buna göre, bilgisayarların hesap gücü, her iki yılda bir (günümüzdeyse her yılda bir) ikiye

katlanmaktadır. Moore Yasası'ndan hareketle, entropinin özü sayılabilecek olan 'düzensizliğin giderek artması yasası'nın yerine 'artan verim yasası' geçecektir. Düzenin katlanarak artması (yani, 'ekstropi') ile birlikte zaman daha hızlı akacağından ve evrim böyle bir zaman şeması üzerine dayandığından evrimin yararları ve verimi de katlanarak artacaktır (Kurzweil 2000, 45 vd., 52 vd.).¹

Extropia'cılarının kendine özgü bir felsefi öğretisi vardır. Bu öğreti, Max More tarafından 1999'da kaleme alınan *The Extropian Principles – A Transhumanist Declaration* ("Extropia İlkeleri – Bir İnsancılaşırılık Bildirgesi") başlıklı bir manifestoda özetlenmiştir.² Buna göre *Extropia*'cılık, 'gelişmekte olan insancılaşırı ekstropi felsefesi' olarak tanımlanmaktadır. *Extropia*'cılarının hedefi, 'ekstropiyi artırmak' ya da 'insancıl koşullardan insancılaşırı koşullara geçmek'tir (More 1999, 1). More, evvela burjuva Aydınlanması'nın insancılık kavramını ele almaktadır: Buna göre, '*Extropia*'cılık' ile 'insancılar arasındaki ortak değerler 'akıl, ilerleme, insanlığın hayrına olan değerler' manzumesidir (More 1999). Öte yandan, "Öz Yönlendirme – Bağımsız Düşünmeyi, Bireysel Özgürlüğü, Özgüveni Geliştirmek" ve "Öz Dönüşüm – Kesintisiz Ahlaki, Zihinsel ve Fiziksel Öz Mükemmelliği İstemek" düsturla-

1) Sözde 'Moore Yasası'nın entropinin ana kuralını tersine çevirdiğini iddia etmek ne kadar doğrudur bilinmez. Çünkü 'Moore Yasası,' teknolojiye rastlanan bir gelişmeyi özetlemektedirken 'entropi' bir doğa yasasıdır. İkisini birbiriyle karşılaştırmak yöntem açısından hem pek doğru değildir, hem de mikroçiplerin ve 'bits'lerin miniyatürleştirilebilme sınırlarıyla ilgili bir tartışmaya dayanmaktadır. Ancak *Extropia*'cılar, söz konusu sorunların zaman içinde üstesinden gelineceğinden emindirler (bkz. Moravec 1999, 57 vd.).

2) Bildirgenin güncelleştirilmiş ve genişletilmiş bir versiyonu (*Version 3.11*) 20 Eylül 2003 tarihinde internete konmuştur: <http://www.extropy.org/principles.htm-kh0>.

rının da burjuva Aydınlanması'nın izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak bu düşünce geleneğinin klasikleri arasında sayılan Locke, Voltaire ya da Jefferson gibi isimlerin doğrudan zikredilmemiş olması dikkat çekicidir. Belki bunun sebebi, 'biyolojik geçmişimizin, kültürümüzün ve çevremizin bize bindirdiği sınırları' aşmak olabilir. Söz konusu öğretinin amacı, insanoğlunun eskimiş biyolojik ve kültürel varlığını sil baştan yeniden yaratmaktır. İddiaya göre, ekstrepinin en önemli ilham kaynağı, bilimkurgu filmleridir (Bugaj 2001, 54). Gerçekten de bilimkurgu filmlerindeki uzay kahramanları gibi *Extropia*'cılarının da amacı, insanoğlunu 'uzaya taşımak ve sonsuz derecede ilerleme' ve bu sayede 'kâinatı mesken tutma' vizyonunu gerçekleştirmektir (More 1999, 2 vd.). Dolayısıyla *Extropia*'cılar kendilerine şu düsturu edinmişlerdir: "Forward! Upward! Outward!" ["İleriye! Yukarıya! Dışarıya!"] (More 1999, 5).

Extropia'cılarının insancılaşırı varoluşa geçiş aşaması için (ve belki de insancılaşırı çağın bizatihi kendisi için) tahayyül ettikleri siyasal düzen, özü itibarıyla minimalistik-libertendir. Karl Popper'dan mülhem bir kavramla More, bu düzene 'Open Society / Açık Toplum' demektedir. Böylesi bir toplumda, 'yasaların çerçevesi içinde', 'ifade özgürlüğü, eylem özgürlüğü ve deneyim özgürlüğü' olacak, siyasal iktidar adem-i merkezi bir yapıya kavuşacaktır (More 1999, 2, 6). Bu bağlamdaki bazı fikirler, 'Civil Society / Sivil Toplum' tasavvurunu hatırlatmaktadır: 'İnsancılaşırı koşul'lara doğru ilerleyen 'insanlar', siyasal katılım peşindedirler ve "dernekler, özel gruplar veya kurumsal birimler" halinde teşkilatlanırlar (More 1999, 8). Ekonomi de liberten tasavvurlara gö-

re düzenlenmektedir. Hayek'in çözümlerlerinden yararlanarak, ekonomiye devlet müdahalesine karşı çıkılmakta, özel girişime dayalı bir ekonominin kesintisiz bir iktisadi büyümeyi garanti edeceği savunulmaktadır (More 1999, 6, 8, 11). Uzun insanlığın ikâmetine açılmasından sonra sonsuz bir hammadde ve enerji girdisi olacağından herhangi bir kaynak veya enerji sıkıntısı yaşanmayacaktır (More 1999, 3). *Extropia*'cılarının hiçbir ütopyayla ilişkilendirilmek istememeleri ilginçtir. Zira onlara göre ütopyalar, daima otoriter rejimleri ve toplumsal denetlemeyi beraberinde getirmektedir. Onlar, takip ettikleri vizyoner libertenliğe '*Extropia*' demeyi tercih etmektedirler (More 1999, 6 vd.).

Extropia'cılarının asıl amacı, her türlü araca başvurarak insan varlığının niteliğini artırmaktır. Etik veya dini dogmalar yüzünden yürürlükte olan sınırlandırmalar toplu olarak ortadan kaldırılmakta, bu bağlamda 'doğa' bile bir sınır olma özelliğini yitirmektedir, çünkü insanlar evrimin gidişatına bizzat müdahale edip onu yönlendireceklerdir. Böylece neshi ve bilinemezci bir yeniden doğuş atmosferi yaratılmaya çalışılmaktadır: "Hiçbir sır kutsal değildir, hiçbir sınır tartışılmaz değildir", "teknolojiyi duaya tercih ediyoruz" (More 1999, 3, 5). İnsanoğlunun öz gelişimi için elde pek çok imkân vardır. Bunların başında biyolojik tıbbın kazanımları, yani 'canlılığı artırıcı araçlar', 'nöro-kimyasal ilâçlar', 'yaratıcı düşünme becerileri, meditasyon ve görselleştirme teknikleri' gelmektedir. Bunlara ek olarak, biyo-teknoloji ve nanoteknoloji yardımıyla insan bedeninin fiziken geliştirilmesi de söz konusu olacaktır. Hatta yaşlanma sürecini durdurmak bile mümkün olabilecektir. "Doğal köklerimiz bize

bindirdiği hudutları üzerimizden ataraken, evrimin imkânlarını ve akli, tecrübi zekâmızı kullanacağız ve insan olmamızın getirdiği sınırlamaları böylece aşacağız” (More 1999, 4; Kurzweil 2001, 108 vd.; Goertzel 2000, 70).

İnsanaşırı varlıkların sembiyotik ilişkisi *Extropia*’cı vizyonun en temel ögesidir. Bu ilişkiyi en çarpıcı biçimde tanımlayan kişi Hans Moravec olmuştur. Son kitabı *Robots. Mere Machines to Transcendent Mind* (“Robotlar. Sade Makinelerden Aşkın Birer Zihne; 1999) onun bu konudaki görüşlerini özetlemektedir. Bu kitabında Moravec, bilgisayarların hesaplama gücündeki artışın son yıllarda inanılmaz boyutlara varmasıyla başlayan ve hiçbir şekilde insana bağımlı olmayan bir YZ’yi ortaya çıkartabilecek imkânların oluşturulmasını hedefleyen bir gelişmenin sonuçlarını sunmaktadır. Söz konusu eserde Moravec, bilgisayar ve robot zekâsının gelişimiyle ilgili tahminlerde bulunmaktadır. Buna göre 2010 yılı civarında birinci nesil ‘*Universal Robots / Evrensel Robotlar*’ ortaya çıkacaktır. Bu robotlar, konuşulanları ve yazılı metinleri anlayıp işleyebilecek, evde, işte ve sanayi üretiminde işgücü olarak kullanılabilir. Oysa asıl YZ’nin ortaya çıkışı dördüncü nesil robotlarda (2040 yılı civarında) görülecektir. Bu tip robotlar, düşünme yeteneğine bile sahip olacaklardır (Moravec 1999, 95-108). “Dördüncü nesil robotlar, insanların amaçsal emirlerini kabul edecekler, bunları ayrıntılı yazılımlar halinde ‘düzene sokacaklar’ ve söz konusu emirleri mükemmel şekilde yerine getireceklerdir.” Bu robotlara ‘dünyayla ilgili büyük bir veri bankası yükleneceğinden’, onlara ‘yeni robot yap’ ya da ‘rızkını çıkar’ gibi emirler verildiğinde bile bunları anlaya-

cak ve yerine getireceklerdir. Yeni nesil robotlar, kendi soy-
larını devam ettirmeyi bilecekler, bunun için yeni robotlar
tasarlayarak onları kendi başlarına üreteceklerdir. Neticede
bu robotlar, “insanlardan daha güçlü olacaklardır.” Böylece
söz konusu robotların soyut akıl yürütmeleri ve çıkarımla-
rı, insanlar tarafından kavranamayacak kadar karmaşık ha-
le gelecektir. Bu aşamada robotlar, zihinsel anlamda bağımsızlıklarını elde etmiş olacaklar ve ‘zihin çocukları / *mind children*’ haline geleceklerdir, yani zihnimizin ortaya çıkardığı yaratıklar olacaklardır. Bu yüzden de, zamanı geldiğinde, kendi mevkiimizi onlara terk etmek durumunda kalacağız (Moravec 1999, 110, 113 vd., 126; Moravec 1988).

Moravec’in vizyonlarının gerçekçi olabilmesi için, YZ’nin en az insan zekâsı kadar ve hatta onu aşabilecek ölçüde geliştirilip geliştirilemeyeceği sorusuna olumlu bir cevabı verilmesi gerekecektir. Hatta, robotlar insanlarla iletişim kurmakla kalmayıp onlarla sembiyotik ilişki içinde birlikte yaşayacaklarsa, kendileri hakkında tefekkür edebilme ve duygusallık gibi bir şeyleri geliştirebilme yetisine sahip olmaları gerekecektir.

Bilgisayarlar, önceden belirlenmiş olan bir dizi hesap operasyonunu (algoritmayı) baştan sona icra etmek ve bu sayede matematiksel-mantıksal sorunları çözümlemek üzere programlanırlar. Bunun en gelişkin biçimi satranç oynatabilen bilgisayarlardır. Günümüzde insan yeteneklerini kat be kat aşabilen hesaplama hızlarına sahip güçlü satranç bilgisayarları geliştirilmiştir. Ancak bu bilgisayarların yapamadığı şey, kültürel-tarihsel kavramları yorumsayıcı ve çıkarımsayıcı biçimde işleyebilmektir. Doğacı duruşla argüman-

larını ortaya koyan bazı beyin araştırmacıları, daha önce de belirttiğim gibi, zihinsel faaliyetlerin beyindeki nöronların oluşturduğu ağ şebekesi içindeki enformasyon işletiminden başka bir şey olmadığını savunmaktadırlar. Bu enformasyon işletimininse genetik olarak programlanmış olan birtakım süreçlere göre gerçekleştiği iddia edilmektedir. YZ fikrini savunanlar, bilgisayar yazılımlarının da bir tür beyin gibi çalıştığı ve bu yüzden insan zekâsıyla benzeşen bir YZ'nin mümkün olduğu sonucuna varmaktadırlar. Diğer taraftaysa, gerçek bir zekânın bilinç kavramına ihtiyaç duyduğu görüşünde olanlar vardır. Bu yüzden onlara göre, “zekâyı algoritmik araçlarla -yani, günümüzde anladığımız şekliyle bir bilgisayar yardımıyla- doğru dürüst simüle etmek mümkün değildir” (Penrose 1991, 17 vd., 370 vd., 397).

Biyolojik bir süreç olan ‘beyin faaliyeti’nin düşünce ve duygulanım kavramlarını da kapsadığını iddia etmek gerekir, eğer bilinci ve onun bir tezahür biçimi olan zekâyı beynin fizyolojik işleyişinden hareketle açıklamaya çalışılırsa. Oysa biyolojik örüntülerin, zihinsel mesajları nasıl içerebildikleri henüz bilinemediğinden, bazı beyin araştırmacıları, kestirme bir kurgulamayla, zihinsel fenomenlerin nöronal süreçlerin ‘zuhur eden’ sistemik özellikleri olduğunu iddia etmektedirler (Roth 1995, 269 vd.). Tahmin edilebileceği üzere, burada kullanılan ‘zuhur eden’ kavramı, henüz bilinmeyişi, belki de hiç bilinmeyecek olanı özetleyen bir metafordan başka bir şey değildir. Sonuç olarak: Beynin fizyolojik faaliyetlerinin bir bilgisayar programıyla simüle edilmesi belki mümkündür, ama bu, “bilinç ve yönelimsellik gibi zihnin özü sayılanları” (Searle 1993, 62) kavrayacağı sonucunu doğurmaz.

Moravec; bilinç, zekâ ve duyguların robotlarda da zuhur edilebileceğini açıklamak için, robotların da geçmişin zamansal ilişkilerini ve gelecekteki gelişmeleri simüle edebilme, hareketlerini kendi içsel durumlarıyla ('its inner state') kıyas etme ve buna göre yönlendirme yeteneğine sahip olduklarını belirtmektedir. 'Eylem/koşullandırma/simülasyon/akıl yürütme' programına göre icra edilen edimler sonucunda, robotlar 'içgörü' sahibi olacaklar ve 'gerçekten bilinçli' hale geleceklerdir. Bilimsel açıdan yetenekli olan robotlar, zamanla 'bizimkinden çok daha incelikli olan' bir robot zihni yaratabileceklerdir (Moravec 1999, 114 vd.).

Moravec'e göre 'korku', 'utangaçlık', 'sevinç', 'sevgi', 'kızgınlık' ile 'acı ve zevk' gibi duygusal robot davranışları da neticede birer simülasyon programı mahiyetinde olacaktır. Örneğin 'korku' ve 'acı', robotun bekasına yönelik bir tehdit durumunda devreye giren bir program olacaktır. Geliştirilecek bir 'bekçi köpeği yazılımı' / *watchdog program* robotların tehlikeli bir duruma aniden tepki vermesi sağlanabilecektir. Dışarıdan bakıldığında bu davranış 'korku' olarak yorumlanacaktır. 'Sevgi' ise, tanıdığı insanların duygularını olumlu yönde etkileyebilecek bir robotik davranış programı olacaktır. Öyle anlaşıyor ki, Moravec, tüm bunların programlanabilir davranış biçimleri olduğunu ve duygusal tepkilerin sadece davranışsal biçimde açıklanabileceğini düşünmektedir (Moravec 1999, 115-119, 123). Oysa böyle bir varsayımdan hareket ederek bilgisayar yazılımı ile bilinç/duygu arasındaki uçurumu aşmak mümkün değildir.

Moravec'e göre, yirmi birinci yüzyılın ortalarına doğru robotlar bilimkurgu literatürünün bile hayal edemeyeceği

ölçüde mükemmelleşecektir. Bütün üretim faaliyetlerinde robotlar çalışacak, bu sebeple her türlü lüks mal olağanüstü bollaşacaktır. Yeni 'sanal gerçeklikler' yaratılarak 'cinsel eşler' haline gelecekler ve insanlara hiç yaşanmamış zevkleri tattıracaklardır. Robotlar sayesinde yepyeni dünyalar keşfedilecektir. Robotik tıp alanında yaşanan gelişmelerse, günümüzdeki her şeyi gölgede bırakacaktır (Moravec 1999, 141).

Yirmi ikinci yüzyıldan itibaren, 'insancılaşırı ya da insancılsonrası' varoluş aşaması başlayacaktır. Moravec'in burada geliştirdiği senaryo, Hegel'in efendi-köle diyalektiğine çok benzemektedir (ancak onun bu toplum-tarihsel varoluş halini şahsen anladığını hiç tahmin etmiyorum). Bu çağda robotlar mal üretimini ve dolayısıyla gelir kaynaklarını tekellerine almış olacaklardır. Çalışmak zorunda kalmayan insanlar, rahat bir rantıye yaşamını sürdüreceklidir (Moravec 1999, 134, 136 vd.). Robotların kâinatı fethetmeye başlamasıysa, insanları iki büyük kampa bölecektir. Birinci kamptaki cesur ve meraklılar, bu fetih hareketine hararetle destek vereceklerdir. Kendileri de bazı robotik parçaları bedenlerine naklettirecekler, bu ise, onların insan mı, robot mu oldukları yönünde bir tartışmayı doğuracaktır. Bu durumdaki insanlara 'eski-insanlar' ('eski'ler) denecektir. Öte yandan, ikinci kamptaki çekingen ve mütereddit insanlar, dünyada kalarak parasiter bir varoluş yolunu seçeceklerdir (Moravec 1999, 141 vd.). Moravec'e göre gelecek, kâinatın sonsuzluğu içine açılmış olan robotlara ve 'eski'lere aittir. Daha sonra bunlar, burada bütünleşerek saf zihin varlıkları haline geleceklerdir. Şahsi kimlikleri 'zihinsel bir

hâle'ye bürünerek aşılma suretiyle onlar 'akışkan' hale geleceklerdir. Fakat varlıklarının özü olan 'eşsiz düşünce gücü' ve 'iradi seçme yeteneği' aynen korunacaktır (Moravec 1999, 165). Bu aşamada 'Zihin Çağı / Age of Mind' başlayacaktır. Sonunda, can sıkıcı eski dünya ve onun tarihi, siberuzay tarafından yutulacaktır. Ancak eski dünyanın hatırası tamamıyla silinmeyecek, birtakım simülasyonlarla bu dünyanın yaşantısı ayakta tutulacaktır. "Sherlock Holmes'la Tanrı arası bir yerde olan zihinler, tarihi tüm ayrıntılarıyla yeniden canlandırabilme teknikleri geliştireceklerdir. Siberuzayda komple dünya tarihleri, tüm ayrıntı ve özellikleriyle birlikte kullanıcılara sunulabilecektir" (Moravec 1999, 167).

Moravec'in *Extropian*'cı vizyonunun, klasik ütopyalardan farkı, özel mülkiyete dayalı serbest piyasa ekonomisini ortadan kaldırmak gibi bir niyetinin olmamasıdır. Eski ütöpik düşünce, kazanç hırsını kötülüğün kökü olarak görüyordu, oysa *Extropian*'cılık için kazanç hırsı doğal bir davranış örneğidir. Bu sebeple, Moravec'e göre, robotik çağa geçiş sırasında görülecek olan iktisadi krizler, kitlesel işsizlik ve toplumsal huzursuzluklar kaçınılmazdır. Hatta 'eski'ler ile dünyalılar arasında muazzam savaşların çıkması bile mümkündür. Üretim süreçleri uzaya taşındıktan sonra bile robotlar arasında rekabet ve ticari mücadele örneklerine rastlanacaktır (Moravec 1999, 132 vd., 142, 154 vd., 163 vd.). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Moravec'in olası ekonomik ve toplumsal gelişmelerle ilgili görüşleri son derece düzensizdir ve sistematikleştirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Extropian'cıların Yeni Mistisizmi mi?

Moravec'in vizyonunda, sonunda gerçek ve sanal dünya birbiriyle hemhâl olmaktadır. Bu durum, bilgisayar simülasyonunun 'nesneleşme'sinin bir sonucudur. Buna göre, laboratuvar ortamında tıbbi cihazlar ve bilgisayar simülasyonları yardımıyla canlı tutulan bir beyin de gerçek bir dünyada yaşamaktadır. Moravec'e göre, gerçek dünya bir değil, birden çoktur. Biz dünyalılar, bu çok sayıdaki gerçek dünyanın sadece küçük bir dilimini görmekteyiz. Oysa veri işleme kapasitemiz arttıkça, gerçek dünyaların sayısının ne kadar fazla olduğunu göreceğiz. Dünya, onu görenler için gerçektir (Moravec 1999, 192 vd.). Moravec, gerçeklikle sanallığın özdeşleştirilmesi imkânını Platon'un idea kuramlarıyla temellendirmektedir: Platon'a göre, matematiği oluşturan kurallar, salt var olandan daha yüksek bir hakikat âlemi içinde yer almaktadır. Dolayısıyla, Moravec, Platon'un 'matematiksel gerçekçilik'i temsil ettiğini, 'bilgisayar simülasyonunun ise matematiksel gerçekliği tamamına erdirdiği'ni savunmaktadır (Moravec 1999, 196 vd.).

Moravec'in amacı, ister bir sinema filminin rekonstrüksiyonu, ister edebi bir betimleme, isterse de keyif için yapılan spekülasyonlar olsun, bütün bilgisayar simülasyonlarının kendi gerçekliklerini yarattıklarını göstermeye çalışmaktır. Ciddiye alınan bir bilgisayar simülasyonu 'tinsiz' değildir. "...simülasyon, Platon'cu gerçekliğe açılan bir penceredir: Her seferinde, daha önceden var olan gerçeklikleri gözlemleme şansınız vardır" (Moravec 1999, 197). Moravec'e göre, Platon'cu anlamda bir varoluşa sahip olmak için, içe dönme yeterlidir, dışarıdan başka bir gözlemciye gerek yoktur. Bu

bağlamda herhangi bir taşın bile ‘kendinin bilincinde olan zihni’nden söz etmek mümkündür. Bir zaman sonra ‘zihin çocukları/*mind children*’ olduğumuzda, fiziksel gerçeklikle olan bağımızı geride bırakarak bilincimiz, farklı sanal dünyalarda aynı anda yaşayacaktır. Bunun da ötesinde: “Gerçek anlamda var bile değiliz. Bunun sadece böyle olduğunu düşünürüz. Ama aynı şeyi taşlar da zannetmektedir” (Moravec 1999, 199, 205 vd., 209, 217 dipnot 18).

Mistisizmi Giderici Bazı Açıklamalar

Liberten bir iktisadi yapıyı destekleyen sosyo-biyolojik yaklaşımların solipsist idealizme dönüşmesi demek olan bu ölümcül sıçrayışın (*salto mortale*) düşünce-tarihsel ve sistematik yorumuna girişmek niyetinde değilim. Bunun yerine, söz konusu *Extropian*’cı tasarımların özünün ne anlama geldiğini ele almak istiyorum. Ünlü Amerikalı bilgisayar uzmanı Bill Joy, Kurzweil’le Moravec tarafından öne çıkartılan genetik, nano-teknoloji ve robotik konularının insanlık için ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir: “En uç şekliyle şerrin mükemmelleştirilmeye çalışıldığı bir çağın eşiğindeyiz” (Joy 2001, 40). Yüksek bir gelişmişlik düzeyine sahip bilgisayarlarla donatılmış robotların yapılması konusunda Joy, Kurzweil ya da Moravec’in görüşlerini paylaşmamaktadır. Ona göre, insanlığı tehdit edecek bir süper zekânın geliştirilmesi mümkün değildir. Öte yandan, YZ araştırmacısı Thomas Christaller şunları belirtmektedir: “Kurzweil’le Joy, prensip olarak gerçekleştirilebilir olduğu bile kanıtlanmamış olan bir gelişmeyi temel almaktadırlar” (Christaller 2001, 17). Ancak

pek çok gözlemci, nano-teknoloji ve robotik alanındaki gelişmelerin, siyasal kontrolün dışına taşan silah sanayiinde kullanılmasından endişe etmektedir. Özellikle de teröristlerin eline geçen bu tür silahların çok tehlikeli olabileceği belirtilmektedir. Max Planck Cemiyeti Başkanı Hubert Markl bu konuda şu görüşleri dile getirmiştir: “Bilgisayar teknolojisi, nano-teknoloji, robotik ve genetik alanlarındaki hızlı ilerlemelerle, özellikle de bütün bu alanları bir araya getiren araştırma projeleriyle sağlanan teknik imkânların ne kadar büyük bir güç birikimine yol açtığı aşikârdır” (Markl 2001, 14 vd.).

Kurzweil ve Moravec’in vizyonlarının gerçekçi yönü, sosyo-politik bir veçheye dayanmaktadır. Joy’un da işaret ettiği üzere, “Muzaffer bir tüccar zihniyetine dayanan çağımızda... teknoloji ... kâr hâdlerini iştirilmemiş düzeylere fırlatan ve neredeyse sihir gibi görünen birtakım icâtlar sunmaktadır.” Çağımızın insanı, ona sunulan bu icâtları iştahlı biçimde özümsemekte ve tüketmektedir. Oysa, örneğin gen-teknolojisi, insanlığı ‘eşit kabul edilmeyen birkaç alt türe bölebilir’. Bu durumda, “hem eşitlik düşüncesi tehlikeye düşer, hem de bu düşünce üzerine temellenen bütün demokratik sistemler sarsılır” (Joy 2001, 53, 47). Felsefeci Florian Rötzer, gen-teknolojisinin gelecekte yaratacağı en büyük sorun, “toplumların tıbbi, teknik ya da genetik açıdan farklı nitelik ve özelliklere sahip insanlara ne kadar tahammül edip etmeyeceği” sorunudur (Rötzer 2001).

Yukarıda ana hatları çizilen fütüristik tasarımları teknolojik, biyolojik ve tıbbi bilgi birikiminin ne yönde gelişebileceğine ilişkin emareler olarak okumak gerekir. Bu gelişmeler, politik açıdan son derece ciddi sorunlar yaratacaktır:

Bilgiye erişim açısından yaşanan eşitsizlikler nasıl giderilecektir? Bunun sonucunda doğan toplumsal eşitsizlikler nasıl aşılanacaktır? Yeni yeni gelişen bilimsel-teknokratik hiyerarşilere yönelik nasıl bir tavır alınacaktır? Onların toplumun her katmanını kendi hiyerarşileri içine alma eğilimleri nasıl sınırlandırılacaktır? İnsan ve doğanın manipüle edilmesinin doğuracağı etik sonuçlar, yeni biyo-teknolojik imkânlar dairesinde nasıl yorumlanacaktır? Kontrol dışı manipölasyonlar nasıl engellenecektir?

Yukarıdaki vizyonların kurumsal yönlerinden bihaberiz. Yukarıdaki vizyonları paylaşmakta güçlük çeken bizler, siyaset-bilimsel ve hukuksal olarak tanımlanabilir siyasal mekanizmaların, parti sisteminin, demokratik yapıların, uzlaşım kurumlarının, uluslararası sistem içindeki devletler arası ilişkilerin, vs. yeni tartışmalar açısından ne kadar anlamlı olduğunu düşünmemiz gerekecektir. Söz konusu vizyonlar, siyasal açıdan hangi form ve kurumlar tarafından temsil ve kontrol edilecektir? Elimizdeki siyasal kurumlar bu yeni vizyonlarla nasıl baş edebilecektir?

Kaynakça

- Barash 1981: David Barash, *Das Flüstern in uns. Ursprung und Entwicklung des menschlichen Verhaltens*, Frankfurt/M., 1981.
- Bugaj 2001: Stephan Vladimir Bugaj, *Was liest die Zukunft? (...) Woher die neue Cyber-Elite ihre Inspiration bezieht*, FAZ, 17 Nisan 2001, s. 54.
- Christaller 2001: Thomas Christaller, *Über die Grenzen künstlicher Intelligenz*, Das Magazin. Wissenschaftszentrum Nordrhein-Westfalen, 12 Ocak (2001), s. 16 vd.

- Crick 1988: F.C.H. Crick, *Diskussionsbeitrag*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 302-304.
- Dawkins 1989: Richard Dawkins, *The Selfish Gene*. New Ed., Oxford/New York, 1989. [Türkçesi: *Gen Bencildir*, çev. Asuman Ü. Müftüoğlu, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1995.]
- Glikson 1988: Arthur Glikson, *Der Mensch und seine Beziehung zur Umwelt*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 162-181.
- Goertzel 2000: Ben Goertzel, *Das Credo der Extropier*. Können uns Hochtechnologie und eine libertäre Politik in ein transhumanes goldenes Zeitalter führen?, FAZ, 8 Kasım 2000, s. 70.
- Haldane 1988: J.B.S. Haldane, *Biologische Möglichkeiten für die menschliche Rasse in den nächsten zehntausend Jahren*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 367-391.
- Hamilton 1964: W.D. Hamilton, "The Genetic Evolution of Social Behaviour," *Journal of Theoretical Biology*, 7 (1964), s. 1-16.
- Joy 2001: Bill Joy, *Warum die Zukunft uns nicht braucht*, Schirrmacher (der.) 2001, s. 31-71.
- Jungk/Mundt (der.) 1988: Robert Jungk/Hans Josef Mundt (der.), *Das umstrittene Experiment: der Mensch (...) Dokumentation des Ciba-Symposiums 1962 "Man and His Future"*, 2. ergänzte Auflage, Frankfurt/M./München, 1988.
- Kurzweil 1999: Ray Kurzweil, *Homo Sapiens. Leben im 21. Jahrhundert – Was bleibt vom Menschen*, Köln, 1999.
- Kurzweil 2000: Ray Kurzweil, *Die Maschinen werden uns davon überzeugen, daß sie Menschen sind*, Schirrmacher (der.) 2001, s. 98-109.
- Mackay 1988: Donald M. Mackay, *Maschine und Gesellschaft*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 182-195.
- Markl 2001: Hubert Markl, *Was ist dran an den Schreckensszenarien?* Das Magazin. Wissenschaftszentrum Nordrhein-Westfalen, 12/1 (2001), s. 12-15.

- More 1999: Max More, *The Extropian Principles*. Version 3.0. *A Transhumanist Declaration*, Extropy Institute, more@extropy.org (12 Kasım 2000).
- Moravec 1988: Hans Moravec, *Mind Children. The Future of Robot and Human Intelligence*, Cambridge/Mass., 1988.
- Moravec 1999: Hans Moravec, *Robot. Mere Machine to Transcendent Mind*, New York/Oxford, 1999.
- Muller 1988: Herman J. Muller, *Genetischer Fortschritt durch planmäßige Samenwahl*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 277-291.
- Penrose 1991: Roger Penrose, *Computerdenken. Des Kaisers neue Kleider oder Die Debatte um die Künstliche Intelligenz, Bewußtsein und die Gesetze der Physik*, Heidelberg, 1991.
- Price 1988: Price, D. J. de S., *Diskussionsbeitrag*, Jungk/Mundt (der.) 1988, s. 198 vd.
- Rötzer 2001: Florian Rötzer, *Mein Genom gehört mir. Klonen – die letzte Grenze wird Fallen*, FAZ, 2 Şubat 2001.
- Roth 1995: Gerhard Roth, *Das Gehirn und seine Wirklichkeit. Kognitive Neurobiologie und ihre philosophischen Konsequenzen*, Frankfurt/M., 1995.
- Russell 1945: Bertrand Russell, *A History of Western Philosophy* (...), New York, 1945.
- Saage 1991: Richard Saage, *Politische Utopien der Neuzeit*, Darmstadt, 1991.
- Schirrmacher (der.) 2001: Frank Schirrmacher (der.), *Die Darwin AG. Wie Nanotechnologie, Biotechnologie und Computer den neuen Menschen träumen*, Köln, 2001.
- Searle 1993: John R. Searle, *Die Wiederentdeckung des Geistes*, München, 1993.
- Wilson 1978: Edward O. Wilson, *On Human Nature*, Cambridge/Mass./Londra, 1978.

Sosyo-Politik Dünyanın Fennileşmesi Üzerine

Kaan H. Ökten*

Prokaryotik Genomlardan Tüm Canlıların Kardeşliğine

Almanya'nın ünlü Göttingen Üniversitesi'nde 5-8 Ekim 2003 tarihleri arasında düzenlenen ve alanının önde gelen uzmanlarının katılımıyla gerçekleşen "European Conference on Prokaryotic Genomes" (*Prokaryotik Genomlar Üzerine Avrupa Konferansı*) adlı etkinlikle siyaset biliminin ilişkisi ne olabilir?

Günümüz siyaset biliminin önemli bir araştırma kolu, biyoloji-genetik-tıp-teknoloji dörtgeninden yararlanmakta-

*) Yrd. Doç. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

dır. Evrim kuramının geliştirilerek sosyo-biyoloji ve biyopolitika gibi yeni inceleme alanlarının oluşumuna öncelik ettiği gerçeğinden hareketle bu yazıda, söz konusu gelişmelere ilişkin bazı çözümlemeler ve öngörülerde bulunulacak, siyaset kuramının bunlardan nasıl etkilendiğine bakılmaya çalışılacaktır.

Yukarıda adı geçen konferans, ilk bakışta tümüyle ‘biyolojik’ bir çatıya sahipse de, Illinois Üniversitesi’nde mikro-biyoloji profesörü olan Gary J. Olsen’in “Horizontal Gene Transfer and the Global Gene Pool” (*Yatay Gen Transferi ve Küresel Gen Havuzu*) başlıklı bildirisi biyolojik olmayan sebeplerden dolayı da dikkat çekicidir. Zira burada Olsen, genel olarak hücrelerden yola çıkarak bir tür ‘tree of life’ın (hayat ağacının) nasıl oluşturulabileceğini tartışmaktadır. Bu amaçla evrim biyologları, ‘ribozomal RNA’nın evrimine bakmakta, ribozomal RNA’nın bir tarihinin olup olmadığını sorgulamakta ve buradan hareketle bir ‘hayat ağacı’nın çıkartılıp çıkartılamayacağı üzerinde akıl yürütmektedirler. Son kertedeyse amaç, bir ‘history of genomes’ (genom tarihi) hazırlayabilmektir. Söz konusu araştırmaları, 1992’de ABD’de kurulan “The Institute for Genomic Research” (*Genetik Araştırmalar Enstitüsü*, TIGR), ABD Enerji Bakanlığı (*Department of Energy*, DoE) bünyesindeki “Genomes to Life” dairesi, ABD Havacılık ve Uzay Dairesi (National Aeronautics and Space Administration, NASA), 1988’de yine ABD’de kurulan “National Center for Biotechnology Information” (Ulusal Biyoteknoloji Enformasyon Merkezi, NCBI) gibi resmi ve yarı resmi kurumlar desteklemekte olup, bunlar ABD’nin

bilim politikasının da önemli bir veçhesini oluşturmaktadırlar.

Olsen, bildirisinde özetle şunları sorgulamıştır: İster eşeyli olsun, isterse eşeysiz, üreme sırasında biyolojik türün dışarısından herhangi bir gen aktarımı olamaz. Peki, dışarıdan gen katılımı ('yatay gen transferi') nasıl mümkün olmaktadır? Moleküler-biyolojik evrim kuramcılarının yatay gen transferi konusuna bu denli eğilmelerinin asıl sebebi, daha önce salt dışsal ve fenotipik özelliklere göre hazırlanan biyolojik çeşitlilik soykütüğünün (Linné Sistemi'nin), bundan böyle moleküler-biyolojik temelde hazırlanabilmesidir. Bir diğer husus, insan genomunda filogenetik açıdan (kendi türümüzün içinde kalarak üreme) bakıldığında dikey gen aktarımıyla kazanılmamış bazı gen öğelerinin bulunmasıdır. Bunlar, tür dışı öğeler sayılmak durumundadır.¹

Bunun salt biyologları ilgilendirdiğini, sosyal bilimciler açısından bu gelişmelerin kendi alanlarıyla nasıl etkileştiğini sormak yerinde gibi görünse de, aslında tüm bu gelişme ve araştırmaların politik bazı temelleri ve sosyo-politik sonuçları olduğu anlaşılmaktadır. Zira buradan türeyen tartışma, 'insan'ın ne olduğuyla ilgilidir. Bir sonraki adımsa, biyoloji ile politikanın nasıl iç içe geçmesi gerektiğine, politik âlemin tanımlanmasına yönelik akıl yürütmelerde 'biyoloji' unsurunun ne kadar önemli olduğuna dair belirlemelerdir.

Biyoloji ile politikanın kol kola girdiği bu yeni tartışmaların önemli bir uzantısı 'toplum mühendisliği' başlığı al-

1) International Human Genome Sequencing Consortium, "Initial Sequencing and Analysis of the Human Genome", *Nature*, Cilt 409, 15 Şubat 2001, Tablo 24, s. 903.

tında ele alınabilir. Özellikle ‘yeni insan’ tipolojisinin yaratılmasında ve soyarıtımının (öjenığın) ‘pozitif öjenik’ haline dönüştürülmesinde bu tartışmalar önemli bir yere sahiptir.² Bu bağlamda ‘doğa’; belirlenebilir, kontrol edilebilir ve daha da önemlisi sevk ve idare edilebilir bir ‘malzeme’ olarak anlaşılmakta, aynı zihniyet içinde insanoğlu da doğanın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bir insanın ‘belirlenebilir’ olması ne demektir? Bu sorunun temelinde yatan nihai soruysa şudur: İnsanın ‘özü’ var mıdır? Yani insanı insan yapan nedir? Varsa eğer bu öz ‘değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez’ midir? Öyle anlaşıyor ki, günümüzün en mühim ve vahim sorusu -en azından etik açıdan- budur. Bu tartışmaların bir sonraki durağı, teknolojinin ve dolayısıyla bilimin sınırlarının olup olmadığı sorusudur. Yaygın bir anlayışa göre, bilim ve teknoloji, esas/esansı gereği özgür olduğundan ve sadece özgür bir toplumda bilim yapılabileceğinden, yukarıdaki tartışmaların bilimi ve teknolojiyi sınırlandırıcı bir aşamaya gelmesi hiçbir şekilde istenmeyen bir gelişme olarak görülmektedir. Bu ifadelerin özünde şu iddia vardır: Bilimi engellemek mümkün değildir.

Aslında yukarıda sayılan tartışmalı sorular, bilimi ya da teknolojiyi bizatihi sınırlandırmak, yahut bir nevi bilim düşmanlığı yaratmak için ortaya atılmış değildir. Bunlar, mevcut gelişmelerin gereği olarak zaten kendiliğinden akla

2) Söz konusu konularla ilgili Türkçe’de yayımlanmış iki eser bu tartışmaların genel kapsamını oldukça doyurucu biçimde vermektedir: Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Everest Yayınları, 2003. Peter Sloterdijk, *İnsanat Bahçesi İçin Kurallar*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Everest Yayınları, 2001.

gelen sorulardır. Bilimin gelişimi etik tartışmalar paralelinde yürümüyor belki, ama bilimin/teknolojinin kazanım ve uygulamalarının son derece ciddi etik sorunlar yarattığı da bir gerçektir. Aslen ‘zürriyet’ ve ‘nesep’ kavramlarından ayrılıp ‘üreti’ ya da ‘eser’ kavramlarına bir kaymayı ifade eden yukarıdaki tartışmalar günümüze kadarki ‘insan’ anlayışını derinden sarsmaktadır.

Bu noktada, teolojik bir yaklaşımı benimseyip, insanın zaten (yani fitrî olarak). ‘üreti’ ya da ‘eser’ olduğu öne sürülebilir. Hâliki önünde tartışmasız bir teslimiyet ve iman içinde durması aslen kabul edilen bu mahlûkatın, evrimsel değil yaratımsal olduğu, dolayısıyla bilim ve teknolojiyle ilgili tartışmaların ikincil kaldığı savunulabilir. Bu anlayışın savunucuları az değildir.³ Oysa artık anlaşılmıştır ki, evrim kuramı ve ona eşlik eden tüm açıklama modelleri, birer kuram ya da hipotezden çok daha ileridir. Evrimin özünde, gerçeklikle büyük oranda tekâbüliyet sağlayan birtakım ana tezler vardır ki, bunların bilimsel veri olarak

3) Özellikle “*Evolution vs. Creationism*” (Evrim’e Karşı Yaratımsallık) tartışmalarının her nedense İslâm literatüründe daha çok yer tutması beklenirken, aslında konu, Hristiyan âlemi içinde daha önemli bir rol oynuyormuş görünümü içindedir. Yaratımsalcılar tarafının ‘klasik’ temel el kitaplarından birisi olarak bkz. Thomas F. Heinze, *Creation vs. Evolution*, Grand Rapids, Baker Book House Company, 1973. Öte yandan kurumsal-tarihsel açıdan tartışmanın ‘ana aktörü’ sayılan Papalık Makamı, hem Papa XII. Pius’un 1950’de yayımladığı “*Humani generis*” (İnsanın Yaratılışı) isimli fermanla, hem de Papa II. Ioanna Paulos’un 22 Ekim 1996’da *Pontifical Academy of Sciences*’a (Papalık Makamı Bilimler Akademisi) hitaben yayımladığı mesajında evrim kuramıyla iman akideleri arasında bir çelişkinin bulunmadığını beyan ederek ilgili tartışmalara bir son vermek istemiştir. XII. Pius’un ilgili fermanı (*Encyclica*) için bkz. http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis_en.html. II. Ioanna Paulos’un ilgili mesajı için bkz. http://www.ncseweb.org/resources/articles/8712_message_from_the_pope_1996_1_3_2001.asp.

kabul edilmesi bir tercih ya da keyfiyet meselesi olmanın çok ötesine geçmiştir. Sorun tercih değil, algılayış ve anlayıştır. Bu yüzden insanı ‘mahlûk’ olarak görmekle, insanın biyolojik soykütüğünü ortaya koymak arasında ancak bir yaklaşım farkı vardır. Şöyle ki: Bu konudaki teolojik -ve çoğunluğu da apologetik- açıklamalar, insanın biyolojik bir varlık olarak dünyadaki yerini ve oluşumunu yadsımak durumunda kalacaktır ki, bu da ‘yeryüzü ve gökyüzünü yaratan’ Hâlik’i bir kenara itmek anlamına gelecektir. Oysa insanın bir biyolojik tür olarak incelenebilir olması, Papa II. Ioanna Paulos’un da belirttiği üzere, imanın akidelerine hâlel getirmek zorunda değildir. Darwin-Tanrı diyalektığı, özü gereği çarpık bir eşlenim ve mantıksal bir çatışkıdır. Kant’tan beri bilinmektedir ki, bu gibi çatışkılar saf aklın sınırları içinde çözümlenmek mümkün değildir. O halde ‘ya/ya da’ şeklinde bir tercihin burada söz konusu olması da olanak dahilinde değildir.

Bu hazırlayıcı tartışmalardan sonra, ‘yeni insan’ın yaratımını savunan görüşlerin tutarlılığını ele almak mümkün olacaktır. Söz konusu tartışmanın ana önermeleri arasında, yeni bilimsel-teknik gelişmeler sayesinde insanın genetik açıdan ‘kusursuz’ hâle getirilebileceği düşüncesi bulunmaktadır. Örneğin genetik bir arazi bulunanlarla genetik olarak ‘noksan’ bazı öğelere sahip olanlar, ya doğum sonrası doğrudan müdahaleyle ya da daha ana rahmine yerleşmeden önce ‘tedavi’ edilebilecektir. Henüz böyle bir imkânna sahip olmayan gen-teknik tebabetin bu tür araştırmalara önemli miktarda kaynak, insangücü ve zaman ayırdığı bir gerçektir. Ancak tüm araştırmaların, sözü edilen ‘yeni

insan' ütopyasına hizmet ettiğini söylemek gerçekçi olmayacaktır. Bu 'ütopya' aslında hekimlerin mesleki etik tartışmalarına bile girmiyor olabilir. Zira 'yeni insan' tartışmalarının zemini tıbbi etik değil, siyasal etikdir.

Etik tartışmaların zeminini aramak, bu tartışmayı nereye götürmektedir? 'Yeni insan' ütopyası -yahut kimilerine göre 'distopyası'- tartışmalarını hekim ve genetikçilerin sahasına hapsedmek, bunu mesleki teknik bir tartışmaya mahkûm etmek demektir. Oysa bu tartışma ne meslekidir, ne de teknik. Dolayısıyla genel anlamda politik âlemin bir tartışması olan bu ütopyanın etik mülâhazaları, siyasal etik çerçevesi içinde yer almak durumundadır.

İnsanın kendi kendini ve diğer varlıkları yaratıyor olması düşüncesi (teolojik terimler kullanacak olursak: mahlûkun bizzat Hâlik hâline gelmesi), ilk bakışta sadece biyoteknolojik ve genetik gelişmeler karşısında ele alınması gereken bir tartışma gibi görünebilir. Halbuki "medeniyet(ler) projesi'nin tümünü bu yapı içine yerleştirme zorunluluğu bile ortaya çıkabilir. Zira insanın, sözgelimi, göçebe ve toplayıcılık aşamasından yerleşik yaşama geçmesi ve tarım ve hayvancılık yapar olması, kendi varoluşsal özüne yine kendi eliyle yaptığı bir müdahale değil midir? Yerleşik tarıma geçiş dolayısıyla doğal evrim süreci içinde örneğin bazı bitki ve hayvanlarda meydana gelmesi pek mümkün gözükmeyen değişiklikler gerçekleşmemiş midir?⁴ Bu argümanların amacı şudur: Fıtrata müdahil olmay-

4) Konunun ilginç bir tartışması için bkz. Jared Diamond, "Evolution, Consequences and Future of Plant and Animal Domestication", *Nature*, Cilt 418, 8 Ağustos 2002, s. 700 (makalenin tamamı için s. 700-707)

la medeniyet kurma arasında -en azından görünürde- doğrudan bir ilişki vardır. İnsanoğlu denilen canlının dünya-tarihsel perspektiften bakıldığında genel seyri, kendini yeniden tanımlama üzerine kuruludur. ‘Medeniyet(ler)’ kavramı esasen böyle bir imâyı bünyesinde taşır.

Ancak günümüzde sahip olunan imkânları genel olarak ‘medeniyet(ler)’ oluşturma başlığı altında ele alıp meşrulaştırmak ya da beraat ettirmek mümkün müdür? Kuşkusuz ki hayır. Çünkü burada çok daha karmaşık bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Örneğin en temel tartışma konusu, ‘taammüt’ kavramıdır. Zira medeniyet(ler)in genel seyrinin insanın özünü temelden değiştirdiğini, böylece insanın söz konusu medeniyetleşme süreci içinde -belki daha da genel bir ifade kullanılacak olursa: tarihin zaman içindeki yürüyüşü sırasında- kendi ‘evrim’ine yine kendi eliyle müdahale ettiği bir gerçektir. Bu müdahale ya da manipülasyon, evrimin doğal oluşuyla çelişmektedir. Ancak burada önemli bir husus dikkat çekmektedir: İnsanoğlunun medeniyetleşme seyri içinde kendi evrimine bizzat müdahale etmesi, tek tek insan bireyleri açısından bakıldığında ya fark edilemeyen (çok yavaş değişim) ya da fark edilse bile ‘başına gelen’ olarak kabul edilip (teknolojik devrimler, kentleşme, okur-yazarlık, vb.) sineye çekilen bir tikel gelişmeler dizisi olarak karşımızda durmaktadır. Bir başka deyişle, burada ‘taammüt’ faktörü tartışma dışındadır.

Oysa ‘yeni insan’ ütopyasında -yani ‘pozitif öjenik’te- kutsuz bir taammüt ve iradî seçme/karar verme durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. O halde tartışma, kendiliğinden ‘siyasal etik’ ile ‘hukuk etiği’ sahası içine girivermektedir. Zi-

ra taammüt kavramı hukuki, iradi seçme ve karar vermezse siyasi ve hukuki bir konudur. ‘Yeni insan’ ütopyasını, medeniyetleşme süreci içinde insanın kendi evrimine kaçınılmaz olarak bizzat müdahale etmesine bir başka örnek olarak sunmanın neden doğru olmadığı artık açıklık kazanmaktadır. Bu bağlamda, biyo-teknoloji ve genetiğin sunduğu ya da sunacağı imkânların ‘yeni insan’ projesi içinde değerlendirilmesi, taammüt ve irade kavramlarının kapsamı içinde olduğundan, kaçınılmazlık ve/veya bilimsel-teknolojik özgürlük mülâhazaları dairesinde mazur gösterilemeyecektir. Bu alanda etik, hukuk ve siyaset biliminin yanı sıra genel anlamda felsefenin söyleyeceği özellikle çok şey olmalıdır. Zira toplum mühendisliğinin en uç örneği olacak ‘yeni insan’ tipolojisi, asla başa gelme -bir bakıma kader- değil iradi bir karar olduğundan, özgürlükçü toplumsal-kamusal tartışma ve müzakere alanına dahildir.

‘Yeni insan’ tartışmalarının bir diğer boyutu, genel olarak biyolojik çeşitlilikle ilgilidir. Bu noktada, yukarıda bahsedilen ‘yatay gen transferi’ ve ‘hayat ağacı’ araştırmaları devreye girmektedir. Buradaki soru şudur: İnsan genomunda yer alan ve dikey gen aktarımı dışından bu genoma dahil olmuş olan genetik malzemenin varlığı, insan türüyle diğer türler arasındaki ilişkileri nasıl etkilemektedir? Eğer eldeki bulgular, insanın diğer biyolojik varlıklarla ‘akrabalığı’nı kanıtlıyorsa bu durum, insanoğluna söz konusu varlıklar üzerinde özgürce tasarrufta bulunabilme şansı tanımakta mıdır? Çünkü o zaman ‘diğer’ türlerden değil, genetik düzeyde ‘akraba’ olanlardan söz edilecek, bu ise tür aşan müdahale kavramının değil, kendi türümüzle yakından bağı olan ‘hem-

cinslerimiz'e evrimi hızlandırıcı bazı manipölasyonlarda bulunma durumunun geçerli olmasını sağlayacaktır. Bu şekilde müdahale edilen organizmalarsa, insan sağlığının yanı sıra teknolojik gelişmeye de hizmet edecektir.

Bu tartışmanın doğrudan bir sonucu olarak, 'biyo-seleksiyon' işlemiyle karşılaşmaktadır. Var olan biyolojik türlerde insan eliyle seçme yapılması veya bazı türlerde özellik değiştirici uygulamalara gidilmesi biyo-seleksiyon kapsamı içindedir. Örneğin genetik açıdan modifiye edilmiş organizmalar (*genetically modified organisms*, GMO) çağdaş tarımcılığı ve gıda teknolojisini kökten değiştirmiştir. Bir başka uygulama alanıysa, bazı mikro-organizma, virüs ve viroidlerin genetik malzemesini biyo-seleksiyon yardımıyla değiştirerek örneğin yeni tıbbi tekniklerin olanaklı kılınması olmuştur.⁵

Sosyo-politik dünyanın fennileşmesi anlamında belki de en göze çarpan gelişme, gen-teknolojisi sayesinde modern tıbbın hizmetine sunulan imkânlar olmuştur. Örneğin doğum öncesi kromozomal tanı yöntemleri (*pre-natal diagnosis*, PND) sayesinde, pek çok genetik hastalık teşhis edilebilmekte ve anne-babaya 'gerektiğinde' çocuğu dünyaya getirmeme 'imkân'ı sunulmaktadır. Bazı ağır hastalıkların kromozomal defektlere dayanması dolayısıyla bu defektleri (bozuklukları) laboratuvar ortamında tespit ederek söz konusu hastalıkların oluşma 'risk'leri belirlenmektedir. Bu risklerin büyüklüğüne göre de anne-babaya, doğacak olan çocuğun muhtemel hastalıkları izah edilmektedir. Hatta

5) Konuya eleştirisiz ve olumlayıcı açıdan bakan bir kaynak olarak bkz. "Bundesministerium für Bildung und Forschung," *Entschlüsselung und Nutzung von Bakterien-Genen: GenoMik – Genomforschung an Mikroorganismen*, Bonn, 2003.

PND'nin gerekliliğine, örneğin ultrason muayenesi sırasında bebeğin bazı fiziksel anomalilerinin olup olmadığına bakılarak karar verilmektedir. Böylece hekim, ultrasonda görünen fiziksel anomalilerin ardından anne-babaya, PND'nin yararlı olabileceğini, çünkü bazı 'risk'lerin⁶ söz konusu olduğunu bildirmektedir. Çok yüksek risklerde anne-babaya şu 'hayati' soru sorulmaktadır: Sakat bir çocuğa bakmaya razı olacak mısınız, yoksa 'çok erken doğum' yaptırarak çocuğun 'ölü doğması'nı mı isteyeceksiniz?

Son derece vahim bir durumdur bu. Zira genellikle hekimlerin, pragmatik bir anlayışla, bebeğin yaşamasının 'onun için de' sakıncalı ve zor olacağını belirterek anne-babayı bir tür 'pozitif öjeniğe' yönlendirip yönlendirmedikleri sorulmalıdır. Öte yandan anne-babalar, verecekleri kararın bir başka insanın hayatına dair olduğunu yeterince idrak etmiş ve bunun etik yönleri üzerinde etraflıca düşünmüşler midir? Zira o, 'kendi' çocuğu da olsa, yeni doğan hiç kimsenin 'malı' olmadığından, onun üzerinde tasarrufta bulunma ve hakkında kararlar verme edimi, mülkiyet ya da zilliyet hukuku kapsamına girmez. Çünkü burada söz konusu olan, 'geri döndürülmesi imkânsız' bir edime karar vermek ya da vermemektir: Çocuk ya 'ölü doğacak' (aslında bu, canlı olarak doğması engellenecek demektir ve tıp dilinin 'şeyleştirici' ters pozitivizminin en çarpıcı ifadelerinin-

6) Bu kavrama dair bkz. Silja Samerski, "Die Freisetzung genetischer Begrifflichkeiten", Theo Steiner (der.), *Genpool – Biopolitik und Körperutopien*, Wien, Passagen Verlag, 2002, s. 268-281. 'Risk' kavramını daha geniş anlamda ele alan 'temel' bir eser olarak bkz. Ulrich Beck, *Die Risikogesellschaft – Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Edition Suhrkamp, Frankfurt a.M., 2003.

7) Konuyla ilgili kapsamlı bir tartışma için bkz. Christoph Türcke, "Eugenik – Revision eines diskreditierten Begriffs", Theo Steiner (der.), a.g.e., s. 121-130.

den biridir) ya da büyük bir ihtimalle bedensel ve/veya zihinsel engellerle dolu bir hayata adım atacaktır. Rahatlıkla anlaşılabileceği üzere bu karar, verilmesi çok zor bir karardır. Ancak karar verilmeden önce, hem genel olarak kamuoyunda, hem de özel olarak hekimle anne-baba arasında, söz konusu kararın tüm boyutları çok açık bir şekilde ve özellikle etik mülâhazalar dikkate alınmak suretiyle tartışmak şarttır.

Burada bir başka sorun daha gizlidir: Genellikle bu gibi olaylar münferit olarak anne-babaların başına geldiğinden (yani, pratikte X ailesinin ve Y hekiminin) kararlar bu münferitlik zemininden asla kurtulamamaktadır. Oysa toplumda, tüm bu olaylar bir sosyo-politik özün dışavurumuna tekabül etmektedir. Bunun yol açtığı sorular çok çeşitlidir: Sosyal ve politik olarak 'hastalık' ne demektir? Hastalık karşısında alınan tavırla ilgili sosyal ve politik beklentiler nelerdir? Anne-babayla çocuk arasındaki ilişkinin tahakküm, egemenlik ve belirleyicilik düzeyleri nelerdir, ne olmalıdır, bunların 'oluru' neye göre, kimler tarafından, neden ve niçin temellendirilmektedir? Sonuçta asıl soru şudur: 'İnsanı şekillendiren ve onun hayatı üzerine karar veren *öteki* insan' konusu nasıl ele alınıp tartışılmalıdır? Bu tartışmalara rehberlik edecek bir 'sarsılmaz ve vazgeçilemez' değerler manzumesi var mıdır? Varsa bunlar nelerdir, zamana ve kişiye bağlı mıdır?

Tartışmanın daha da uzayıp gitmemesi için bu kadarla yetinilecektir. Ancak anlaşılabildiği üzere, salt teknik tıbbi yenilik ve kazanımlar gibi görünen pek çok gelişme, sosyo-politik ve etik açıdan ve insanın ne olduğuna ilişkin mülâhaza-

lar noktasından son derece vahim öğeleri bünyesinde barındırmaktadır. Burada hedef, söz konusu gelişmeleri ‘tablonun bütünü’ içinde görmek ve buna göre düşündürmektir.⁸

Genomik Çağ’da Kârlılığı Artırmak

Sosyo-politik dünyanın fennileşmesinin bir diğer önemli veçhesi, bilimsel keşif ve icâtların sağladığı teknolojik kazanımların insan hayatına dahil olmasıdır. Bu dahil olma süreci hem spontanedir, hem de taammüdendir. Spontanedir, çünkü bazı keşif ve icâtlar, hoş bir tesadüf eseri meydana çıkmaktadır. Taammüdendir, çünkü aslında pek çok keşif ve icât; politik, sosyal ve ekonomik ihtiyaç, beklenti ve hedefler dolayısıyla olmuştur/olmaktadır. Bunun belki de en çarpıcı örneği biyo-teknolojidir.⁹

Biyo-teknolojinin taammüden desteklenmesi ve yaygınlaşmasının devletsel-kurumsal aktörlerinin başında ABD Enerji Bakanlığı (*Department of Energy*, DoE) gelmektedir. DoE’nin biyo-teknolojinin bir nevi üssü haline gelmesi, bu bakanlığın “Genomes to Life” (Genomlardan Yaşama) adlı dairesinin çalışmalarıyla mümkün olmuştur.

8) Tüm bu tartışmalarda Foucault’nun yol göstericiliği esastır. Türkçe’de Foucault’ya ilişkin birincil ve ikincil literatür oldukça tatminkâr bir düzeydedir. Genel olarak düşüncesi ve yaşamıyla ilgili iyi bir kaynak olması bakımından bkz. J. G. Merquior, *Foucault*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Afa Yayınları, 1986 (bu kitabın dokuzuncu bölümü “Bedenin Siyaseti, Ruhun Yordamı” üzerinedir, s. 158-186).

9) Görebildiğim kadarıyla bu başlıkta kitap olarak Türkçe’de tek bir kaynak vardır: Jeremy Rifkin, *Biyoteknoloji Yüzyılı – Genlerden Yararlanma ve Dünyayı Yeniden Kurma*, çev. Celal Kapkın, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1998. Rifkin, biyo-teknoloji alanındaki gelişmeleri olumlu biçimde değerlendirenler arasındadır.

tur.¹⁰ Bu daire, ABD'deki ilgili çalışmaların eşgüdümünü sağlamakla yükümlü olup, hedefleri dört başlık altında toplanmıştır: 1) Yaşamın moleküler düzeydeki çalışma ilkelerini çözümlmek. Özellikle hücresel protein komplekslerinin ve mekanizmasının tüm ayrıntılarıyla ortaya konulması söz konusu birinci hedefin ana motifidir. 2) Genleri düzenleyici moleküler şebekenin çözümlenip tanımlanması. Burada amaç, genleri düzenleyici mekanizmaları çözümlyerek laboratuvar ortamında hücre yaratımının sorunsuz biçimde yürütülmesini sağlamaktır. 3) Karmaşık mikrobiyal toplulukların işlevsel repertuarını çözmek ve tanımlamak. Üçüncü hedef, kendi içlerinde büyük gruplar oluşturan karmaşık mikrobiyal toplulukların hücresel ve metabolik işleyişlerini teknolojik açıdan işlevsel hale getirmeyi amaçlamaktadır. 4) Karmaşık biyolojik sistemleri kavrayabilecek bilgisayar teknolojisinin ve hesaplama yöntemlerinin geliştirilmesi. Bu sayede moleküler ve yapısal tekniklerden yararlanarak bilgisayar teknolojisinde eşsiz bir atılım sağlayacak yeni donatılar (ve onlara uygun yazılımlar) ortaya çıkartılacaktır.¹¹

Söz konusu genel hedeflerin ileride getireceği siyasal ve ekonomik kazanımlar, DoE'nin kendisi tarafından da hesap edilerek kamuoyuna ilan edilmiştir. "Payoffs for the Nation" (*Ulusumuz İçin Kazanımlar*) başlığı altında bu siyasal ve ekonomik faydalar bir takvim halinde ve şu şekilde sıralanmıştır:¹² 2020'ye gelindiğinde yeni biyo-teknolojiler sa-

10) www.doegenomestolife.org (Erişim Tarihi: 15.12.2003)

11) www.doegenomestolife.org/program/goals.shtml (Erişim Tarihi: 15.12. 2003).

12) www.doegenomestolife.org/benefits/index.shtml (Erişim Tarihi: 15.12. 2003).

yesinde atık madde dönüşümünden milyarlarca dolar tasarruf edilecektir. 2040'a gelindiğinde atmosferdeki karbondioksit değerleri stabilize edilecek ve küresel ısınmanın önüne geçilecektir. 2050'ye gelindiğindeyse ABD'nin enerji güvenliği sağlanacak ve 'biyohidrojen yakıt reaktörleri' tüm sanayi kollarında kullanıma girmiş olacaktır.

Sonuç olarak, bu teknolojik keşif ve icatlarla ABD'nin küresel ekonomik ve siyasal 'önderliği' teminat altına alınmış olacaktır. Dolayısıyla, son derece 'masum' bilimsel ve teknik faaliyetlerin ana hareket noktasını gözden kaçırmak, gelişmeleri doğru ve özüne uygun biçimde değerlendirme fırsatının ortadan kalkmasına yol açacağı görülmektedir. Ayrıca bu gelişmeler, yine başta kısaca ele alınan 'bilim' ve 'teknoloji'nin özgürce gelişimiyle ilgili tartışmalara geri dönüşmesini gerekli kılmaktadır. Gerçekten de bilim ve teknolojinin tarih içindeki gelişimi, ancak özgür bir ortam sağlandığında mümkün olabilmiştir. Bu bulguyu bir olgu olarak kabul etmek lazımdır, şüphesiz. Ancak fennileşen sosyo-politik dünyada hangi bilimsel ve teknik çalışmanın hangi amaca hizmet ettiğini de mutlaka eleştirel bir yaklaşım içinde ele almak da bir zorunluluk olacaktır.

Örneğin 'devletsel-kurumsal bilim ve teknoloji'nin belki de en çarpıcı çağdaş tezahürlerinden birisi, "The Human Genome Project"tir (*İnsan Genomu Projesi*, HGP).¹³

13) Bu projeyle ilgili oldukça kapsamlı ve doyurucu bir yayın olarak bkz. "İnsan Genomu Projesi," *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Özel Sayısı*, <http://www.tip.deu.edu.tr/dergi/genom/genom.php> (Erişim Tarihi: 20.12.2003). Özellikle Erçal'ın yazısı, yukarıdaki tartışmalar açısından değerlidir. M. Derya Erçal, "İnsan Genomu Projesi: Etik, Legal ve Sosyal Yönü", *İnsan Genomu Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Özel Sayısı*, s. 117-120.

İnsanlık tarihinin belki de en ‘heyecan’ verici projesi olan HGP, 1990’da DoE ile *National Institutes of Health*’ın (ABD Ulusal Sağlık Kuruluşları) eşgüdümüyle başlatılmış olan uluslararası bir girişimdir. 2003’te insan DNA’sını oluşturan yaklaşık otuz bin genin tanımlanması, bunları meydana getiren üç milyar kimyasal baz çiftinin (DNA sekansının) belirlenmesi ve veri bankalarında depolanmasıyla bu projenin birincil amacına ulaşmıştır.¹⁴ DNA sekanslarının ilgilenen herkesin sanal ortamda kullanımına açılmış olmasıysa,¹⁵ bu sonuçların bir devlet ya da hükümetin tekelinde olmadığına göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Kamusal kaynaklarla finanse edilen HGP’den elde edilen dolaylı dolaysız ticari ve teknik kazanımların haksız kazanç olup olmadığı bir yana, bu projenin devlet eliyle düzenlenmesi düşündürücüdür. Ana gayesi, insan genomuna dair bilginin ticari ürün hâline gelmemesi için çalışmak olduğu anlaşılan ve bu açıdan son derece doğru bir kararla devlet kaynaklarıyla finanse edilen HGP’nin, yine devletin ve onu meydana getiren kurumların uluslararası işbirliğinde hangi boyutlara sahip olduğu ve olacağı ise tartışmalıdır. Sözelimi ‘genomik çağ’ (*genomic era*) olarak ifade edilen bir çağa girilmiş olduğunu dile getiren *US National Human Genome Research Institute* (ABD Ulusal İnsan Genomu Araştırma Enstitüsü), bu çağın ana hatlarını dile getiren son ‘siyaset belgesi’yle ulusal bir konunun

14) http://www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.shtml (Erişim Tarihi: 20.12.2003)

15) İnsan genomunun DNA sekansının tamamının yer aldığı site için bkz. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/genome/guide/human/> (2 Ocak 2004).

uluslararasılaştırılmasıyla hakimiyet kazanılmasına son örnektir.¹⁶

İnsan genomunun çözümülenmesi dolayısıyla elde edilecek bilimsel kazanımların ticari fayda haline gelmesi, ekonominin sistemik tartışmaları içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Zira serbest ticaret ekonomisinin aktörleri olarak şirketlerin çoğunlukla ‘anonim şirket, A.Ş.’ olarak kurulması ve ABD gibi ülkelerde söz konusu A.Ş.’lerin hisselerinin geniş kitlelerin elinde bulunması, devlet-özel sektör ilişkilerinin ne kadar karmaşık olduğunun bir göstergesidir. Zira tek bir özel araştırma şirketinin toplam DNA sekansını çözümülenmesi halinde elde edeceği piyasa üstünlüğünü göze alamayan devletler ve en başta da ABD, HGP’yi kamusal kaynaklarla finanse edilen bir proje haline getirerek kamusal yararı ön plâna çıkarmıştır. Tek bir firmanın egemenliği yerine, herkesin serbestçe yararlanabileceği bir bilgi ve enformasyon kaynağı olarak HGP ve sonuçlarının dolaylı yoldan da olsa şirket hisselerini elinde tutan geniş kitlelerin lehine olacağı yönündeki argümanların oluşturulmasına yol açmaktadır.

Öte yandan biyo-teknolojinin ekonomik sistemle ilgili bir faaliyet konusu olduğunun diğer bir göstergesi, pek çok sanayi-ürününün ‘inovatif’ (yenilikçi) alternatiflerinin yeni teknolojilerle mümkün olabilmiş olmasıdır. Bu bağlamda bazı araştırma projeleri, filament ve iplik üretiminde devrim yaratacak olan uygulamalar üzerine odaklanmıştır. Ör-

16) Söz konusu ‘siyaset belgesi’ *Nature* dergisinde yayımlanmıştır: Francis S. Collins, Eric D. Green, Alan E. Guttmacher, Mark S. Guyer, “A Vision for the Future of Genomics Research: A Blueprint for the Genomic Era”, *Nature*, Cilt 422, 24 Nisan 2003, s. 1-13.

neğin ABD Savunma Bakanlığı'nın finanse ettiği ve Kanada-
lı bir şirket olan Nexia Biotechnologies tarafından yürütülen
bir projede, örümcek filamentinin proteini, genetik olarak
manipüle edilmiş keçilerin (*transgenic goat*) sütünden elde
edilmekte ve daha sonra bu protein, keçi sütü içinden saf
filament halinde çekilip BioSteel adında bir ipliksi malzeme-
meye dönüştürülebilmektedir.¹⁷ Şirketin verdiği bilgilere
göre BioSteel, çelikten daha yüksek dayanıklılığa sahip bir
filamenttir. Nexia Biotechnologies, bu ürünü bir tekstil do-
kuma haline getirerek 2004 yılı sonunda dünya piyasasına
sunacağını duyurmuştur.¹⁸

Öte yandan bazı bakterilerin genlerini manipüle ederek
pek çok sanayi ürününün yeni türlerini elde etmek müm-
kün olabilmektedir. Örneğin *Bacillus licheniformis* isminde-
ki bir bakteri türü, genetik olarak geliştirilerek deterjan sa-
nayiinin önde gelen şirketi Henkel tarafından kimyasal de-
terjanların leke çıkartma gücünü artırıcı bir katkı maddesi
olarak kullanılmaktadır. 'Deterjan enzimleri' olarak anılan
katkı maddeleri arasında sayılan *B. licheniformis*, biyo-teknolojik gelişmelerin yaygınlığını kanıtlayan ilginç bir örnek-
tir. Öte yandan Alman kimya devi Bayer'in *Gluconobacter oxydans* adlı bateryi manipüle etmesiyle elde ettiği 'biyo-

17) Lazaris A., Arcidiacono S., Huang Y., Zhou J.F., Duguay F., Chretien N., Welsh E.A., Soares J.W., Karatzas C.N., "Spider Silk Fibres Spun From Soluble Recombinant Silk Produced in Mammalian Cells", *Science*, Cilt 295, 18 Ocak 2002, s. 472-476. Ayrıca bkz. BioSteel – An Innovative Biomaterial, <http://www.nexiabiotech.com/pdf/BioSteelExpandedProfile-English.pdf> (Erişim Tarihi: 23.12.2003)

18) "Nexia Reports First Quarter 2003 Results and Announces BioSteel® Spinning Progress", <http://www.nexiabiotech.com/pdf/2003-01-16%20-%20Q1%20Results.pdf> (Erişim Tarihi: 23.12.2003)

molekül', özellikle şekerleme sanayiinde jelibon türü bonbonların üretiminde ana unsur olarak kullanılmaktadır.¹⁹

Yukarıdaki birkaç örnekten de anlaşılacağı üzere, biyoteknolojiyle sanayinin el eleliği oldukça ileri düzeylere çıkmıştır.²⁰ Çeyrek asır öncesinin petrol sanayiinin yerini, yakın bir gelecekte biyo-teknoloji sanayiinin alacağını iddia etmek mümkün görünmektedir. Bu gelişmeleri, sosyal-ekonomik-politik dünyanın teknikleşip fennileşmesinin emareleri olarak da yorumlamak elbette imkân dahilindedir.

Doğaya Dönüş'ün Metodolojik Kusuru

Insanoğlunun sosyo-politik davranış âlemini tanımlamada biyolojik açıklama kalıplarına başvurulması anlamındaki biyo-politika ise, fennileşme sürecinin siyaset kuramı açısından belki de en çarpıcı gelişmesidir. 'Devlet'in oluşumunu, yani örgütlü toplumların tezahürünü evrim biyolojisine atıfta bulunarak açıklayan modeller, 'toplum sözleşmesi' ya da 'mutlak tin' gibi sözde itibari yollara başvuramaksızın 'pozitif' bir sosyo-politika bilimini kurmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra 'yöneten kim olmalıdır?', 'ideal devlet nedir?', 'siyasal gücün meşruiyeti nasıl sağlanır?' gibi sorulara da yanıt aramaya çalışan biyo-politika, bazen Yeni Darwinist, bazen moleküler biyolojist, bazen

19) "Bundesministerium für Bildung und Forschung," *Enschlüsselung und Nutzung von Batterien-Genen: GenoMik – Genomforschung an Mikroorganismen*, Bonn, 2003, s. 26 ve 29.

20) Uluslararası biyo-teknoloji fuarı *BioTechnica*'nın 1995'te 434 katılımcısı varken bu sayı 2001 yılında binin üzerine çıkmıştır. Bu gelişme, söz konusu alanın ne kadar hızla büyüdüğünün bir göstergesidir (bkz. *BioTechnica – Internationale Fachmesse für Biotechnologie, Besucherinformation*, Hannover, 2003, s. 3).

ise ikisinin arasında bir yol izlemektedir.²¹ Bu açıklamaların temelinde, insanın özüne yönelik birtakım saptamalar yatmaktadır. Buna göre insan toplulukları ve toplumları daima hiyerarşik biçimde örgütlenmiş olup, bunun kökü biyolojiktir. Bu biyolojik kökün genetik olup olmadığıysa tartışmalıdır. Bir diğer unsur ise ‘dahil edici esenlik’ tir (*inclusive fitness*).²²

Hiyerarşinin ‘doğal olarak’ yarar getirdiğini savunanlar, hiyerarşik düzende kimin ne yapacağı, neden sorumlu olacağı, kim tarafından denetleneceği belli olduğundan, biyolojik tür olarak devamımızı teminat altına alan en uygun örgütleniş biçimi olduğunu öne sürmektedirler. Onlara göre bu sebeple doğada hiçbir topluluk anarşik’ değil hiyerarşiktir.²³ Oysa ‘tür’ olarak insanoğlunun yekpare olduğunu iddia etmek tartışmalı bir yaklaşımdır. Zira insanoğlunda türsel gibi görünen pek çok nitelik ve özellik, aslında kültürel olarak kazanılmış ve nesilden nesile aktarılmıştır. Bu yüzden de Eski Yunanca’da polis olarak ifade edilen siyasal birimle günümüzün makro düzeydeki siyasal örgütlenmelerini aynı kriterlere göre değerlendirmek ciddi bir yöntem hatasını bünyesinde barındıracaktır. Çünkü bir tür siyasal dayanışma örgütü olarak da görülebilen polis’le çağdaş toplumların siyasal ka-

21) Albert Somit, Steven A. Peterson, “Die Natur der menschlichen Natur – Wo Evolutionstheorie und Politische Philosophie sich treffen”, Klaus Kamps, Meredith Watts (der.), *Biopolitics – Politikwissenschaft jenseits des Kulturismus, Liber Amicorum Heiner Flohr*, mit Übersetzungen von Margarete Dresen, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1998, s. 39-41.

22) Bu konuda elinizdeki kitabın ilk iki makalesine bakılmasını öneririm.

23) İlgili değerlendirmeler için bkz. Stephen R. L. Clark, *The Political Animal – Biology, Ethics and Politics*, Londra/New York, Routledge, 1999, s. 2.

musal alanı arasında önemli sayılabilecek bir benzerliğin olmadığı kesin gibidir.²⁴

Biyo-politika sadece siyasal otoritenin kurumlarını ve kişilerini açıklamakta evrim biyolojisinden ve genetik/moleküler biyolojiden yararlanmakla yetinmemekte, özellikle ‘sağlık’, ‘cinsiyet’ ve ‘çevre’ gibi konularda da açıklama modellerini kullanmaya çalışmaktadır. İnsan ‘bedeni’ siyasal alanın unsuru haline gelmekte ve yasanın yerini ‘biyolojik norm’ almaktadır. Böylece politika fennileşip biyo-politika haline gelmektedir.²⁵

Doğanın estetize edilmesinin yanı sıra doğanın teknik anlamda insanoğlu için seferber edilmesi demek olan biyo-politika, çağımızın ‘*natural turn*’üyle (doğaya dönüş) de ilintili bir gelişmedir.²⁶ Oysa insan genomu, biyolojik-organik yapı taşlarının kodlarını (baz çiftlerini) taşıyor da olsa asla ‘anlam’, hele ki, sosyo-politik ‘içerik’ taşımaz. Buradaki temel hata -ontolojik yanlışlık- kavramsal-düşünsel olanı maddi-organik olana indirgemeye çalışmaktır. Anlam ve nizam ihtiyacımızı doğa üzerine yansıtmak belki bir an için rahatlatıcı olsa da, sonuç olarak vahim bir yöntem hatasının işlendiği de kaçınılmaz bir olgudur.²⁷

Bir başka unsur; ‘genetik’, ‘genom’, ‘bilim’, ‘biyoloji’ gibi kavramların yarattığı ‘yücelik’ duygusudur. Yüce olanın es-

24) Krş. Stephen R. L. Clark, *a.g.e.*, s. 118.

25) Krş. Ferenc Fehér, Agnes Heller, *Biopolitik*, Almanca’ya çev. Felix Ensslin, Frankfurt a.M./New York, Campus Verlag, 1995. Bu konuda Foucault’nun *Hapishanenin Doğuşu* ile *Cinselliği Tarihi* önemli birer kilometre taşı sayılmaktadır.

26) Dieter Thomä, “Anmerkungen zur Biopolitik – Zwischen Gentechnologie und ‘Kampf der Kulturen’”, Theo Steiner (der.), *Genpool – Biopolitik und Körperutopien*, Wien, Passagen Verlag, 2002, s. 96-97.

27) Dieter Thomä, *a.g.e.*, s. 97.

rarengizliğinden pay almaya başlayan insanoğlu, bu sayede ‘hikmet’ sahibi olacağını zannetmekte ve böylece doğayı kendisi için seferber etmeye çalışmaktadır. Oysa doğa maddedir. İnsan zihniyse maddî temellerden geldiği halde onun özü madde değildir. Benzer şeyleri benzer şeylerle değerlendirmek durumunda oluştunuz (tekabüliyet teorisi), temel bir yöntemsel gerekliliktir. Ama ne biyo-politika, ne de doğanın estetize edilişi bu gereklilikle bağdaşmaz.

Sonuç Yerine

Sosyo-politik dünyanın fennileşmesi, çeşitli kollardan gerçekleşmektedir. Birincisi, biyoloji-genetik-tıp-teknoloji dörtlüsünün ilerlemesi sırasında elde edilen kazanımların, sosyal ve politik âleme aynen adapte edilmeye çalışılmasıyla olmaktadır. Örneğin ‘prokaryotik genomlar’dan, yani aslında son derece minör bir biyolojik araştırma sahasından yola çıkılarak, ‘hayat ağacı’ gibi olağanüstü majör bir varoluşsal alana sıçranılmaktadır. Bir başka örnek, ‘yeni insan’ tartışmalarının biyoloji-genetik-teknoloji üçlüsünün tıbbın imkânına sunduğu uygulamalar yüzünden bambaşka bir boyuta, hatta bazılarına göre ‘pozitif öjenige’ varmasıdır. Öte yandan, tarım ve hayvancılıkta son derece önemli atılımların elde edilmesini sağlayan ‘biyo-seleksiyon’ işleminin tıpta pre-natal teşhis açısından da geçerli olup olmadığı, vahim etik sorunların doğmasına neden olmuştur.

Sosyo-politik dünyanın fennileşmesinin ikinci koluysa, biyo-teknolojinin politika ve ekonomiyle olan iç içeliğinden çıkıp gelmektedir. Bu ilişki iki yönlüdür: Hem biyo-

teknolojideki gelişmeler ekonomiyi ve politikayı etkileyip yönlendirmektedir, hem de politika ve ekonominin yönlendiricileri biyo-teknolojik gelişmelerin seyrini belirleyip buna müdahale etmektedirler.

Sonuç olarak her iki kol birleşip, ‘alışıldık’ siyaset biliminin temel varsayımlarını sarsacak yeni açıklama modellerinin doğmasına neden olmaktadır. Zira tam anlamıyla ‘doğanın estetize edilmesi’ anlamına gelen bu hareketle, ‘siyasal olan’ın fennileştirilmesi bir nevi kaçınılmazlık olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Oysa bu yaklaşımın basit ve önemli bir yöntem hatası işlediği gözden kaçmamalıdır: Temel yanlışlık ontolojik olup, kavramsal-düşünsel şeyleri maddi-organik şeylere indirgemeye çalışmak şeklinde özetlenebilir.

Siyaset biliminde bir şeyler oluyor...
“İdeolojilerin sonu mu?” tartışmaları
üzerindeki dumanlar henüz dağılmamışken,
genetik bilimindeki muazzam gelişmelerle
farklı bir biçime bürünen yeni bir hücumla
karşı karşıyayız: Biyo-Politika.

Klasik bir siyaset bilimi eğitimi almış olanlar
için ‘biyoloji’ ile ‘politika’ kavramları Platon’u,
belki biraz Aristoteles’i, sonra Mandeville’i,
Hobbes’u, Bakunin’i çağrıştıracaktır. Oysa
günümüzdeki Biyo-Politika hareketi çok
farklı bir zeminde cereyan etmektedir. İnsanın
toplumsal ve siyasal edimlerini biyo-kimyasal
ve genetik ‘kök’lerinden hareketle açıklamaya
çalışmak, böylece politikayı ‘nihayet’ bilimsel
çerçeveye oturtabilmektir buradaki amaç.

Çok çeşitli konuları birkaç temel teoremle
açıklamaya çalışan bu yeni pozitivist ve
maddeci siyaset bilimi anlayışı, ‘eskiler’ için
abesle iştigal etmekten ibaret olsa da, siyasal
analiz yapan pek çok kurum Biyo-Politik
araştırmalar için hayal gücünü zorlayan
miktarlarda kaynak ayırmaktadır. Nitekim
gelecekte ‘hâkim ideoloji’ haline bürünecek
araştırmalar bu programlardan türeyecek
ve genetik bilimiyle el ele giden Biyo-Politika,
belki de çağımızın ideolojisi haline gelecektir.

Elinizdeki kitap, Biyo-Politika alanındaki bu
gelişmelerin tarihini, bu alandaki ana
öğretileri ve insanlık açısından tehlikeli
gidişatın ciddi bir eleştirisini sunmaktadır..

ISBN 975-8829-17-3

9 789758 829170